

Madagaskar in oude kranten**Inhoudsopgave**

Madagaskar in oude kranten.....	1
2 oktober 1670 Le vaisseau la Forcé commandé par le Cap. le Marchand,	3
18 februari 1698 Den Vice-Admirael Aylmer sal in het begin	3
27 maart 1698 Londen den 21 Maert. Alhier worden 4 groote Koopvaerders.....	4
31 maart 1698 Les quatre gros vaisseaux que l'on équipe	4
20 mei 1698 L'On continue de travailler avec empressement aux Escadres	4
15 juli 1698 De Voyage van Capiteyn Warren naer de Caep de Bon Esperance	4
30 oktober 1698 Amsterdam den 9 February. De Brieven van den 3 deses	4
11 december 1698 Le Capitaine Warren qui va à Madagascar pour détruire	4
2 mei 1699 Onse nieuwe Oostindische Compagnie heeft met de Brieven,.....	4
15 juli 1700 Le bruit court qu'une Fregatte Francoise de 24 Canons,	4
14 maart 1757 Ook word alömme verzonden J. DE BUCQUOY,	4
9 juli 1765 Het laatste uit Oostindie aangekomen Oorlogschip, de Weymouth,	4
25 oktober 1770 Onze Oostindische Maatschappy heeft op nieuw tyding ontvangen, .	4
23 december 1777 [...] in kwaliteit van Brigadier, en Commandant van een Corps .	4
30 maart 1779 en men ondersteld, dat binnen korten tyd de Fransche	5
8 april 1779 GEWICHTIGE REISE naar OOST-INDIËN en PERSIËN,	5
10 november 1781 Dewyl het aan de Kaap zo schielyk gedaan was,	5
10 juli 1784 II. Steven van der Hagen's Scheeptogt na de Oostindiën,	5
9 februari 1786 PARYS den 3 February. De Heer de Kersaint	5
22 mei 1787 Tweede brief aan een Heer uit Nieuw-Amsterdam (in America).....	6
25 december 1787 Zig van een uitgestaan hebbende Orkaan hersteld,	6
3 april 1788 uitgaande O. I. C. Schip STAVENISSE, Kapt. C. Mulder,	6
1 april 1789 Arrivementen: Te Pondichery het Schip le Comte d'Artois,	6
3 augustus 1789 Te Madagascar is met verlies van Mast en Rondhout	6
7 februari 1793 4. Beschryving van, en Waarneemingen op, Hinzuan, of Johanna; ..	6
16 juli 1793 I. ROCHAN, REIS door MADAGASCAR en de OOST-INDIËN,.....	6
20 september 1794 VERVOLG van het tafereel van den tegenwoordigen staat	6
23 september 1797 De Weduwe van den Hertog van Orleans,	6
22 januari 1798 In deze zitting rapporteerde, onder anderen, de burger.....	6
28 februari 1799 De Gouverneur van de Kaap de Goede Hoop, Lord Macartney,	6
4 oktober 1831 Aardrijkskundige Aanteekeningen.....	7
1 april 1848 DE KOMOREN-EILANDEN.....	8
8 november 1854 - Men zal zich herrinneren, dat voor eenigen tijd	9
11 maart 1856 - In eene op den 1 Maart te Berlijn gehouden zitting	9
7 april 1856 De bekende reizigster, Mw. Ida Pfeiffer,	9
30 mei 1856 - De bekende reizigster, Mw. Ida Pfeiffer,	9
3 juni 1856 - Eerlang wordt de beroemde reizigster mevrouw Ida Pfeiffer	9
20 juni 1856 Sedert gisteren bevindt zich hier ter stede	9
22 juni 1856 - Ll. Maandag is mevrouw Ida Pfeiffer, uit Hamburg	9
11 juni 1857 - Van Port Louis (eiland Mauritius) wordt den 11 Mei	9
15 augustus 1856 Wij kunnen mededeelen, dat Mw. Ida Pfeiffer,	10
20 januari 1857 Tevens kan berigt worden, dat de moedige reizigster	10
31 januari 1857 In de Commercial Gazette van Mauritius	10
4 februari 1857 Volgens berigten van de Kaap de Goede Hoop	10
5 maart 1857 - Onze bekende landgenoot en reizigster Mw. Ida Pfeiffer.....	10
10 juni 1857 Een brief uit Port Louis van 11 Mei meldt,	11
5 augustus 1857 - De hier ontvangen brieven uit Madagaskar.....	11
28 oktober 1857 - Volgens berigten uit Madagascar zijn plotseling	11
2 november 1857 - Uit een brief van de beroemde reizigster Ida Pfeiffer,	11
8 december 1857 - Reeds voor eenigen tijd ia gemeld,	11
12 december 1857 Reeds voor eenigen tijd is gemeld,	12
12 december 1857 In eene der jongste zittingen	12
5 januari 1858 - Alhier zijn weder ongunstige tijdingen	12
6 januari 1858 Minder gunstig luiden de berigten	13
9 januari 1858 - Onze beroemde stadgenoot, de reizigster Ida Pfeiffer,	13
26 januari 1858 - De Ostdeuteche Post bevat een brief van Ida Pfeiffer,	13
4 februari 1858 Nieuwe brieven van Mw. Ida Pfeiffer. I.....	13
10 februari 1858 Nieuwe brieven van Mw. Ida Pfeiffer. II.....	15
12 maart 1858 - Een brief van Ida Pfeiffer is dezer dagen te Graz	17
13 maart 1858 FRANKFORT, 9 Maart. Van de door haren in andere werelddeelen....	17
30 april 1858 Volgens eene particuliere correspondentie uit Port Louis	17

21 mei 1858	- Het weekblad the Athenaeum meldt, dat Mevr. Ida Pfeiffer	17
27 juni 1858	- Mevr. Ida Pfeiffer is dezer dagen van hare reis	17
28 juni 1858	FRANKFORT, 24 Junij. De beroemde reizigster Ida Pfeiffer,	17
26 juli 1858	- De Presse bevat een berigt over den moord,	17
4 november 1858	WEENEN, 28 Oktober. Gisteren nacht is alhier	17
5 november 1858	De beroemde reizigster Ida Pfeiffer	18
9 november 1858	WEENEN, 4 Nov. Ida Pfeiffer, de beroemde reizigster,	18
16 november 1858	- Op den 27 October overleed te Weenen	18
31 december 1859	- Drie jonge lieden van Emyrne, hoofdstad van Madagascar,	19
16 oktober 1861	- De nieuwe Koning van Madagascar, Radama II,	19
25 oktober 1861	- De Courrier de Marseille bevat berichten uit Tananariva,	19
19 november 1861	Het eiland Madagaskar is in den laatsten tijd	19
29 augustus 1863	De heeren Dupre en Lambert zijn den 30e Julij	19
27 november 1863	Wij vernemen, dat twee onzer landgenoten,	19
9 september 1864	In Madagascar, zoo meldt de Fransche Moniteur	20
13 mei 1865	Madagascar.....	20
19 april 1866	De heer François Pollen, Nederlandsch natuuronderzoeker	21
19 juni 1866	- De heeren François Pollen en D. C. van Dam,	21
10 juli 1866	- In sommige buitenlandsche dagbladen leest men het volgende:	21
13 juli 1866	Door de natuuronderzoekers E. Pollen en D. C. van Dam	21
19 september 1866	- De heeren Francois Pollen en D. C. van Dam,	22
7 maart 1867	- Naar wij vernemen, heeft de heer D. C. van Dam,	22
27 mei 1867	LEYDEN, 25 Mei. Uit eenen brief van het eiland Bourbon,	22
1 augustus 1869	- Men deelt ons mede, dat gisteren onzen geachten landgenoot..	22
21 februari 1883	Volgens berichten, welke Daily News uit Madagascar	22
21 februari 1868	Getrouwd:.....	23
23 maart 1868	Met genoegen verneemt men, dat het Z. M. den Koning	23
1 mei 1883	- Ingevolge de groote belangen van Duitschland op Madagasar	23
14 augustus 1883	De tijding omtrent het overlijden van de Koningin	23
17 april 1884	- De commissie uit de Kamer van Afgevaardigen,	23
26 mei 1885	Na ontvangst van de dépêche uit Madagascar	23
29 mei 1886	- In de laatste vergadering van het Haagsche departement	23
9 november 1887	Belangrijke Boekverkoop 28 November-3 December 1887,	24
2 januari 1890	DE ORCHIDEEËN.....	24
3 januari 1890	DE ORCHIDEEËN.	26
6 november 1890	Frankrijk ondervindt al meer en meer de drukkende lasten	28
10 mei 1892	Een buitengewoon groot ei, ongeveer een voet lang,	28
19 december 1894	Parijs 17 December.	29
2 januari 1895	De Fransche Kamer is den 26sten November.....	29
8 februari 1895	Gemengde buitenlandsche berichten.....	30
9 februari 1895	AMSTERDAM, 8 Februari.	30
1 maart 1895	Van dag tot dag.....	30
3 maart 1895	De Fransche expeditie naar Madagascar verwekt in Frankrijk	32
6 maart 1895	- Aan de uitrusting der schepen voor de expeditie naar Madagascar	33
12 maart 1895	Terwijl het eigenlijke fransche expeditie-leger naar Madagascar	33
21 maart 1895	- Op Madagascar hebben de Engelschen steeds met leede oogen	33
27 maart 1895	- De Fransche ministerraad heeft besloten	33
25 april 1895	Voor de expeditie naar Madagaskar.....	33
31 mei 1895	- De laatste berichten uit Madagascar doen gelooven,	33
1 juni 1895	- De laatste berichten van Madagascar doen vreezen,	33
14 juni 1895	De expeditie op Madagascar.....	34
28 juni 1895	- Omtrent den gezondheidstoestand van het expeditiekorps	34
9 juli 1895	Generaal Duchesne seint van Madagascar,	34
24 juli 1895	De pakketboot Djemnah is met de mail van Madagascar	34
28 juli 1895	Dezer dag ontvingen de in Den Haag wonende ouders	34
3 augustus 1895	Aan het Berliner Tageblatt wordt uit Majunga geseind,	34
27 augustus 1895	Kalm, al te kalm zelfs naar den zin van velen blijft.....	34
28 augustus 1895	Maar voor 't oogenblik moet de Fransche regeering.....	35
12 september 1895	- De correspondent van de Temps op Madagascar meldt,	35
19 september 1895	Omtrent de expeditie op Madagascar	35
20 september 1895	De berichten die uit Madagascar komen,	35
21 september 1895	- De ziekentransporten uit Madagascar	36
22 september 1895	De Figaro beweert, dat hetgeen de Liberté	36
23 september 1895	Heden, Maandag, brengt President Faure	36
24 september 1895	Le Temps ontving gisteren bericht uit Madagascar,	37
24 september 1895	Madagascar.....	37

27 september 1895	Van generaal Duchesne is opnieuw goede tijding ontvangen.	38
27 september 1895	De expeditie naar Madagascar.....	38
27 september 1895	— De Figaro en andere Parijsche bladen	39
29 september 1895	— Volgens de Echo de Paris zal admiraal Bien-Aimé	39
3 oktober 1895	— Een correspondent van de Agence Havas,	39
4 oktober 1895	— Te Marseille is de stoomboot Australien aangekomen	39
12 oktober 1895	De expeditie op Madagascar kan als geëindigd worden beschouwd.	40
4 december 1895	Parijs, 2 December.	40
3 februari 1896	Dat de moeilijkheden op Madagascar niet ten einde zouden zijn	41
5 februari 1896	— Generaal Duchesne, de opperbevelhebber der expeditie	42
30 maart 1896	STERFTE OP EXPEDITIES.....	42
1 april 1896	Madagascar.....	42
6 juni 1896	Een commissie uit de Fransche Kamer van Afgevaardigden	42
21 oktober 1897	Op Madagaskar zal, verkorting van den weg van Tananariwo	42
29 juni 1898	[...] Er is nog een derde feit, dat niet minder aandacht	42
2 oktober 1898	Waar vaders gewaardeerd worden.....	43
3 september 1902	DE BIJENTEELT IN DE KOLONIËN.....	43
19 februari 1906	Madagascar.....	43
19 maart 1910	De Jacht op Orchideeën.....	45
12 juni 1913	Nog slechts voor tien jaren begon men op het eiland Madagaskar	46
9 februari 1921	Zaterdagavond 8 uur zal voor leden en introducés	46
22 december 1922	In de Akademie van Wetenschappen, te Parijs,	47
30 april 1923	Vreemde Koloniën.....	47
10 januari 1925	Wetenschappelijk Allerlei.....	48
20 november 1925	TIN-ONTGINNING OP BILLITON.....	48
4 september 1926	DE TREK NAAR HET ONBEKENDE.....	49
7 maart 1927	— Een hevige cycloon. Het eiland Madagascar	50
16 januari 1929	VOOR DEN TUIN.....	51
1 augustus 1931	Een Wereldreis en de Koloniale Expositie MADAGASCAR	51
17 april 1937	REPRESENTATIEVE APENCOLLECTIE IN "ARTIS".....	52
23 september 1937	Wordt Madagascar Joodsch?	53
	(Van een bij zonderen correspondent.).....	53
12 november 1938	Van de drie voordrachten over pestvaccinatie	54
19 november 1938	Orchideeën en orchideeënjagers	54
22 maart 1939	Het merkwaardige eiland Madagascar.....	55
	Interessante flora en fauna.....	56
30 maart 1940	Weelderige plantengroei op Madagascar	56
	ONDERZOEKINGEN VAN PROF. Dr H.J. LAM.....	56
	Groote verwoestingen.	57
	De bevolking van Madagascar	57
	Natuurreservaten.	57
14 september 1942	Feit en Commentaar MADAGASKAR Mei '42 en Sept.'42	57
5 september 1941	VICHY, 5 Sept. (D. N. B.) De regeering heeft	59
7 mei 1942	Verbitterde tegenstand op Madagascar	60
	Aanvallen on vlootsteunpunt en Diego Suarez afgeslagen	60
	Een overzicht der operatie.....	60
	Communiqué over den strijd op Madagascar	60
12 september 1942	Laval over Madagascar.....	60
15 december 1942	De Gaulle bestuurt Madagascar.....	61
28 maart 1955	Vis met pootjes gevangen.....	61

5 2 oktober 1670 **Le vaisseau la Forcé commandé par le Cap. le Marchand,**
partie de Surate le 7 Janvier, & de Madagascar le 14. Avril, & arrivé au Havre de
Grace le 22 du courant, porte 350 bales de Salpêtre; 300 bales toiles de coron;
125000 livres poivre; 13 caisses cire à cacheter, 6 caisses coquilles; 20 bales coton
10 petits paquets & balots; & donne avis qu'il s'est separé a 2 journées du Madagascar
de deux autres vaisseaux qui en font partis avec luy, mais qu'il ne les a pas vus
depuis.

15 18 februari 1698 **Den Vice-Admiraal Aylmer sal in het begin**
van den Maent Meyt gereet wesen, om met sijn Esquadre naer de Straet, en den Capiteyn
Wtight, om met sijn Fregatten en Brander naer Oostindiën te vertrecken tot het
verdrijven van de Rovers, welcke sig op Madagascar ter neder geslagen, na het seggen
20 Schepen van allerhande Soort byeen hebben en d'Indise en Persiaensse Zeen met

hunne Pirateryen quellen.

20

27 maart 1698 **Londen den 21 Maert. Alhier worden 4 groote Koopvaarders** uitgereed, om na 't eyland Madagaskar te zeylen.

25

31 maart 1698 **Les quatre gros vaisseaux que l'on équipe** pour envoyer à Madagascar sont destinés pour reprimer l'insolence des Pirates Européens, qui s'y sont établis & qui sont bâti en Fort commertent de grandes pirateries dans ces mers. Ces vaisseaux seront bientôt prêts a partir sous le commandement de l'Amiral Bembow.

30

20 mei 1698 **L'On continue de travailler avec empressement aux Escadres** destinees pour le Detroit & pour les Indes contres les Pirates de Madagascar.

35

15 juli 1698 **De Voyage van Capiteyn Warren naer de Caep de Bon Esperance** tot het uytroeyen van de Rovers op Madagascar, verseeckert men, t'eenemaal te niet te zijn, indien maer geconfirmeert wert de tyding, dat d'Inwoonders op een tijt, wanneer de meeste Rovers van der hant waren, om Buyt te halen, d'overige in hunne Sterckte overvallen en t'ondergebracht hebben.

40

30 oktober 1698 **Amsterdam den 9 February. De Brieven van den 3 deses** van Londen melden, dat dn 24 January uyt Duyns vertrocken zijn na Oost-Indiën van wegens d'ouden Compagnie de Schepen d'America Marchand en de Neptunus en op den 31 het Esquadre van den Koningh met d'Ambassadeur Norris, na Madagascar in Oostindiën;

45

11 december 1698 **Le Capitaine Warren qui va à Madagascar pour détruire** les Pirates, & qui est aussi prêt a faire voile, port avec lui de pardons en blanc, pour donner aux principaux d'entre'eux qui voudront se soumettre.

50

2 mei 1699 **Onse nieuwe Oostindische Compagnie heeft met de Brieven,** die sy met de twee Hollantse Oostindise Retourschepen van de Caep de Bon Esperance ontfangen heeft, tyding, dat door het quade We'er, het welcke de Schepen van het Esquadre onder den Capiteyn Warren uytgestaen hebben, een van dezelve soo veel Schade geledenhad, dat men eenigen tijt aen het repareren had moeten besteden, en dat de Geruchten liepen, dat de Rovers, welcke sig aen Madagascar onthouden hebben, elders geweecken souden zijn.

55

15 juli 1700 **Le bruit court qu'une Fregatte Francoise de 24 Canons,** a aussi pris a la hauteur de Madagascar aux Indes Orientales, un Pirate Anglois qui coula bas inmediatelement apres qu'il eut esté saisi.

60

14 maart 1757 **Ook word alömme verzonden J. DE BUCQUOY,** Zestien Jaarige Reize na de Indiën, vol aanmerkelyke Ontmoetingen: byzonderlyk des Schryvers wedervaaren in de bezending na Rio de la Goa, daar hy door de Zeerovers is overvallen, het Comptoir overvallen wierd, en hy met eenigen der zynen genoodzaakt hen weder in Zee te lootsen, en verder mede te vaaren: Hoe zy op hunne Schepen ontmoet zyn, en te Madagaskar aan Land gezet: Hoe zy zig op dat Eiland geneerd hebben, en hun verder zwerven op de Africaansche en Malabaarsche Kusten; tot dat hy, en maar twee zyner Reisgenooten, na zeer veele uitgestaane Elenden, te Batavia zyn aangeland, zyn verblyf aldaar, en verdere Reizen;

70

9 juli 1765 **Het laatste uit Oostindie aangekomen Oorlogschip, de Weymouth,** brengt onder anderen tyding, dat de Fransche Oostindische Kompagnie een aanzienlyk Etablissement op het Eiland Madagaskar gemaakt heeft.

75

25 oktober 1770 **Onze Oostindische Maatschappy heeft op nieuw tyding ontvangen,** dat de Franschen eene bloeiende Kolonie op het Eiland *Madagaskar* hebben geformeerd.

4 juni 1771 Berichten van *Madagaskar* melden, dat de nieuwe *Fransche* Kolonie aldaar in eenen zeer bloeiende staat was.

80

23 december 1777 [...] **in kwaliteit van Brigadier, en Commandant van een Corps** Volontairen, met welken Hy een Etablissement op het Eiland *Madagaskar* heeft opgericht, is nu weder in *Europa*, [...]

30 maart 1779 **en men ondersteld, dat binnen korten tyd de Fransche**

85 in de Oost Indien niets meer zullen bezitten, dan de Eylanden *Bourbon*, de *France* en een bezitting, op de Kust van *Madagaskar*.

8 april 1779 **GEWICHTIGE REISE naar OOST-INDIËN en PERSIËN,**

86 benevens de daarom liggende Landen; gedaan door EDWARD WES: een Werk van groot belang
 90 voor allen, die op de Indiën handelen, het Bestier over derzelve Maatschappyën, of
 wel Bezittingen aldaar hebben, en byzonder geschikt ter ophelderinge en aanvulling
 der berichten, die de Nieuwspapieren wegens de verovering van PONDICHERT mededeelen,
 als hebbende deszelfs trotsche Gouverneur aanleiding gegeven tot het onderneemen
 95 dezer Reize, waarin men ook een volkoomen verslag vindt van de krygsbedryven der
 Engelschen en Franschen in de Indische Gewesten, en welke vooral omstandig is over
 Madera, Madagaskar, 't Fort St. David, Bombay, Madrass, Trinkonomale, Geriah,
 Bengale, Kolumbo, e. z. v. en niet minder keurige beschrijvingen behelst zo van den
 100 ganschen TEGENWOORDIGEN STAAT van geheel OOST-INDIËN, als van veele nieuwe
 ontdekkingen, de Oudheid, Aardryk-, Natuur-, Genees-, Heel- en Zeevaart-Kunde, de
 Wysgeerte, den Koophandel, de Konsten en Weetenschappen betreffende, ter toelichting
 van het geene andere kundige Reizigers en keurige Waarneemers deesen aangaande hebben
 opgemerkt en aangeteekend; alles opgehelderd en versierd met verscheidene
 nauwkeurige KAARTEN en fraaye PLAATEN. In twee Deelen, in groot Quarto. Te Amsterdam
 by S. J. BAALDE, M. DE BRUYN, en W. HOLTROP, by welken, gelyk ook alömme, een veel
 105 uitvoeriger BERIGT hiervan gratis te bekoomen is.

10 november 1781 **Dewyl het aan de Kaap zo schielyk gedaan was,**

110 is het zeer waarschylyk, dat de Generaal Meadows met de Transportschepen en de 3 O.
 I. schepen, die Troepen aan Boord hebben, de overige O. I. schepen, eer zy Madagaskar
 verlaten, zal inhalen. Wel is zeker, dat hy op zynereis dat Eiland zal aandoen; en,
 by aldien de Heer de Suffren (Sussren?) 'er de lucht niet van gekreegen heeft, zou
 zyne [...]

10 juli 1784 **II. Steven van der Hagen's Scheeptogt na de Oostindiën,**

115 *gedaan in de jaaren 1599, 1600 en 1601. Bladz. 72* Vertrekt uit Texel met drie
 schepen. Koopt aan de Kaap-Verdische Eilanden. De Portugeezen vallen op de onzen aan;
 wraake hier over genomen. Komst aan het Prinsen-Eiland; worden hier insgelyk
 vyandelyk bejegend van de Portugeezen en besluiten hirom, na de Kust van Ethiopie te
 stevenen. Gebrek aan water noodzaakt den Admiraal, de Kust van Corisco aan te doen.
 120 Vertrekt na de Kaap de Goede Hoop. Doet het Eiland Annobon aan, daar hy zyn ziek volk
 van Oranjeappelen voorziet. Het schip de Maan kan, door storm, dit Eiland niet
 bereiken. Twee Nederlanders, voorheen door een Westindischvaarder, om hun slegt
 gedrag, hier aan land gezet. kommen by de onze aan boord. Passeert de Kaap, en koopt
 op Madagaskar; aart en zeden der opgezeetenen. De slegte hoedanigheid der vrugten
 125 doet den Admiraal vertrekken, en Antongil opzoeken. Zendt eenig volk na land, die
 vergeefs levensmiddelen zoeken. Uit vreeze voor de Hollanders, steeken de
 opgezeetenen hunne huizen in brand, en vlugten op de bergen. De vriendlykheid, waar
 mede de Admiraal de Wilden behandelt, doet hen eenigzins aan de hand koomen. Men
 vindt 'er geene levensmiddelen. Een Bootsman, die zwaare straffe hadt verdiend,
 130 uitgezonden, met belofte van straffeloosheid, indien hy iets tot verkwikkinge vond en
 medebragt; zyn vrugtloos poging doet den Admiraal besluiten, na Bantam [Dantam?] te
 zeilen. Koopt aldaar, en wordt, uit naam van den eersten Staatsdienaar, vriendlyk
 verwelkoomd. Zendt eenigen van zyn Volk aan land by den Koning, die een ruim en
 pragtig paleis bewoont; ontvangt aan boord een bezoek van den Sabandar.
 135 Buitenspoorige eisch aangaande de tolleren en ongelden, doet hem besleiten deeze Ree te
 verlaten, en na elders vertrekken. Zeilt na Amboina; koopt de Edelen des lands te
 hulpe tegen de Portugeezen. Beleg van het Portugeesche Fort; dit wordt opgebroken,
 met klein verlies. Roopt een aanzienlyken voorraad kruidnagels. Hy sluit een verbond
 met de landzaaten, waar by bedongen wordt, dat de Hollanders, met behulp der
 140 Amboineezen, aldaar een Fort zullen bouwen. In de Voltooide Sterkte, wordt Jan
 Dirkzoon Sonneberg tot Gouverneur aangesteld. Vertrek, over Sumatra, na 't Vaderland,
 waar hy, met zyne onderhoorige schepen, behouden aankoopt.

9 februari 1786 **PARYS den 3 February. De Heer de Kersaint**

145 heeft ons ook de tyding gebragt, dat de vermaarde Poolse Edeleman Beniowski, zo
 bekend door zyne rampen, door zyne togten en onvermoeide werkzaamheid, ongelukkiglyk
 om 't leeven geraakt is, zynde met veertig Man van de zynen door de Inwooners van
 Madagaskar vermoord. Men weet, dat hy voor detweedemaal eene pooging gedaan had, om
 een Etablissement op dat Eiland te formeeren, en thans was het op kosten eener

- 150 Engelsche Maatschappy. Het was aan de Kaap, dat de Heer de Kersaint deeze tyding gehoord heeft.
- 22 mei 1787 **Tweede brief aan een Heer uit Nieuw-Amsterdam (in America)** aan zyn vriend in Europa.
- 155 De jongste brieven van Madagascar hebben ons nog niet kunnen opgeeven alle de veranderingen, die men segt te Batavia te zyn voorgevallen. [...]
- 25 december 1787 **Zig van een uitgestaan hebbende Orkaan hersteld**, voor de tweede reis in een Storm schade aan 't Roer bekomen, en genoodzaakt geweest een Haven te zoeken, den 1sten Mey met een digt Schip by het Eiland St. Maria by Madagascar was ten Anker gekomen, alwaar hy met zyn eigen Volk het Schip in order had gebragt, en Water en Proviant ingenomen, om in July zyn reis te vervorderen, zo dat men hem in het voorjaar thuis verwagt, de Lading word op 8 Ton begroot.
- 160
- 165 3 april 1788 **uitgaande O. I. C. Schip STAVENISSE, Kapt. C. Mulder**, van deeze Kamer na Batavia; nog is aan de Caap de Goede Hoop aangekomen het Deensche Schip Sophia Magdalena, Kapt. Lango van Madagascar, zou zig van een Nieuwe Bezaans Mast voorzien, en dacht de terug reis in February deezes Jaars aan te neemen.
- 170 1 april 1789 **Arrivementen: Te Pondichery het Schip le Comte d'Artois**, Kapt. Berger; te Mahee het Schip *le Baron de Breteuil*, Kapt. Troche; en te Madagascar Kapt. le Roger, alle uit Vrankryk.
- 3 augustus 1789 **Te Madagascar is met verlies van Mast en Rondhout**
- 175 binnen geloopt het Fransche Schip *le President de Berthon*, van l'isle de France na l'Orient bestemd; ook waren van de Equipe 14 Man verdronken.
- 7 februari 1793 **4. Beschryving van, en Waarneemingen op, Hinzuan, of Johanna**; een Eiland tusschen het Noordeinde van Madagascar en het vasteland van Africa; door
- 180 *W. Jones*.
- 16 juli 1793 **I. ROCHAN REIS door MADAGASCAR en de OOST-INDIEN**, uit het Fransch vertaald, à 36 stuiv.; daar het goed debiet het welk uit Werk aanvanglyk by deszelfs uitgave geniet, zal het zelve geene verdere aanpryzyng
- 185 behoeven.
- 20 september 1794 **VERVOLG van het tafereel van den tegenwoordigen staat van Frankryk**.
- (Door de verbanning moet men verstaan den moord van al dezulken, die men tot deze straf veroordeeld. Men geeft zig de moeite niet van dezelve naar Cayenne of naar Port Marat (*Port Dauphin* op het eiland Madagascar) te vervoeren. Men pakt dezelve in vaartuigen, in welker bodem men schuiven heeft gemaakt, waar door men het water inlaat, zo dat het vaartuig onmiddellyk naar den grond gaat. Dit heeft driemaal op de Loire plaats gehad, en 640 menschen zyn op deze wyze, in de laatste verbanning alléén, omgekomen,)
- 190
- 23 september 1797 **De Weduwe van den Hertog van Orleans**, zal tot op de Spaansche Grenzen gebragt worden; het schynt zeker te zyn, dat de bestemming van de tot de deportatie verwezene Representanten, gedeeltelyk naar Cayenne, gedeeltelyk naar Madagascar is gericht.
- 200
- 22 januari 1798 **In deze zitting rapporteerde, onder anderen, de burger Hugo Gevers**, namens de Commissie tot de buitenlandsche zaaken, dat by dezelve ingekomen waren berigten van Batavia, houdende, dat op Java alles in de beste orde was; dat wy, behalven dat eiland, nog in bezit waren van Ternate, Madagascar, Bannasser enz.; dat de volstreckte eendragt aldaar heerschte; dat zelfs de Engelschen eene attacque gedaan hadden op Ternate, dan met verlies waren afgeslagen.
- 205
- 28 februari 1799 **De Gouverneur van de Kaap de Goede Hoop, Lord Macartney**, is, met het schip *Stately*, van 64 stukken, alhier gearriveerd, en by die gelegenheid heeft men vernomen, dat 's Konings fregat *de Guirlande* op de Kust van Madagascar gebleven, maar het volk geborgen is.
- 210
- 17 februari 1807 **De Maskarensche Eilanden**.
- 215 Deze eilanden, die op de zuidoost zijde van Afrika, oostwaarts van het groote eiland

Madagaskar, tusschen de 20 en 21 graden z. breedte liggen, hebben hunnen
 220 gemeenschappelijken naam, ontleend van hunnen ontdekker, de Portugees *Mascarenhas*.
 Tegenwoordig zijn zij het eigendom der Franschen, welken zij voornamelijk dienen ter
 begunstiging van hunnen handel op Oost-Indiën, en aan derzelve koopvaardissheden
 eens goede legplaats verschaffen. Het zijn deze twee eilanden, namelijk Bourbon,
 225 tegenwoordig Réunion, en Isle de France, of het eiland Frankryk, tot welken meer
 andere kleine en onbewoonde eilanden gerekend worden
 Het eiland Réunion, vóór de Fransche omwenteling, *Bourbon* geheeten, is van binnen
 bergachtig, en heeft eene verschrikkelijken vulkaan of brandenden berg, die bestendig
 rook, vlammen en asch uitwerpt, en den grond vele mijlen ver verwoest. De lucht is
 helder en gezond, maar de hitte dikwijls drukkend, en van Januarij tot aan April
 230 heeft men er meestal zware stormen, waar door in het jaar 1772 alle
 koffijplantzaadjes verwoest werden. De grond is zeer vruchtbaar, en brengt
 verscheidene edele gewassen van zelf voort, als ananassen, granaat-appelen, ananas,
 vijgen, dadels, kokosnoten en dergelijken.
 Hier heerscht eene eeuwige lente; alle gewassen zijn jaar uit jaar in groen, en
 235 hebben altijd bloesem en vruchten tevens dierenrijk geeft vele het ten zwijnen,
 konijnen, kwartels, veldhoenders, korhoenders en land-schilpadden.
 Eenige Franschen, die van Madagaskar verhuizen moesten, het jaar 1665 hunne toevlugt
 tot dit eiland. In het begin hielden zij zich alleen bezig met veeteelt, naderhand
 met den landbouw, en in het jaar 1718 begon men den koffijboom te planten. Zeker wies
 240 dezelve voorheen op dit eiland in het wild, doch in dat jaar liet men boomen uit
 Temen komen, en alzoo was de koffij aldaar vóór de Fransche omwenteling zeer
 voortreffelijk, schoon zij naderhand dermate afnam, dat zij tegenwoordig nog minder
 is, dan die, welke te St. Domingo wast. De boomwol is ook hier zeer voorspoedig,
 terwijl de gansche Kolonie in eenen bloeienden staat is. In het Jaar 1789 telde men
 245 daar 42,600 menschen, waarvan er 7300 Blanken, 800 Mulatten, en 34,500 Negers waren.
 De kudden van groot en klein vee zijn aanzienlijk en de aanleg van tuinen en akkers
 is voortreffelijk. De jaarlijksche uitvoer van koffij bedraagt meestal 3 millioenen
 ponden. Tegenwoordig wassen hier ook kruidnagelen en muskaatnoten, die alleen een
 handelsartikel uitmaken. De hoofdplaatsen zijn *St. Denis* en *St. Paul*.

250 4 oktober 1831 **Aardrijkskundige Aanteekeningen.**

Madagaskar is een groot eiland in de Indische zee; het ligt op 120 mijlen afstands
 van de Oostelijke kust van Afrika. Deszelfs lengte is 380 mijlen, de middelbare
 breedte is 100 mijlen, en de vlaktheid 29,155 v. m.
 255 De lange keten van bergen, die zich over Madagaskars geheele uitgestrektheid, van het
 Noorden tot het Zuiden uitstrekt, loopt in kronkelingen voort, en zendt ten westen en
 oosten zijtakken af, die dikwerf zich nog in onderdeelen splitsen; de hoogste top
 dezer bergen wordt op meer dan 1600 vademen boven de oppervlakte der zee geschat.
 Rivieren, van welke sommigen eenen loop van meer dan 60 mijlen hebben, en die, dwars
 260 door de meeren, stortvloeden en beeken, in de rotsdiepten, over de dalen en vlakten
 henen vloeijen, zijn er op gezette tijden aan overstromingen onderworpen, en
 verspreiden allerwege vruchtbaarheid; somtijds werpen de stortvloeden zich in
 katarakten van boven de rotsachtige heuvelen af. Het gezigt van het binnenste des
 eiland is ongemeen schilderachtig; langs de kusten, aanschouwt het oog
 265 wijduitgestrekte gronden of savannen, met horenvree overdekt; nabij den mond van
 onderscheidene rivieren is de bodem moerassig en ongezond uitwasemend; overigens is
 het klimaat gezond. De warmte, die den Europeërs stikkend heet toeschijnt, wordt in
 verscheiden oorden des eilands door plaatselijke oorzaken getemperd; de nachten zijn
 er koel: alsdan staat de thermometer meer dan 16 graden lager.
 270 De meeste rivieren bieden gemakkelijke havens aan; de bergen en hunne zijtakken
 leveren alle bekende steensoorten op; men heeft er rotskristal van eene inderdaad
 wonderbaarlijke grootte, onderscheidene metalen en edele gesteenten gevonden. De
 plantgroeiing is er verbazend rijk; al de keerkrings-planten wassen op Madagaskar;
 vele zelfs zijn aan het eiland eigendommelijk. Onmetelijk groote bosschen beschaduwden
 275 den grond; onder de inlandsche boomen, onderscheidt men den *ravousara*, van welken de
 vruchten en de bladeren eenen balsamieken geur hebben; den *ramontchi*, welks vrucht
 naar de pruim gelijkt, en ook, ofschoon van eenigzins wrangen smaak, als deze gegeten
 wordt; de *ravelana*, die het aanzien heeft der palm- en bananen-boomen, en welks
 bladeren tot het dekken der huizen gebezigd worden. De rijst maakt de voornaamste
 280 kultuur uit.
 Op Madagaskar worden de groote viervoetige dieren van het Afrikaansche vaste land
 niet aangetroffen; men vindt er onderscheiden soorten van wilde zwijnen en apen; de
 aye-aye, een zonderling zoogdier; vele soorten van zeer schoone vogelen, visschen,
 slangen, kruipdieren, en, aan de heete gewesten eigene, insecten. De ossen en

285 runderen zijn er ongemeen groot. In den middentijd is Mare Pohl een beroemd Venetiaansch reiziger, de eerste Europeër die van Madagaskar melding heeft gemaakt; hij had dat eiland niet bezocht, en zijn verhaal is met vele fabelen doormengd. De Arabieren kenden het toen reeds sedert vele eeuwen, en noemden het *phanbalow*. Den 10den Augustus 1505 landden de Portugezen er 290 aan, en noemden het *St. Lourentiuseiland*. Reeds tijdens Hendrik IV wilden de Franschen er eene volkplanting vestigen, en noemden het *île Dauphiné*. Het kon geene bevreemding baren dat de uitgestrektheid en rijkdom van Madagascar's bodem, en de groote verscheidenheid van deszelfs voortbrengsels, de aandacht der handeldrijvende volkeren van Europa tot zich getrokken hebben. Vele hunner hebben, in 295 onderscheiden tijdperken, beproefd om enkele gewesten van dit eiland te veroveren; hunne pogingen zijn niet gelukt. Op ettelijke punten der kusten opgerigte kantoren dienen om de handelsbetrekkingen te onderhouden der Europeanen die van de Macassar-eilanden aankomen, om ossen, rijst, hout en andere waren te halen: de negerslavenhandel werd er eertijds zeer levendig gedreven.

300 De bevolking van Madagaskar, die op 2,000,000 koppen wordt begroot is er zeer gemengd. De Madagaskers, Macascars of Malgassars zijn van grooten welgemaakten ligchaamsbouw, hebben een bevallig voorkomen in gelaat en houding: sommigen zijn olijf-kleurig, anderen blootelijk koperverwig; ook zijn er die geheel zwart zijn en gekroesd haar hebben. Alles vertoont bij hen eene vermenging van Arabieren met negers 305 en Maleijers. In het binnenste der eilanden zijn de eilanders kleiner van gestalte dan op de kust, en, over het algemeen, hebben zij langer hoofdhaar. De Madagaskers spreken eene taal, die met het Maleidsch eenige overeenkomst heeft, en zich in onderscheidene tongvallen onderdeelt; zij bevat Arabische en Kaffer-woorden. De Madagasker is in geenen deele van schrandereid eu nijverheid ontbloot: hij 310 bewerkt ijzer-groeven, vervaardigt uit dit metaal onderscheidene werktuigen; de kunst van het goud te bearbeiten is hem niet onbekend; hij bereidt uit aarde vaatwerk, en uit hout huisraad en gereedschappen; hij weeft zeer digte en sterke katoenen stoffen. Men beschuldigt hem van arglistig, bedriegend en valsch te zijn, van in staat te 315 wezen zijnen broeder en zijne ouders of verwanten te verraden; sommige reizigers, toch, schilderen hem zoo zwart niet af, en wijten een groot gedeelte van der Madagaskers ondeugden aan de slechte behandelingen, welke Europëers hen hebben doen ondervinden; zelfs vermelden zij van dit volk opmerkelijke trekken van goedaardigheid, menschlievendheid en edelmoedigheid.

320 1 april 1848 DE KOMOREN-EILANDEN.

Het Duitsche Tijdschrift *Magazin für die Literatur des Auslandes* behelst over deze eilanden, op welke zich onlangs de aandacht meer bijzonder gevestigd heeft, onder 325 anderen hetgeen volgt: De vijf eilanden Rangasia, Angajeza, Anjuan, Moheeli en Maijotte liggen ten Oosten van Afrika en ten Westen van Madagascar, tusschen den 60sten en 63 graad van Ooster-lengte. Het Zuidelijkste dier eilanden is ongeveer op den 12den graad van Zuiderbreedte geplaatst. Opzigtelijk hunne natuurschoonheden kunnen de Komoren met de Kanarische eilanden vergeleken worden. Bronrijke bergen en vruchtbare vallijen verspreiden rijkdom onder derzelve bewoners; zelfs zonder 330 toedoen van menschenarbeid. Lang bleef Anjuan het gewigtigste der Komoren voor de schepen van al de natiën. Anjuan ligt aan den mond der straat van Mozambique, op eenen afstand van ongeveer 80 mijlen van Madagascar. Zonder bebouwing te behoeven, brengt het land alle planten en boomen van Indië voort; doch ongelukkiglijk wordt er niet e minste zorg aan besteed. De inwoners zijn lui en zorgen alleen voor junne onmiddellbare behoeften. In den verkoop van den muskes hunner civetdieren vinden zij 335 eene genoegzame bron tot onderhoud der handelsbetrekkingen, die zij noodig mogen hebben. Schildpadden zijn insgelijks een aanmerkelijke handelstak van het eiland. - Als middelen om ruilhandel te drijven, vinden op Moheeli blaauwe en witte lijnwaden, glaswaren, zoo als spiegels, halskettingen, enz., buskruid en vooral sorbetachtige likeuren goeden en voordeeligen aftrek. Maijotte levert voor den handel niet zoo veel 340 als Moheeli; de bevolking van dit eiland is traag, even als die van Anjuan, zij houdt zich alleen bezig met den, weinig inspanning vereischden rijstbouw. Deze rijst heeft in den omtrek een welverdienden roem. Men geeft haar de voorkeur boven die van Madagacar, zelfs gewoonlijk boven die van Indie, welke steeds vóór de verzending met warm water overgoten wordt. Door dit te doen, verschaffen de bewoners van Engelsch 345 Indie zich steeds goedkoop stijfsel tot het appreteren hunner lijnwaden. De haven van Maijotte, de schoonste van geheel de wereld, is in staat aan verscheidene honderd schepen tegen alle mogelijke winden en de geweldigste stormen eene volkomen veilige ligplaats te verschaffen.

(Amsterd. Ct.)

350

8 november 1854 - **Men zal zich herrinneren, dat voor eenigen tijd**

aan het museum van natuurlijke historie, eijeren van eene reusachtige grootte, afkomstig van Madagascar, gezonden zijn en die deden denken aan het bestaan van wilde vogels, veel grooter dan de tot dusver bekende. Men hoopt nu iets naders
355 dienaangaande te vernemen, want de Heer Geoffroy de Saint Hilaire is thans van zijne reis naar Madagascar en Bourbon te Nantes teruggekeerd en heeft eenige eijeren ten onderzoek aan het museum gezonden, die zelfs nog grooter zijn dan de vroeger ontvangene, zoodanig zelfs, dat eijeren van struisvogels, daarbij vergeleken, kippen-
360 eijeren schijnen te zijn.

11 maart 1856 - **In eene op den 1 Maart te Berlijn gehouden zitting**

der geografische vereeniging, die ook door de beroemde reizigster mevrouw Ida Pfeiffer werd bijgewoond, toonde professor Karl Ritter de verdiensten dezer
365 onverschrokken vrouw aan en voegde er bij dat zij voornemens is, zich nog in dit jaar, weerwil van het voor Europeanen aldaar zoo ongezond klimaat, naar het eiland Madagascar te begeven.

7 april 1856 **De bekende reizigster, Mw. Ida Pfeiffer,**

zal, voor dat zij hare groote reis naar Madagascar onderneemt, in Mei zich nog
370 eenmaal naar Berlijn begeven, ten einde aldaar de noodige voorbereidselen te treffen. Zij begeeft zich vervolgens naar Lissabon, alwaar een harer zoons gevestigd is, en van daar sloop gaan naar Madagascar.

30 mei 1856 - **De bekende reizigster, Mw. Ida Pfeiffer,**

375 heeft voor eenige dagen deze stad verlaten. De onvermoeide vrouw, welke in de aanstaande maand October haar 59sten verjaardag zal vieren, begeeft zich vooreerst naar München, Berlijn en Parijs en wil zich alsdan naar Madagascar inschepen, of zoo de Fransche expeditie, waarvan men spreekt, haar daarin mogt verhinderen, op eene Engelsche stoomboot naar Oost-Indie begeven, om de nog het minst doorzochte punten
380 van den Indischen Archipel te bezoeken. Een harer vrienden, welke haar den dag voor haar vertrek van hier bezocht verhaalt, dat, toen hij eene enkele kist in haar kamer zag staan, niet grooter dan die waarin de dames haar goed plegen te pakken, wanneer zij een landelijk uitstapje ondernemen, hij haar vraagde of deze kist een gedeelte van hare bagaasje bevatte; maar zij antwoordde dat hierin al hare kleederen,
385 linnengoed, boeken en verdere benodigdheden voor eene driejarige reis bevat waren. "Het is mijne laatste reis, zeide zij treurig, en wanneer ik terugkeer, dan is het slechts om op een stil plekje der aarde mijn laatste uur af te wachten."

3 juni 1856 - **Eerlang wordt de beroemde reizigster mevrouw Ida Pfeiffer**

390 te Berlijn verwacht, om nog eenige schikkingen voor hare reis naar Madagascar te maken. Mag zij behouden van daar wederkeeren, dan denkt zij Europa niet meer te verlaten. In de maand October aanstaande treedt zij haar 59e levensjaar in.

20 juni 1856 **Sedert gisteren bevindt zich hier ter stede**

395 de beroemde reizigster, mevrouw Ida Pfeiffer. Zij is gelogeerd ten huize van den heer P. van Rees, gewezen resident van Batavia, met wien zij eenige belangrijke streken van het Moederland zal bezoeken; daarna vertrekt zij naar Engeland, om daar eene regtstreeksche gelegenheid naar Madagascar af te wachten. - Zij zou ook gaarne het rijk van Japan bezoeken, indien het daartoe noodige verlof kon worden verworven,
400 waartoe zij pogingen wil aanwenden.

22 juni 1856 - **Ll. Maandag is mevrouw Ida Pfeiffer, uit Hamburg**

te Amsterdam aangekomen. Haar verblijf aldaar zal echter van korten duur zijn, daar zij zich weldra naar Parijs en Londen zal begeven, om inlichtingen in te winnen en beschikkingen te nemen voor hare op handen zijnde groote reis. Daarna zal zij, naar
405 men verneemt, andermaal ons Land bezoeken. Sedert Donderdag bevindt mevrouw Ida Pfeiffer zich te 's Hage. Zij is gelogeerd ten huize van den heer P. van Rees, gewezen resident van Batavia, met wien zij eenige belangrijke streken van het Moederland zal bezoeken; daarna vertrekt zij naar Engeland, om daar eene
410 regtstreeksche gelegenheid naar Madagascar af te wachten. Zij zou ook gaarne het Rijk van Japan bezoeken, indien het daartoe noodige verlof kon verworven worden, waartoe zij pogingen wil aanwenden.

11 juni 1857 - **Van Port Louis (eiland Mauritius) wordt den 11 Mei**

415 11. geschreven, dat de beroemde reizigster, mevrouw Ida Pfeiffer, na eenigen tijd op dat eiland doorgebracht te hebben om het gunstig jaargetijde af te wachten, den 25

420 April naar Tamatave, op het eiland Madagascar, vertrokken was. Gedurende haar verblijf op Mauritius heeft zij een zeer stil leven geleid, bij verscheidene familiën, in den omtrek van Port Louis wonende, die haar de gastvrijheid hadden aangeboden.

15 augustus 1856 **Wij kunnen mededeelen, dat Mw. Ida Pfeiffer,** die voor eenigen tijd naar Londen vertrokken is, op het punt staat van haar uitstapje naar die stad en Parijs herwaarts terug te keeren en zich nog geruimen tijd te dezer stede denkt op te houden. Uit de Parijsche dagbladen zien wij, dat de beroemde reizigster de jongste zitting der maatschappij van aardrijkskunde te Parijs bijgewoond heeft, aanbevelen in een brief van den beroemden aardrijkskundige, den Berlijnschen hoogleeraar K. v. Ritter, en bij die gelegenheid op de meest vleijende en vereerende wijze door die vergadering is ontvangen. Aan Mw. Ida Pfeiffer werd door de vergadering bij acclamatie de titel en het diploma van eereid dier maatschappij geschonken. Te gelijkertijd besloot deze vergadering, Mw. Ida Pfeiffer, die het voornemen heeft het eiland Madagascar te bezoeken, aan den minister van marine en koloniën aan te bevelen. In den aanbevelingsbrief van den hoogl. Ritter leest men onder anderen het volgende: "Vergunt mij u Mw. Ida Pfeiffer voor te stellen, die om onze planeet te leeren kennen, drie malen de wereld heeft rondgereisd en met een bij eene vrouw zeldzamen heldhaftigen geest zich tot eene vierde reis gereed maakt, ten einde eenige landen te bezoeken, welke zij nog niet gezien heeft. Het schijnbaar paradoxe van hare ondernemingen, bezit evenwel tevens eene ernstige beteekenis, en de belangrijkheid van eene edele soort van weetgierigheid, om den mensch en de volken te leeren kennen, eene taak, welke niet zonder vrucht voor de ethnographie zal zijn. Zij wenscht de eer te hebben aan u voorgesteld te worden en daar onze uitstekende A. v. Humboldt haar met zijne gewone welwillendheid heeft ontvangen en onze maatschappijen voor natuurlijke historie en aardrijkskunde te Berlijn haar als eereid hebben ontvangen, uit overweging van haar edel karakter en toewijding aan de taak der ontdekkingen, hoop ik, dat gijl. mij mijne stoutheid zult vergeven, om haar in het heiligdom van uwe maatschappij binnen te leiden," enz.

20 januari 1857 **Tevens kan berigt worden, dat de moedige reizigster** mevr. Ida Pfeiffer, die jegens ieder aan boord zich als eene lieve, heusche vrouw heeft doen kennen, de *Zalt-Bommel* aan de Kaap de Goede Hoop verlaten heeft, om over Mauritius naar Madagascar te reizen en laatstgenoemd groot en belangrijk eiland te bezoeken.

31 januari 1857 **In de Commercial Gazette van Mauritius** heeft men te vergeefs gezocht naar tijdingen, betreffende de bekende reizigster, Ida Pfeiffer, die zich met de mailboot Governor Higginson van de Kaap de Goede Hoop op weg naar Madagascar derwaarts begeven zoude.

4 februari 1857 **Volgens berigten van de Kaap de Goede Hoop** is de bekende reizigster, Mw. Ida Pfeiffer, bij hare aankomst aldaar op 16 Nov., zoowel door den Engelschen gouverneur, lord Grey, die haar alle mogelijke tegemoetkomingen beloofde, als door de bevolking dier stad, met vele bewijzen van belangstelling ontvangen. Zij was voornemens hare reis naar Mauritius, van waar zij naar Madagascar zoude gaan, op 18 Nov. met eene Fransche stoomboot, aan boord van welke der reizigster op gastvrije wijze eene plaats ingeruimd was, te ondernemen.

5 maart 1857 **— Onze bekende landgenoot en reizigster Mw. Ida Pfeiffer** heeft, zoo als men weet, het voornemen, het bijna nog onbekende eiland Madagascar, welks bewoners tot de gevaarlijkste barbaren behooren, te bezoeken. Zij bevindt zich thans op het eiland Mauritius bij den rijken koopman Lambert, die haar op zijne villa het leven op dit eiland zoo aangenaam mogelijk tracht te maken, tot dat zij bij het begin van het goede jaargetijde (tegen April) haren togt naar Madagascar kan aanvangen. Lambert was reeds voor twee jaren bij de Koningin Ranavalo op Madagascar en werd door haar goed ontvangen. Middelerwijl woont Mw. Ida Pfeiffer op een aller-bekoorlijkst landhuis, omgeven van de heerlijke vegetatie der tropische gewesten, met het onmetelijke vlak des Oceaans voor zich, en een majestueus gebergte in den rug. Zij gevoelt zich ten hoogste gelukkig in dit bekoorlijk verblijf en in de gedachte aan de toekomst, welke de bereisde vrouw weder nieuwe wonderen belooft. Zij denkt, met inbegrip van Madagascar, nog 10 maanden in deze streken te verblijven. Het volgende is het voornaamste wat men van Madagascar weet: De oppervlakte van het eiland bedraagt 10,500 ■ mijlen; het is dus zoo groot als Duitschland en telt omstreeks 4½ millioen inwoners, welke uit een mengsel van Maleijers, Arabieren,

485 Kaffers en Negers bestaan en alle Fetisch-aanbidders zijn. Het klimaat is heet,
on gezond, voor Europeanen doodelijk, de grond uiterst vruchtbaar. Het geheele eiland,
hetwelk tot dusver zich geheel onafhankelijk van Europa heeft weten te houden,
bestaat uit 4 staten. Seder 1835 is het Christendom met geweld onderdrukt, in 1845
werden alle Europeanen verdreven of gedwongen zich als Malgachen te laten
490 naturaliseren. Sedert dezen tijd is Madagascar zoo diep in barbaarschheid verzonken,
als eenig land van het binnenste van Afrika. Verscheidene pogingen tot kolonisatie
werden reeds door de Europeanen ondernomen in 1642, 1665, 1768 en 1819, maar alle
mislukten geheel en al. In den jongsten tijd moeten de Malgachen de aankomende
vreemdelingen dadelijk dooden of tot slaven maken. Onder deze omstandigheden kan men,
zonder zich aan al te groote zwakheid schuldig te maken, aan hem die derwaarts wil
reizen, eene gelukkige reis toewenschen.

495 10 juni 1857 **Een brief uit Port Louis van 11 Mei meldt,**
dat de beroemde reizigster Mw. Ida Pfeiffer, na gedurende eenigen tijd op dat eiland
dorgebragt te hebben, den 25sten van de vorige maand naar Tamatane, op het eiland
Madagascar, is vertrokken. Gedurende haar verblijf op het eiland Port Louis heeft zij
500 een zeer rustig leven geleid bij verschillende familien, op eenigen afstand van de
stad woonachtig, die haar zeer gastvrij hebben ontvangen.

505 5 augustus 1857 - **De hier ontvangen brieven uit Madagaskar**
zijn zeer belangrijk. In de provincie Emerne is een opstand uitgebarsten, en meer dan
4000 muitelingen zijn te Panaricoo voor de Koningin verschenen, om bescherming te
vragen tegen de wreedheden van hare vertegenwoordigers in de provinciën. De eischers
werden niet aangehoord niet alleen, maar zelfs werden 1800 hunner in de gevangenis
geworpen om den in Junij ter gelegenheid van het Badfeest, het grootste feest van den
510 volksstam Kora, te worden ter dood gebragt. Prins Rakonte heeft, hij het vernemen van
dat bloeddorstig bevel, daartegen geprotesteerd en verklaard dat de straoefening
niet zou geschieden. Hij voegde er bij dat de Regering zijner moeder reeds te veel
bloed had doen vergieten, en dat hij verlangde dat voortaan een meer menschelijker
stelsel wierd aangenomen. Deze verklaring afgelegd in tegenwoordigheid van de
515 Koningin, hare ministers en het gansche hof, heeft een onbeschrijflijken indruk
gemaakt. Men verwachtte ernstige gebeurtenissen, indien de Regering het zou wagen de
gevangenen te doen ter dood brengen. De aanwezigheid in de wateren van Saint-Louis
van acht oorlogschepen der fransche zeemagt in China, heeft te Tamatade veel opzien
gebaard.

520 28 oktober 1857 - **Volgens berigten uit Madagascar zijn plotseling**
al de vreemdelingen, die in de hoofdstad der Hovas aanwezig waren, op bevel der
Koningin Ranavalo verbannen en werden zij te Port Louis verwacht. Onder de
verbannen bevindt zich ook de bekende Ida Pfeiffer. De reden van dezen maatregel
der Koningin moet hare vrees geweest zijn, dat een Kreool, Lambert, die eerst in de
525 hoofdstad Tananariva op een luisterrijke wijze was ontvangen, haar ten behoeve van
den Christelijken Prins Rakvod van den troon zou stooten.

530 2 november 1857 - **Uit een brief van de beroemde reizigster Ida Pfeiffer,**
den 23sten Junij te Tananariva (Madagascar) geschreven, blijkt, dat zij aldaar zeer
tevreeden en bijzonder wel ontvangen was. Op den dag te voren was zij aan het hof
uitgenoodigd, ten einde klavier te spelen en zij verwierf daardoor zoo groote bijval,
dat de Koningin haar eene menigte gevogelte en eijeren als teeken van haar
welgevallen toezond.

535 8 december 1857 - **Reeds voor eenigen tijd ia gemeld,**
dat de beroemde reizigster, Ida Pfeiffer, van uit het eiland Mauritius, begeleid door
een goeden vriend Madagascar bezocht en aldaar de Koningin Ranavalo door haar
muzikaal talent op het klavier veel genoegen verschaft heeft en vriendelijk door haar
ontvangen is. Ook is gemeld, dat de Koningin beide reizigers ten gevolge van eene
540 verdenking uit het land heeft doen zetten, nadat de gasten met moeite den dood
ontkomen zijn. Betreffende het laatstgenoemde geeft een brief van Ida Pfeiffer zelve,
welke aan de *Ostd. Post* medegedeeld werd, de volgende bijzonderheden: "Men maakte
zich meester van de vreemde gasten en de Koningin toonde aanstonds den grootsten
lust, hen zoo geheel eenvoudig naar de andere wereld te zenden. Hare Zwarte Majesteit
545 konde geen spotten dulden met een onbepaald Vermoeden van hoog verraad en zoude
waarschijnlijk op grond van deze eenvoudige regterlijke beschouwing Ida Pfeiffer en
haren geleider zonder eenigen vorm van proces hebben doen teregtstellen, wanneer zich
niet de erfgenaam van den troon met alle kracht tegen zulk eene wijze van handelen

550 verzet had. Het gelukte hem de Koningin te doen afzien van eene openlijke
 teregtsteliing. Maar zij had daarvoor een ander, boosaardig strafplan in den zin,
 namelijk om hare gasten door koorts en ontzaggelijke vermoeyenissen te doen omkomen.
 Zij deed de reizigers gevangen nemen, terwijl zij juist aan koorts leden en
 vervolgen? door officieren en soldaten langzaam door de ongezondste streken, waarin
 555 Madagascar zeer rijk is, geleiden. Op een reisweg van acht dagen bragt de trein niet
 minder dan 53 dagen door. Waar het heel slecht was, hield men het 1 à 2 weken vol,
 ten einde van de koortslucht goed te profiteren en daarbij verschaftte het geleide der
 vreemdelingen in hun dood zieken toestand niet het minste gemak. Zij sliepen steeds
 in de erbarmelijkste hutten, die naauwelijks tegen den regen beschutting aanboden.
 Men ziet, dat de koningin een talent had, om te doen lijden. Zooveel is ten minste
 560 zeker, dat Ida Pfeiffer nog leeft. De gezonde natuur onzer reizigster en van haren
 medgezel wederstond gelukkiger wijze den storm, welker men tegen hen losgelaten had.
 Beide landden trots alle plagerijen, vermoeyenissen en smarten gelukkig weder op het
 eiland Mauritius, wel is waar, zonder hun doel op Madagascar bereikt te hebben. In
 565 welken toestand zij echter aankwamen, daarvan geven de slotregels van den brief, die
 van 25 Sept. gedagteekend is, een begrip. "Sedert de 24 uren (alzo schrijft Mw. Ida
 Pfeiffer), die wij alhier op Mauritius doorbragten en gedurende welke wij weder goede
 lucht, verpleging en geneeskundige behandeling genoten, zijn wij reeds honderd
 percent beter. Ik kan heden reeds een half dozijn malen mijne kamer op en neder
 570 loopen, zonder ineen te storten en ik schrijf, gelijk gij ziet, dezen brief, welken
 ik heden nog ten einde breng."

12 december 1857 **Reeds voor eenigen tijd is gemeld,**
 dat de beroemde reizigster, mevrouw Ida Pfeiffer, begeleid door een goeden vriend,
 van Mauritius op Madagaskar was aangekomen en door de Koningin Ranavalo vriendelijk
 575 ontvangen. Later werd vernomen, dat de Koningin beide reizigers wegens verdenking uit
 het land had doen zetten, nadat zij met moeite den dood waren ontkomen. Daaromtrent
 is een brief van mevr. Pfeiffer zelve ontvangen, uit welken de *Ostdeutsche Post* de
 volgende bijzonderheden mededeelt: "Men maakte zich van de vreemde gasten meester, en
 de Koningin had het voornemen hen ter dood te doen brengen, daar men een vermoeden
 580 van hoog verraad tegen hen had ingebracht. Doch de vermoedelijke troonopvolger had
 zich met alle kracht tegen de teregtstelling verzet en de Koningin daarvan doen
 afzien. Deze laatste vormde nu het plan, om de reizigers door koorts en
 vermoeyenissen te doen omkomen. Zij deed hen gevangen nemen terwijl zij juist aan
 koorts leden, en hen vervolgens door officieren en soldaten langzaam door de
 585 ongezonde streken, waarin Madagaskar zeer rijk is, geleiden. Op een reisweg van acht
 dagen bragt de trein niet minder dan drie en vijftig dagen door. Op slechte plaatsen
 hield men zich eene week of twee weken op, terwijl het geleide den vreemdelingen niet
 het minste gemak verschaftte. Zij sliepen steeds in de erbarmelijkste hutten, die
 naauwelijks beschutting tegen den regen aanboden. Door Goddelijke bewaring bood
 590 echter het sterk gestel van mevrouw Pfeiffer en haren reisgenoot wederstand aan zoo
 veel pijniging en ellende. Het gelukte hun aan de wreedheid te ontkomen, en
 natuurlijk zonder het oogmerk hunner reis bereikt te hebben, weder het eiland
 Mauritius te begroeten. In welken toestand zij aldaar aankwamen is gemakkelijk te
 begrijpen. «Sedert de 24 uren (schrijft mevr. Pfeiffer), die wij op Mauritius
 595 doorbrengen, waar wij weder goede lucht, verpleging en geneeskundige behandeling
 genieten, gevoelen wij ons reeds aanmerkelijk beter. Ik kan heden reeds eenige malen
 mijne kamer doorwandelen, zonder letsel te ondervinden."

12 december 1857 **In eene der jongste zittingen**
 600 van het aardrijkskundig genootschap alhier las prof. Ritter een brief voor van Ida
 Pfeiffer, waarin hare lotgevallen op Madagascar door haar worden beschreven.
 Gedurende vier weken na hare aankomst in de hoofdstad mogt zij zich in de
 gunstbewijzen van het hof verheugen. Eenklaps echter veranderde de koningin hare
 handelwijze tegenover de Europeanen, en gaf bevel hen te onthoofden. Alleen aan de
 605 tusschenkomst van den prins had men het te danken, dat de doodstraf in eene
 verwijzing uit den lande werd veranderd.

5 januari 1858 - **Alhier zijn weder ongunstige tijdingen**
 uit Madagaskar ontvangen. De koningin Ranavalo heeft het besluit, waarbij de
 610 vreemdelingen uit het land worden verwijderd, ten strengst doen ten uitvoer brengen.
 Men voegt er bij, dat het om deze reden is, dat de heer Hubert-Delisle door een vice-
 admiraal vervangen is.

615 6 januari 1858 **Minder gunstig luiden de berigten**
uit het eiland Madagascar. Er had zich daar onder de Christelijke bevolking, welke de
verdrukking, haar door de Koningin Ranvala aangedaan, moede is, een geheim
genootschap gevormd. Dit genootschap is verraden, waarop de Koningin besloten heeft,
tot de verdrijving van alle vreemdelingen en de vernietiging van alle tot het
620 Christendom overgegangene inlanders; 2000 dier ongelukkigen zijn onder beulshanden
gestorven, terwijl hunne vrouwen en kinderen van gebrek omkomen. Voorheen werd het
binnenland van Madagascar voor ongezond gehouden; de thans bij de Fransche bezetting
aangekomen vlugtelingen, die jaren in de binnenlanden hebben geleefd, zien er echter
zeer gezond uit en verklaren niets van het klimaat geleden te hebben.

625 9 januari 1858 - **Onze beroemde stadgenoot, de reizigster Ida Pfeiffer,**
die, zoo als voor eenigen tijd gemeld is, zulk ongelukkig wedervaren op het eiland
Madagascar heeft gehad, van waar zij moest vertrekken, is volgens hare jongste alhier
ontvangen brieven den 12 October op Mauritius aangekomen, en wel aan eene zeer
gevaarlijke koorts lijdende, die haar bijna aan den rand des grafs bragt. Na een
630 hevig braken van 3 dagen ontstond eene crisis, die haar op haren 60jarigen
geboortedag redde.

635 26 januari 1858 - **De Ostdeutsche Post bevat een brief van Ida Pfeiffer,**
gedagteekend Port-Louis, (eiland Mauritius) 10 Nov. 1857. De redactie van genoemd
blad voegt daarbij de volgende noot: "Bovenstaande brieven, die ons gisteren zijn
toegekomen, verspreiden ook licht over de aangelegenheden van het in oppervlakte met
Duitschland gelijk staande eiland Madagascar, dat kortelings op het punt stond in de
staatkunde eene belangrijke rol te spelen. Gelijk bekend is, had Frankrijk eene
640 belangrijke expeditie naar Madagascar op het oog, doch gaf eensklaps het plan weder
op, zonder dat men nadere opheldering daarvan erlangde. Uit Ida Pfeiffers brieven
zien wij, dat Engeland ook in deze verre streken met Argus-oogen den bondgenoot
gadeslaat en wij komen een gedeelte te weten van de gronden, die eene gewapende
Fransche expeditie tegen Madagascar in den weg stonden."

645 4 februari 1858 **Nieuwe brieven van Mw. Ida Pfeiffer. I.**
Port Louis (eiland Mauritius), 10 Nov. 1857.
Eene langdurige ernstige ziekte hield mij tot nu terug, u over mijne lotgevallen op
Madagaskar zoo uitvoerig te schrijven als ik mij aanvankelijk had voorgesteld. Eerst
in den jongsten tijd is in mijn toestand eene bepaalde verbetering gekomen, die mij
650 toelaat de pen te voeren, zonder genoodzaakt te zijn, na iederen volzin gedurende
eenigen tijd uit te rusten.
Gij weet reeds, dat ik met zekeren heer Lambert van het eiland Mauritius naar
Madagaskar zeilde. Deze heer was reeds in het jaar 1855 te Tananariva, de hoofdstad
van het land, geweest, en door de koningin, vooral echter door haren zoon, den prins
655 Rakoto, op meest vriendelijke wijze ontvangen. Beide mannen waren nog jong, van
edele, menschlievende gezindheid, en sloten spoedig het meest innige
vriendschapsverbond.
De koningin is eene despotieke vrouw van het eerste water, die met list en koele
gruwzaamheid op de slechtste wijze regeert. Geen mensch is zijn vermogen en leven
660 zeker, en als het de moeite waard is iemand van zijn vermogen te berooven, dan heeft
de regentes een geheel register van die afschuwelijke middelen, met welke, sedert
oude tijden, de tyrannen hunne onderdanen hebben uitgezogen. Zij zendt b.v. in de
huizen van zulke slechtgeziene lieden, regters, die hen beschuldigen, van de koningin
met verachting of spottend gesproken te hebben. De aangeklaagden worden vrijgelaten,
665 indien zij dadelijk een deel van hunne have als zoenoffer aanbieden; verzuimen zij
dit, dan doet men hun een proces aan, neemt men alles met geweld af, en verkoopt hen
bovendien, naar bevinden, nog als slaven.
Niettegenstaande eene soort van regstpleging, die op het eiland is ingevoerd, hebben
de grootste onregtvaardigheden plaats. Ieder kan naar het geregt gaan en een of ander
670 persoon van eene misdaad aan te klagen. De klager behoeft slechts 29 piasters bij de
regering te storten en nu is het aan den beklagde zich te regtvaardigen. Het proces
is kort en eindigt bijna altijd daarmede daarmede, dat de aangeklaagde veroordeeld
wordt, de Tanguin (een vergif) te nemen. Men veroorlooft echter zijne bloedverwanten,
hem, dadelijk nadat hij het gif heeft genomen, rijstwater in groote hoeveelheid toe
675 te dienen, waarop gewoonlijk braking volgt. Is de arme zoo gelukkig het gif uit te
braken, dan is hij gered en wordt onschuldig verklaard. Braakt hij het gif niet uit,
dan sterft hij onder hevige stuiptrekkingen, en zijne schuld is bewezen. Wij vinden
dus op Madagaskar dezelfde geschiedenis, die in de Christelijke middeneeuwen goed en
geldend was, eene soort gods-oordeel, maar zonder het geloof aan God, want de

680 bewoners van Madagaskar zijn Heidenen.
De kleinste misdaden worden met den dood gestraft, dikwijls aan honderden van
mensen, die zoo onschuldig als kinderen zijn. Indien b. v. iemand een os steelt,
die der koningin toebehoort, en het vleesch op de markt verkoopt, dan wordt niet
alleen de dief bestraft, maar ook alle menschen, die van den os hebben gegeten. De
685 dief wordt onthoofd en de ongelukkige eters als slaven verkocht. Alleen het kind aan
de moederborst is daarvan uitgesloten, daar men aanneemt, dat het nog geen vleesch
kan eten.
Kortom, de geheele regering dezer koningin kan men met den naam van het gruwelijkste,
het bloeddorstigste despotisme bestempelen.

690 Het was natuurlijk, dat zulk een toestand een diepen indruk op den heer Lambert,
gedurende zijn eerste verblijf op Madagaskar, moest maken. Hij reisde, in
overeenstemming met den prins, van Madagaskar naar Frankrijk en Engeland, om den
keizer der Franschen en het Engelsche ministerie (lord Clarendon) de grenzenlooze
695 ellende van het volk op Madagaskar, de hardnekkige vervolgingen van Christenen aldaar
te schilderen, en beide regeringen te verzoeken iets te doen voor het groote en
schoone eiland, dat zoo zeer voor de beschaving geschikt is. Dit doel zou bereikt
geworden zijn, indien men de koningin had gedwongen, ten gunste van haren zoon, die
een der edelste menschen is en het bloedvergieten haat, zoo als zijne moeder dat
bemint, afstand van de kroon te doen.

700 Maar Frankrijk en Engeland verklaarden zich er niet in te zullen mengen en de zaken
op Madagaskar haren loop te laten.
Nadat de heer Lambert naar het eiland Mauritius was teruggekeerd, berigtte hij den
prins het mislukken zijner bemoeijingen, en deze besloot toen, zich met eenige
adellijken en invloedrijken van zijn vaderland te verstaan, en uit eigene magt der
705 koningin met geweld de regering te ontnemen. Zij zou titel, inkomst, aanzien en baar
paleis behouden en slechts van de regeringszaken worden uitgesloten. Het karakter der
Hova is echter valsch en laf. Toen het uur der bevrijding sloeg en het op handelen
aankwam, vielen de meesten af, en alles bleef bij het oude.

710 Het Engelsche zendeling-genootschap was van de plannen des heeren Lambert, met
betrekking tot Madagaskar, volkomen onders rigt. Zij vreesde Frankrijks tusschenkomst
en de invoering der katholieke kerk op Madagaskar. Hiertegen moest met alle krachten
worden gewerkt, en helaas, er deden zich dweepers op, die als Christenen en
Christelijke geestelijken, de hand tot dat verachtelijke en verraderlijke werk
leenden.

715 Zoodra de Engelsche zendingen vernamen, dat Lambert voornemens was naar Madagaskar
te reizen, hadden de vrome heeren niets met meer spoed te verrigten, dan een hunner
uitverkorenen, zekeren Mr. William Ellis, hals over kop naar Tananariva te zenden, om
de koningin al de plannen van Lambert mede te deelen, en hem bij haar en den prins
Rakoto op gegronde wijze verdacht te maken.

720 Toen de heer Ellis naar Mauritius kwam, verhaalde hij, dat de koningin Ranavalona hem
naar Tananariva had ontboden – eerste, ik wil niet zeggen "logen" (want een zoo vroom
man kan in het geheel niet liegen), dus eerste "inbeelding" van den heer Ellis, en
het was eene sterke inbeelding, want de koningin verlangde zoo weinig naar den
zendeling als naar mij.

725 Te Tananariva aangekomen, zeide hij tot de koningin, dat hij door de Engelsche
regering was afgezonden, om haar te verzekeren, dat Engeland niets vuriger verlangde,
dan met haar in dezelfde vriendschappelijke betrekkingen te staan, zoo als dit onder
George IV het geval was – tweede "inbeelding" van den zendeling.
Voorts deelde Ellis der koningin alles mede, wat Lambert in Frankrijk en Engeland
730 omtrent haar had gezegd, en noemde Lambert een spion der Fransche regering, die
spoedig met Fransche troepen zou komen, om haar ten gunste van haren zoon te
onttroonen. Hij hield eene lange preek voor den zoon over zijne pligten ten opzichte
zijner moeder, en voegde er bij, dat het Engelsche hof uit droefheid rouw had
aangenomen, toen het de voornemens van den prins tegen de koningin had vernomen.

735 De prins antwoordde hierop, dat hij geene slechte oogmerken nopens zijne moeder in
den zin had, maar dat hij ook pligten te vervullen had omtrent het volk, dat hij eens
zou regeren. Overigens was hij ieder oogenblik bereid, zich ergens als particulier
persoon te vestigen. Het was hem om het even, of Engelschen dan wel Franschen het
eiland bemagtigden, indien zij slechts het volk gelukkig maakten.

740 Ik heb zelve deze verklaring meermalen uit den mond des prinsen gehoord, en weet, dat
bij inderdaad zijne moeder even zoo teeder bemint, als hem de reinste ijver voor het
geluk van zijn volk bezielt. Zelfs in zeer beschaafde landen is iemand als Rakoto
eene verschijning, die wel verdient erkend te worden.

745 Zou het geene goede daad geweest zijn, eene tijgerin van het ras van Ranavalona van
eene plaats te verwijderen; waar zij willekeurig met menschenlevens kan spelen? Had

750 men niet alles dienen aan te wenden, om Lambert in zijne menschlievende oogmerken te ondersteunen? En, afgezien van dat alles, wat gaat de zendelingen de staatkunde aan? Ongelukkig steken die vrome heeren die hunne opmerkzaamheid op geheel andere dingen moesten rigten, dikwijls tot over de ooren in wereldsche zaken en intrigeren zóó, dat men de Christenen met eene lantaarn moet zoeken. In plaats van het eerste groote doel der menschenliefde voor oogen te houden, houden zij zich met Machiavelistische staatkunde bezig, met eene speciale bijmenging van haat omtrent andere geloofsbelijdenissen.

755 Ellis verhaalde onder anderen ook, dat Lambert den prins eenmaal met champagnewijn beschonken gemaakt, en in dien toestand oen verdrag met hem gesloten zou hebben, en dat de prins toen hij nuchter werd, zoo vertoornd op Lambert zou zijn geweest dat hij hem niet meer wilde zien. Zelfs op Mauritius had de zending den moed, deze geschiedenis te vertellen en den heer Lambert aan te raden, niet meer naar Madagaskar te gaan, daar Rakoto hem haatte en verachtte.

760 Toen ik te Tananariva was, deelde mij de prins zelf de geschiedenis mede, toonde mij het verdrag, en verzekerde mij dat hij nooit beschonken geweest en ieder oogenblik bereid was, dat verdrag nogmaals te onderteekenen.

Ik wenschte dat Ellis had gehoord, met welk eene diepe verachting de prins bij die gelegenheid van hem sprak.

765 Van zijne zending naar Mauritius teruggekeerd, verhaalde Ellis, met pompeuse opsieringen, van zijn geluk bij het koninklijke hof, terwijl hij, zoo als ik later vernam, werkelijk van Tananariva op bevel der koningin was verwijderd, niettegenstaande zijne dringende bede, hem een langer verblijf toe te staan. De koningin was in den hoogsten graad op hem vertoornd, omdat hij eenige bijbels had uitgedeeld.

770 Ik moet dit alles vooraf verhalen, om u den ongelukkigen loop mijner reis duidelijker te doen begrijpen.

10 februari 1858 **Nieuwe brieven van Mw. Ida Pfeiffer. II.**

775 Port Louis (eiland Mauritius), 10 Nov. 1857.

Alles was dus geschied, om den heer Lambert krachteloos te maken. Desnietteenstaande ontving hij brieven van Tamatava en Tananariva, waar hij overal vrienden bezat, met het verzoek spoedig te komen, daar de koningin en vooral de prins hem met ongeduld verwachtten. Men gaf hem ongevraagd het verlof drie maanden te Tananariva te kunnen blijven, terwijl vreemdelingen zich anders slechts eene maand aldaar mogen ophouden. Wij zeilden van Mauritius uit, en toen wij nog een dagreis van Tananariva verwijderd waren, kwam ons een groote optogt te gemoet. De prins had namelijk zijn lijfwacht, vele officieren en soldaten, benevens een goed muziekcorps gezonden. Men ontving den heer Lambert niet als een particulier persoon, maar als een vorst, en ik ben

785 overtuigd, dat nog nooit een Europeaan zulk een eer op Madagaskar genoot.

Te Tananariva, waar wij den 30sten Mei aankwamen, bezocht ons de prins, nog vóór wij onze reiskleederen hadden afgelegd, en de beide mannen omarmden elkander met zulk eene hartelijkheid, dat zij bijna tranen van vreugde stortten. Zelden ging er een dag voorbij zonder dat de prins ons bezocht, en toen de heer Lambert zoo herig door de Madagaskar-koorts was aangegrepen, dat hij zelf aan zijne herstelling twijfelde, zat de prins uren lang aan zijn bed en diende hem de geneesmiddelen toe, terwijl de koningin iederen dag te naar zijnen toestand liet vernemen. Reeds vóór hij ziek werd, hadden wij verscheidene uitnoodigingen van het hof ontvangen, en dit zou nog vele malen zijn geschied, indien de ziekte niet tusschen beiden ware gekomen.

795 Onze aangelegenheden stonden voortreffelijk, toen den 3den Julij een Hova, de heer Ratsimandiso, die een Christen (Anglicaansch) was, door de zendelingen met den titel *Right Reverend* werd bestempeld, alle Christenen, die zich onder zijne landgenooten bevonden (eenige duizenden in getal), verried. Deze Judas leverde eene lijst met de namen van al de Christenen in, die echter gelukkigerwijze het eerst in handen van den prins viel, en door dezen dadelijk werd verscheurd. Zonder de goedheid van den prins en zijn verbod eene tweede dergelijke lijst op te maken, zouden duizenden hun leven hebben verloren, want had de koningin de namen der Christenen vernomen, dan zou zij hen allen hebben doen ter dood brengen, terwijl zij nu tijd hadden om te ontvlugten. Geheele gehuchten werden ledig. Alles vlugtte naar de wouden in het middenpunt van het eiland, terwijl de koningin in eene grenzenlooze woede ontstak over het ontkomen der Christenen. Zij liet overal huiszoekingen en hare soldaten strooptogten tot opsporing dor vlugtelingen doen; men kon zich echter slechts van 40 tot 50 meester maken.

810 Deze gebeurtenis werd door den eersten minister Rainizokaro, den eenigen vijand van Lambert op Madagaskar en bijzonderen gunsteling der koningin, gebruikt om Lambert en twee andere Europeanen, die te Tananariva woonden, als zamenzweerders en leden van

815 een geheim verbond aan te klagen. Zij zouden in hun huis geheime zamenkomsten met de Christenen houden, en tot doel hebben, de bestaande inrigtingen op Madagaskar omver te werpen, den adel en de slavernij af te schaffen (dus burgerlijke gelijkheid), den troon te vernietigen en zelfs het stichten eener republiek. Zelfs mij liet men niet ongemoeid; men noemde mij eene aarts-republikeinsche en – geschiedschrijfster, eene eigenschap, die door de koningin uit het diepst van haar hart wordt gehaat. Wij werden bewaakt en konden ons huis niet meer verlaten zonder het dringendste gevaar te loopen.

820 Toen de Hova-vrienden van Lambert zagen, hoe zijne zaken stonden, ging het zoo als aan ieder hof, waar een ongelukkige in ongenade is gevallen. Bijna allen wendden zich van hem af. Slechts de prins bleef zich volkomen gelijk. Thans werden langdurige beraadslagingen over ons gehouden, waarvan wij den loop door de weinige vrienden, die ons gebleven waren, steeds naauwkeurig vernamen. Men wist niet of men ons des nachts

825 overvallen en vermoorden of vergiftigen, of op het openbare plein ter dood brengen, of ons bij een groot feestmaal aanvallen en doodden zou. Deze beraadslagingen duurden 13 verschrikkelijke dagen, en wij zouden wel ons graf te Tananariva hebben gevonden, indien de prins zich ons lot niet ten krachtigste aangetrokken, zijne moeder heftig bestreden, en haar met de wraak van Frankrijk en Engeland bedreigd had, indien zij

830 ons liet ter dood brengen. Ons huis was gedurende den geheelen tijd door wachten omringd. Wij werden als staatsgevangenen behandeld, tot dat wij den 17den Julij voor den grooten kubar (raad) werden gedagvaard. Meer dan 100 personen, regters, adellijken en officieren, zaten in hunne witte op toga's gelijkende kleederen gehuld, in een grooten halven cirkel

835 tegenover ons en wierpen ons duistere blikken van haat toe. Gedurende geruimen tijd heerschte er eene doodelijke stilte. Niettegenstaande mijne onverschrokkenheid, overviel ook mij eenige angst, en ik fluisterde mijn buurman, een Europeaan toe: "Ik gevoel, ons laatste uur heeft geslagen." Het antwoord was: "Mij komt niets onverwacht."

840 Eindelijk begon een der ministers zijn redenaarstalent te ontwikkelen. Hij zeide, dat het volk had vernomen, dat wij den troon wilden omverwerpen, gelijkheid invoeren en de republiek uitroepen. Het zou ons daarvoor in stukken hebben gescheurd, indien de koningin ons niet beschermd had. Het volk verlangde nu onze terechtstelling van de koningin. De hooge vrouw echter, die nog nooit een blanke had doen ter dood brengen,

845 en met ons meteen begin wilde maken, zou ons alleen het land uitwijzen. In een uur moesten wij het stedelijk gebied verlaten, en 50 soldaten met 20 officieren zouden ons naar Tamatava tot bij onze inscheeping vergezellen. Deze redevoering had ons bijna een glimlach afgeperst, zoo koddig luidden de hoogdravende beroepen op de wenschen van het arme in zware ketenen zuchtende en

850 vreeselijk mishandelde volk. Het woord "volk" klonk ook zonderling genoeg uit den mond des redenaars, niettegenstaande onzen treurigen toestand. Spoedig pakten wij onze goederen bijeen en ik was hartelijk verblijd eene stad den rug toe te keeren, in welke geen dag zonder terechtstellingen en vergiftigingen voorbijging. Eenige dagen voor ons vertrek werd aan eene arme oude vrouw de

855 ruggegraat doorgezaagd, omdat zij eene Christin was. Op den dag van ons vertrek zelden werden tien Christenen (allen inboorlingen) op de gruwelijkste wijze ter dood gebracht. Op den weg van hunnen kerker tot op de marktplaats waar de terechtstellingen plaats hebben, moesten de soldaten hen aanhoudend met lanssen steken. Op de plaats waar het vonnis zou worden voltrokken, werden de ongelukkigen bijna dood gesteendigd

860 en eerst daarna onthoofd. Later werden hunne hoofden op palen tentoongesteld. De veroordeelden moesten zeer vastberaden zijn geweest. Onder het zingen van hymnen bliezen zij den laatsten adem uit. Toen wij door de stad trokken, verwachtten wij op bevel der koningin beschimping en mishandeling van het volk. Men stroomde wel in massa toe, doch gedroeg zich rustig.

865 Ons eigenlijk lijden begon intusschen eerst op de marsch naar Tamatava. De koningin wide ons, uit vrees voor de Europesche magten, niet ter dood doen brengen. Zij was echter voornemens, ons in het ontzettend ongezond klimaat door vermoeienis en koortsen om te brengen en verzuimde niets om dit goede voornemen te kunnen uitvoeren. Men voerde ons op eene reis die men gemakkelijk in acht dagen maakt, 53 dagen in de

870 ongezondste streken rond. De heer Lambert had reeds de koorts; maar hij was jong en sterk, had slechts alle 14 dagen een aanval van koorts, en herstelde spoedig weder. Ik echter, met mijne 60 jaren, en bijna dagelijksche aanvallen van koorts in het doodelijke klimaat, zonder bescherming tegen het weder, brutaal behandeld door onze wachten, ik zal, zoo lang ik leef, aan de reis naar Tamatava denken.

875 Men hield ons, zonder verderen grond, verscheidene dagen in zeer ongezonde trekken op; te Beforn, eene der ongezondste door wouden en moerassen omgeven plaatsen, waar het 8 tot 9 maanden in het jaar regent, moesten wij zelfs 18 dagen blijven. Gedurende

880 al de 53 dagen legde ik mijn kleeft niet af; nooit kreeg ik eene afzonderlijke kamer, maar moest met allen te zamen in de ellendige bamboezen hut overnachten. Bij iederen stap, dien wij deden, werden wij door de soldaten begeleid, en toen wij onderweg een Europeschen geneesheer ontmoetten, die alle twee jaren door de koningin en de rijken naar Madagaskar wordt ontboden, lieten onze geleiders niet toe, dat wij een woord met hem spraken, hoezeer wij ook zijnen raad als arts noodig hadden.

885 Wij deden de goede koningin echter niet het genoegen te sterven, maar kwamen eindelijk, hoewel doodziek, maar toch levend op Mauritius aan. H. M. is echter werkelijk, zoo als ik tot besluit plechtig herhalen en verzekeren moet, geheel onschuldig aan ons leven.

890 12 maart 1858 - **Een brief van Ida Pfeiffer is dezer dagen te Graz** ontvangen en bevat berigt tot 8 Januarij. De tijdingen der beroemde reizigster luiden treurig. Men weet uit vroegere berigten, dat zij zeer ziek van Madagascar op Mauritius terugkeerde en daar haar herstel te gemoet zag. De uitstekende vrouw is echter weder ingestort en verkeert in zoo bedenkelijken toestand, dat zij met het schip, dat haar brief naar Europa overbragt, de terugreis niet kon aannemen.

895 13 maart 1858 **FRANKFORT, 9 Maart. Van de door haren in andere werelddeelen** beroemd geworden mevr. Ida Pfeiffer, zijn hier berigten tot den 8sten Januarij ontvangen. Van het eiland Madagaskar verdreven, was zij in zeer ziekelijken toestand op het eiland Mauritius aangekomen.

900 30 april 1858 **Volgens eene particuliere correspondentie uit Port Louis** (eil. Mauritius) van 27 Maart is de geheele bemanning van een Europeesch schip, vermoedelijk de *Marie Caroline*, aan de westkust van Madagaskar door de inboorlingen vermoord.

905 21 mei 1858 - **Het weekblad the Athenaeum meldt, dat Mevr. Ida Pfeiffer** in de tweede week van Junij van Mauritius te Londen terug verwacht wordt. Zij is geheel hersteld van de koorts die zij op Madagascar opdeed, en houdt zich bezig met de beschrijving van dat eiland en van Mauritius.

910 27 juni 1858 - **Mevr. Ida Pfeiffer is dezer dagen van hare reis** naar Madagascar over Londen te Berlijn aangekomen. Zij verkeert in lijdenden toestand en is sedert eenige dagen door eene soort van klimaat koorts aangetast. Vermits hare middelen door de reis en de gevangenschap onder de barbaren eenigermate schijnen uitgeput te zijn, heeft het bestuur van het algemeene ziekenhuis te Berlijn hare opneming en verpleging in dat gesticht tot billijke voorwaarden toegestaan.

915 28 juni 1858 **FRANKFORT, 24 Junij. De beroemde reizigster Ida Pfeiffer,** die, op Madagaskar ziek geworden, over Engeland te Hamburg is aangekomen, wordt thans in het ziekenhuis aldaar behandeld.

925 26 juli 1858 - **De Presse bevat een berigt over den moord,** die te Madagascar gepleegd is op de equipage van het Fransche schip *Marie Caroline*. Dit schip was te Madagascar aangekomen en kreeg van den koning Vinang, van Mena-Beh, bevel, voor Soua Rano, zijne gewone residentie, te ankeren. Daar aangekomen, gaf de kapitein met een jeugdig matroos een bezoek aan den koning en bragt hem de gewone geschenken. Vinang stelde eene woning te zijner beschikking en eenige bedienden. Naauwelijks waren eenige dagen verlopen, toen de kapitein en de matroos gedood werden. Om nu aan boord te komen, werd een list gebruikt. Vijftien soldaten wren als pandelingen, zoo als men voorgaf, door den koning naar boord gezonden, waar men van den moord des kapiteins nog niets wist. Naauwelijks waren zij aan boord, toen een der gijzelaars den tweeden stuurman doodschoot; deze moord was het teeken voor een algemeen gevecht. Alle matrozen werden gedood en het schip werd geplunderd en verbrand.

935 4 november 1858 **WEENEN, 28 Oktober. Gisteren nacht is alhier** de beroemde reizigster Ida Pfeiffer na eene langdurige ziekte overleden.
- De bekende reizigster Ida Pfeiffer, welker afsterven wij hier boven mededeelden, was voor korten tijd van eene reis op Madagaskar teruggekeerd, welk eiland zij had moeten verlaten uit hoofde van de mishandelingen, waaraan zij op last der wreede koningin Ranawolo was blootgesteld. Zij zag het eerste levenslicht in de Oostenrijksche hoofdstad ten jare 1790. Voor ongeveer 16 jaren deed zij hare eerste reis en wel naar het Heilige Land. In 1845 vertrok zij naar Scandinavie en IJsland.

945 Van 1846 tot 1849 deed zij eene reis rondom de wereld; in 1851 vertrok zij andermaal naar Indie, trok door de bijna onbezochte oorden van Sumatra en Borneo en keerde in 1854 van daar terug. Haar laatste togt was de reeds vermelde reis naar Madagaskar, van waar zij zeer ziek over Londen en Hamburg herwaarts terugkeerde. Aan de gevolgen daarvan is zij in 69-jarigen ouderdom overleden.

950 5 november 1858 **De beroemde reizigster Ida Pfeiffer** is in den nacht van 27 op 28 dezer, na eene langdurige ziekte te Weenen overleden. Deze zwakke vrouw, welke driemaal eene reis rondom de wereld heeft volbragt, en in verzengde en ijskoude landen van beide halfronden onbedenklijke gevaren, de woede der menschen en der elementen heeft getrotseerd, is op een rustig ziekbed, in hare
955 geboorteplaats, te midden van vrienden en bekenden, bezweken. Hare laatste reis had hare gezondheid zeer benadeeld. Het klimaat van Madagascar had haar aldaar op het ziekbed geworpen, en bij het aanhoudend gevaar van, op bevel van eene tegen de Christenen en de Europeanen aangehitste Koningin, gevangen te worden gezet, heeft dit ziekbed veel verergerd. Zij heeft zich van deze beproeving niet kunnen herhalen.

960 9 november 1858 **WEENEN, 4 Nov. Ida Pfeiffer, de beroemde reizigster,** die onlangs overleden is, heeft met betrekkelijk geringe middelen twee togten om de wereld ondernomen. Volgens den bekenden Franschen geograaf Malte-brun legde zij 30-32,000 geografische mijlen, namelijk 12-15,000 op de eerste, 16-18,000 op de tweede
965 reis af. Na den dood haars echtgenoots in 1848 maakte zij een togt naar Palestina, van daar naar Zweden en IJsland, scheepte zich in 1849 te Hamburg naar Brazilië in, ging toen over Tahiti naar Kanton, Kalkutta, Delhi, Bombay, Bagdad en keerde over Perzië en Georgië naar Europa terug. In 1851 begaf zij zich naar de Kaap, kwam echter niet, zoo als zij voornemens was, aan het Ngani-meer, trok daarop naar den Maleyschen Archipel, doortrok Borneo, Java, Sumatra, en de Molukken, ging naar Kalifornië, drong
970 in Zuid-Amerika door tot de bronnen van de Amazonen-rivier, besteeg den Chimborasso, en ging over Panama naar Noord-Amerika. In het jaar 1856 ondernam de rustlooze reizigster een togt naar Madagaskar, van waar zij, aan zware koorts en lijdende, naar Europa wederkeerde.

975 16 november 1858 — **Op den 27 October overleed te Weenen** mevrouw Ida Pleiffer. Deze gevierde vrouw, meer vermaard dan beroemd, heeft hare algemeene bekendheid te danken aan hare zucht om vreemde landen te bezoeken. Zij doorkruiste dan ook bijna de geheele wereld, bij voorkeur de minst beschaafde
980 gedeelten bereizende, en ofschoon zij zonder noemenswaardige geldmiddelen hare togten ondernam, volbragt zij ze echter, dank zij de hulpvaardigheid en galanterie der overheden en verdere inwoners van de landen welke zij doortrok. Mevrouw Pleiffer schuwde noch vermoeienis. noch gevaren en hield van teekeningen van hetgeen haar als belangrijk voorkwam; bij hare terugkomst werden zulke aantekeningen tot
985 reisbeschrijvingen gevormd, welke gretig gekocht werden onder den invloed van den naam van excentriciteit, welchen de schrijfster zich had verworven. Door Alexander von Humboldt geprezen, door de woeste inboorlingen van Madagascar en andere ongastvrije volken gespaard als een bovenaardsch wezen of als eene krankzinnige, zal, voor het groote publiek, Pleiffer weldra iets meer overlaten dan de herinnering aan eenen
990 bijzonderen graad van monomanie, welke in vroeger eeuwen zich niet lang zou hebben geopenbaard.

Ida Heijer werd te Weenen in 1795 geboren. Zij huwde in 1820 met den heer Pfeiffer en bragt de volgende 22 jaren door met, als eene goede huisvrouw en huismoeder, haren echtgenoot, die lang bedlegerig is geweest, te verplegen en hare beide zonen op te
995 voeden. Toen in 1842 de eerste overleden was en de beide anderen, als kunstenaar en geëmployeerde hare zorgen niet meer behoefden, kon zij bot vieren aan hare lang gekoesterde begeerte om vreemde landen te bezoeken. Tot dat doel had zij reeds lang gespaard en met de zoo moeilijk bijeengegaarde gelden ondernam zij nu eerst eene reis naar Palestina en gaf liet verhaal daarvan bij hare terugkomst uit, onder den
1000 titel: *Reise einer Wienerinn in das Heilige Land* (Wien, 1844, 2 voll. in 8". 4 uitgave 1856).

Haar tweede togt was naar het noorden en zij beschreef dien in het werk: *Reise nach dem Skandinavischen Norden und der Insel Island im Jahre 1842* (Pest, 1846, 2 voll. in 8".).

1005 Op 1 Mei 1846 verliet zij Weenen om hare eerste reis om de wereld aan te vangen. Zij nam de reis over Hamburg en bezocht achtereenvolgens Brazilië; Chili, het eiland Tahiti, China, Hindostan, Kurdistan, Perzie, zuidelijk Rusland, Turkije en Griekenland. Den 4 November 1848 kwam zij te Weenen terug en gaf er, twee jaren later, het verhaal hare lotgevallen op die reis uit onder den titel: *Eine*

- 1010 *Frauenfahrt um die Welt* (Wien, 1850 3 voll. in 8".)
 In Mei 1851 schonk het Oostenrijksche gouvernement haar eene som van f1200 en met dit
 geld begon zij eene tweede reis om de wereld. Zij begaf zich eerst naar Engeland,
 waar zij zich inscheepte naar Serewak (Borneo); zij bezocht daarna Java en Sumatra en
 vond vervolgens op de Moluksche eilanden eene kostelooze gelegenheid om naar
 1015 Californie over te steken. Van hier begaf zij zich spoedig naar Peru, beklom de
 hoogste bergtoppen van de Andes en doorkruiste vervolgens de Vereenigde Staten. In
 het laatst van 1854 was zij te Londen teruggekeerd.
 Haar werk: *Meine zweite Weltreise* (Wien, 1856 in 8".) bevat het verhaal van deze
 reis. Den moeilijksten en meest gevaarvollen harer togten, dien naar Madagascar,
 1020 ondernam zij in September 1856. De woeste inboorlingen en het bestuur van dat land
 mishandelden mevrouw Pfeiffer op de onmenselijkste wijze en na eene hevige ziekte
 en zware gevangenis doorgestaan te hebben, kon zij eindelijk toch het eiland verlaten
 en kwam uitgeput te Weenen terug, waar zij op den 27 October is overleden.
 Hare werken zijn in de Engelsche en Fransche talen overgebracht. (*Konst- en Letterb.*)
- 1025 31 december 1859 - **Drie jonge lieden van Emyrne, hoofdstad van Madagaskar,**
 zijn in Frankrijk gekomen. De Prins Bakoton, erfgenaam van den troon en oudste zoon
 van Koningin Ranavalo, heeft hen naar Parijs gezonden om de geneeskunde te leeren.
- 1030 16 oktober 1861 - **De nieuwe Koning van Madagaskar, Radama II,**
 heeft een buitengewoon gezantschap naar Frankrijk gezonden. Aan het hoofd daarvan
 staat een der grootwaardigheidsbekleeders van den staat, militaire gouverneur van
 Emyrne, behoorende tot de veertiende klasse des adels; zijn naam is
 Rainivoninahitriniony. Het gezelschap bestaat uit 10 personen, allen tot den adel
 1035 behoorende.
- 25 oktober 1861 - **De Courier de Marseille bevat bericgen uit Tananariva,**
 hoofdstad van Madagaskar, gedagteekend 23 Junij. Zij melden dat de Koningin op
 sterven ligt. De Kroonprins en zijn broeder zijn in het paleis en woretn door 400
 1040 getrouwen bewaakt. Alle Hovas zijn voornemens de wapens tegen den neef der Koningin
 op te vatten indien zijne partij pogingen blijft aanwenden om hem op den troon te
 brengen. Men spreekt er zelfs van om, ter vermindering van bloedvergieten, den neef te
 vergiftigen. De Kroonprins is door een franschman opgevoed en beleidt de Catholieke
 godsdienst; de neef daarentegen is bekend wegens zijne gehechtheid aan de oude
 1045 barbaarsche gebruiken en zijn afkeer voor alles wat bij de bevolking van Madagaskar
 de beschaving zou kunnen doen ingang vinden.
- 19 november 1861 **Het eiland Madagaskar is in den laatsten tijd**
 weder meer dan eens ter sprake gekomen, voornamelijk ten gevolge van een verschil van
 1050 zienswijze tusschen de Fransche en Engelsche regeringen omtrent de houding, die deze
 beide rijken tegenover dat eiland zouden aannemen. Men weet dat de laatste reis der
 vermaarde Ida Pfeiffer bestond in een bezoek van het nog in zoo vele opzichten
 onbekende Madagaskar. Het eenvoudige, doch daarom niet minder belangrijke verhaal
 dezer reis, aan het dagboek der reizigster ontleend, geeft eene duidelijke schets van
 1055 den ongelukkigen toestand van dit eiland en bevat menige gewigtige bijzonderheid, die
 tot toelichting van het bovenbedoelde verschil van zienswijze tusschen Frankrijk en
 Engeland kan strekken. Wij gelooven daarom aan menigeen eene dienst te doen door hen
 opmerkzaam te maken op eene goede vertaling van dit reisverhaal, die onlangs bij den
 boekhandelaar J. G. Broese, te Utrecht, het licht heeft gezien. Dit boek zal velen
 1060 onzer landgenooten te meer belang inboezemen, doordien de reizigster, die, voor dat
 zij naar Madagaskar vertrok, een kort bezoek aan ons land bragt, daarin ook een
 verhaal geeft van hetgeen haar hier is wedervaren. Eene korte levensschetsen een goed
 uitgevoerd portret dezer merkwaardige vrouw zullen bovendien ongetwijfeld de
 belangstelling in dit werk vermeerderen.
- 1065 29 augustus 1863 **De heeren Dupre en Lambert zijn den 30e Julij**
 naar Madagaskar vertrokken. Te Tamariva (op Madagaskar) heerscht regeringloosheid, de
 Sakalawes ondersteunen Radama (naamgenoot van den vermoorden Koning) en weigeren de
 Koningin te erkennen.
- 1070 27 november 1863 **Wij vernemen, dat twee onzer landgenoten,**
 de heeren François Pollen en Douwe C. van Dam, zich naar het eiland Réunion hebben
 ingescheept, met het doel om eene wetenschappelijke reis naar Madagaskar te maken.

1075 9 september 1864 **In Madagascar, zoo meldt de Fransche Moniteur**
in zijne avond-editie, loopen nog steeds de meest vreemdsoortige geruchten nopens het
bestaan van Koning Radama. De eerste Minister, morganatisch echtgenoot van de
Koningin, is bij voortduring zeer bezorgd en wordt dag en nacht bewaakt. Hij laat
1080 alle mogelijke nasporingen doen naar de verblijfplaats van den ouden Koning, doch te
vergeefs. Soldaten, die vruchteloos hem hebben gezocht, werden onlangs ter dood
gebracht en later werden zeven personen, waaronder een inlandsch predikant evenzeer
tot de doodstraf veroordeeld en vier anderen tot eeuwigdurende kettingstraf, op
bloote vermoedens. Ten gevolge van eenen ander nemen vele personen, die bevreesd zijn
1085 hetzelfde lot te ondergaan, de vlucht en voegen zich bij de partij van den ouden
Koning, die, naar het schijnt, zich in de bosschen bevindt, waar zijne medestanders
bij voortduring eene veilige wijkplaats bezitten. Men verwacht elken dag een opstand
ten gunste des Konings. In de hoofdstad is bovendien de gevreesde ziekte ramanenjana
weer uitgebroken, zijnde eene soort van plotseling opkomende razernij: eene epidemie
1090 die ook werkelijk bestond of voorgewend werd toen de jongste revolutie tegen Koning
Radama uitbrak.

13 mei 1865 **Madagascar.**

Sedert een tal van jaren is er voorzeker geen land bekend geweest, dat meer de
aandacht van twee groote mogendheden niet alleen, maar ook om de geheele
1095 wetenschappelijke wereld tot zich trekt, dan het groote Afrikaansche eiland
Madagascar. Van waar die omstandigheid? Het is voorzeker omdat dit eiland reeds bij
de oude zeevaarders en reizigers als een van de vruchtbaarste en rijkste eilanden van
den Indischen oceaan bekend stond. Rijke winsten zal voorwaar dit eiland opleveren
voor handel en scheepvaart, wanneer liet groote werk, de doorgraving der landengte
1100 van Suez, in gereedheid is.

Madagascar heeft eene uitgestrektheid van het noorden tot het zuiden van 1320 Ned.
mijlen, van het oosten tot het westen van eene breedte van 510 Ned. mijlen en eene
oppervlakte van 40000 □ Ned. mijlen (slechts 3000 □ N. M. minder dan Frankrijk)
1105 Hoevele nuttige voortbrengselen zal dierhalve dat eiland bij eene geregelde
bebouwing, voor Europa en andere beschaafde werelddeelen kunnen opleveren?
En wat is niet Madagascar belangrijk voor de wetenschappen. Verscheidene reizigers
hebben dat wereldberoemde eiland bezocht en hoewel ieder hunner heeft gedaan wat in
zijn vermogen was om dienstbaar te zijn voor de wetenschappen, zoo ligt er nog zoo
veel in het duister, b. v. wat is het boden niet weinig bekend op het gebied der
1110 geographie, geologie, mineralogie, botanie en zoölogie.

Daarom is het dan ook dat de twee voornaamste Europesche mogendheden geene middelen
onbeproefd laten om de noodige kennis van de binnenlanden van Madagascar te
verkrijgen, niet, alleen, maar ook om de bewoners bekend te maken met de schatten die
1115 da schoot dor bergen, der uitgebreide vlakten en der majestueuse bosschen in zich
bevat. Vele opofferingen heeft men zich getroost om den sluizer, waarin Madagascar
gehuld is, op te heffen, ten einde tot de kennis der vele geheimen te geraken, voor
de geheele maatschappij dienstbaar, doch meerendeels is allea vruchteloos geweest.
Als van zelve komt men tot de vraag: wat zijn de hinderpalen en waarin bestaan de
moeijelijkheden voor hen die de kennis der wetenschappen enz, wenschen magtig ie
1120 worden?

Hoewel wij Madagascar nog slechts een jaar hebben bereisd, zoo willen wij echter
beproeven een voldoende antwoord op die vragen te geven, en wij gelooven als onze
ondervinding dat de bedoelde moeijelijkheden bestaan in:

- 1125 1°. De menigvuldige ziekten welke op genoemd eiland heerschen.
2°. De veelvuldige binnenlandsche oorlogen, en
3°. De veronderstelde wreedheid der bewoners.

De ziekten welke op Madagascar heerschen en welke als de hoofdziekten beschouwd
werden, zijn: de koortsen en de pakken.

1130 De koortsen worden natuurlijk het hevigste gevoeld bij den Europeaan, welke niet
zelden eenige uren bewusteloos ligt, en naar mate hij zich heeft vermoeid, langen of
korteren tijd aanhouden.

1135 Wij hebben opgemerkt dat wanneer men bij het begin der koorts, welke wordt gevoeld
door eene afmatting van het ligchaam, gepaard met vreeselijke hoofdpijn en volslagen
afkeer van spijs, heilzame middelen gebruikt, dezelve net langer dan 3 - 4 dagen
aanhoudt, maar iedere 14 dagen zich herhaalt.

Eene hevige Zeeuwsche koorts hebben we vergeleken met eens lichte koorts op
Madagaskar.

1140 De Malgassen worden ook met de koorts geplaagd, maar in eene geringe mate, zoo zelfs
dat velen hunner alsdan geenszins de werkzaamheden staken, terwijl de meesten bij het
aanwezen der koorts zich bedienen van het aftreksel van de bast eens booms: Pavetta

Panicula (op het eiland Bourbon *Bois de Pertant* genoemd). Als verfrisschende drank gebruikt de Malgas het aftreksel van een luchtplant: Pahan (*Aneiaecum Fragrans*) benevens de wortelen van den kokosboom (*C. Nusse Fraga*).

1145 De oorzaak der koortsen op Madagascar zijn hoofdzakelijk de verpestende uitwasemingen der lage moerasgronden, even als op Java en de West-Indische Eilanden. De reizigers welke verschillende streken van Madagaskar hebben bezocht, merkten dit ten duidelijkste op, niet alleen aan hun eigen ligchaam, maar ook aan de gewoonten der bewoners.

1150 Ook wij ondervonden, dat, wanneer we ons bevonden in de nabijheid van laag of moerassig land, waarvan het water, dat zich daarin bevond, bedorven was, door de groote hoeveelheid grassen, stroo en rijst, welke jaarlijks daarin verrot, de koortsen heviger waren, dan daar waar het land hoog, vruchtbaar en gezond was, terwijl we tevens waarnamen dat de bewoners van Madagascar meerendeels hunne woningen

1155 op meergenoemd eiland aannemen, de verschillende graden van hitte op een en denzelfden dag, zoo zelfs dat ook de bewoners zich des avonds in lakens wikkelen, om de koude op hunne huid te voorkomen. Ook leggen zij op Madagascar iederen avond groote vuren aan, ten einde zich er bij te verwarmen en zich te vrijwaren voor de avond- en nachtkoude. Zoo hebben we dikwijls aan de noordwestkust van Madagascar

1160 genoegelijke avonden, met de Malgassen, allen rondom de vuren gezeten, doorgebracht. Eene derde oorzaak van het ontstaan der koortsen op Madagascar willen wij nog vermelden; het zijn n. l. de algemeene winden, welke met meer of mindere gemakelijkheid rondwaaijen en aan den koortsverwekkenden dampkring uitbreiding

1165 geven, of ook denzelfden terug houden. Voor hen, die niet aan het klimaat van Madagascar gewoon zijn, ia de kust van dat eiland alwaar zich de meeste moerassen bevinden, zeer ongezond en de ondervinding heeft ons bewezen dat aldaar in alle de jaargetijden koortsen heerschen; echter ia de gevaarlijkste tijd, ook voor de

1170 bewoners welks aan het heete klimaat gewoon zijn, van den 1 November tot het einde der maand April, op welken tijd het voorzeker den reiziger geraden is zich naar het binnenland te begeven, alwaar men melaatsen aantreft, welke ook voor den Europeaan gezond kunnen worden genoemd, al is dat ook in het slechte seizoen des jaars, Ofschoon den Europeaanschen reiziger op Madagascar niet zelden een dood voor oogen staat en hij zich dikwijls in vele gevaarlijke posities bevindt, is het ons toch

1175 gebleken en hebben wij voor waarheid aangenomen, dat er genoegzame hulpmiddelen, voor hen welke eens geregelde levenswijze leiden, aan de hand zijn, om eenigermate de hevigheid der koortsen te lenigen.

Pollen en van Dam. (Wordt vervolgd)

1180 19 april 1866 **De heer François Pollen, Nederlandsch natuuronderzoeker** op Madagascar, is tot eerelid benoemd der *Royal Society of arts and sciences*, op het eiland Mauritius.

1185 19 juni 1866 - **De heeren François Pollen en D. C. van Dam**, die onlangs van hunne reis naar Madagaskar zijn wedergekeerd en ten wier aanzien in den laatsten tijd verschillende malen melding is gemaakt, zijn dezer dagen bij den koning ten gehoor toegeleten, ten einde aan Z. M. eenen brief van den Madagaskarschen Hova-prins Salama te overhandigen. Het heeft Z. M. tevens behaagd, bij die gelegenheid ten geschenke aan te nemen een album met fotografische portretten van inboorlingen en eenige ethnographische voorwerpen, door voornoemde reizigers

1190 medegebracht. Voor eigen rekening zijn genoemde hh. in 1863 op reis gegaan.

1195 10 juli 1866 - **In sommige buitenlandsche dagbladen leest men het volgende:** «Twee nederlandsche natuuronderzoekers, de heeren Pollen en van Dam, die in 1865 tot eene wetenschappelijke expeditie uit Havre naar Réunion, Madagascar en de nabijgelegen eilanden waren vertrokken, zijn thans te Cherburg teruggekomen. Zij hebben eene kostbare verzameling medegebracht van voorwerpen op het gebied der natuurlijke historie. Zij hebben zich ook belast met het overbrengen van een brief, waarin prins Hova Andria Salama, 15. landvoogd van Anoronsanga, aan de westkust van Madagascar, aan den koning der Nederlanden den wensch te kennen geeft tot hernieuwing

1200 der handelsbetrekkingen met dat land."

1205 13 juli 1866 **Door de natuuronderzoekers E. Pollen en D. C. van Dam** na een driejarig verblijf op Madagascar en nabijgelegen eilanden dezer dagen alhier geretourneerd, werden levend overgebracht en aan de Botterdamsche Diergaarde ten geschenke gegeven een zeer zeldzame Maki (*Lemur macaco*) en een met minder zeldzame Arend (*Haliactos vociferoïdes*). Een aantal andere vogels mede voor het zelfde doel

bestemd, zijn op de reis omgekomen. Genoemde heeren zijn voornemens weldra eene tweede reis naar Madagascar te ondernemen en hebben hunne medewerking ook voor het vervolg aan de inrigting toegezegd.

1210

19 september 1866 – **De heeren Francois Pollen en D. C. van Dam**, die onlangs van hunne reis naar Madagascar zijn wedergekeerd en dezer dagen bij den koning ten gehoorde toegelaten, ten einde aan Z. M. eenen brief van den Madagascarschen Hovaprinz Salama te overhandigen. Z. M. heeft tevens bij die gelegenheid ten geschenke aangenomen een album met photographische portretten van inboorlingen en eenige ethnografische voorwerpen, door voornoemde reizigers medegebragt. De hh. Pollen en van Dam hebben in het jaar 1863 het Vaderland verlaten, ten einde Madagascar en omliggende eilanden op natuurkundig gebied te onderzoeken en te trachten handelsbetrekkingen tusschen dat land en Nederland aan te knopen. Deze togt, geheel op kosten van den heer F. Pollen ondernomen en gedurende nagenoeg drie jaren voortgezet, is met gewenschten uitslag bekroond geworden en heeft vooral over de fauna van Madagascar een groot licht verspreid.

1215

1220

[Het rijks museum van natuurlijke historie alhier heeft het voorrecht genoten door de onderneming van de HH. Pollen en van Dam een aantal leemten, die tot nog toe in fijne verzamelingen bestonden, aangevuld te zien, vermits genoemde heeren van de door hen verzamelde dieren, aan die instelling alles ten geschenke hebben afgestaan, wat daaraan nog geheel ontbrak, waardoor zij voor genoemd museum onwaardeerbare verdiensten verworven hebben. Ook aan 's rijks herbarium en het ethnographisch kabinet hier ter stede hebben meergenoemde heeren de botanische en ethnologische voorwerpen, door hen verzameld, ten geschenke afgestaan, evenzeer als eenige menschedels aan het anatomische Kabinet alhier.]

1225

1230

Genoemde reizigers hebben het voornemen een tweedentogt naar Madagascar te ondernemen, althans wanneer zij daartoe op eene of andere wijze zullen worden in staat gesteld, en men mag hoop voeden dat geene middelen onbepoofd zullen worden gelaten, om hun voornemen op meer uitgebreide schaal ten uitvoer te kunnen brengen, vooral met het oog op de groote voordeelen, die, in het vervolg van tijd, de door hen aangeknoopte handelsbetrekkingen voor Nederland zouden kunnen opleveren.

1235

7 maart 1867 – **Naar wij vernemen, heeft de heer D. C. van Dam**, de bekende reisgenoot van den heer François P. L. Pollen, vergezeld van den jongen praeparateur G. van der Henst, eene tweede reis in het belang der natuurwetenschap naar het groote Afrikaansche eiland Madagascar ondernomen, waarheen de heer Pollen hem later hoopt te volgen, daar hij zich thans onledig houdt met de onderzoekingen van den eersten togt naar dit zoo weinig bekende land voor de pers gereed te maken.

1245

27 mei 1867 **LEYDEN, 25 Mei. Uit eenen brief van het eiland Bourbon**, gedateerd St. Denis 15 April 1867, van den Nederlandschen reiziger D. C. van Dam aan den Heer François Pollen, deelen wij het volgende mede: Aan de Seychellen lag het Fransche oorlogschip Mahé de Labourdonnais op de reede, doch niemand van de passagiers mogt aan wal en ook niemand van wal mogt aan boord komen, vermits aldaar verschrikkelijke koortsen heerschen. – Mauritius sterft bijna uit. De koortsen zijn aldaar zoo hevig, dat men 300 francs betaalt voor een dosis kina. De schepen, welke van Mauritius komen, mogen zelfs niet eens ter reeds van Bourbon ankeren en moeten eene andere haven opzoeken. 250 menschen sterven per dag. Het is dus wel zeer gelukkig dat ik naar hier gegaan ben, anders hadden wij daar ligtelijk ons leven kunnen laten. Het zal zeker velen genoegen doen te vernemen dat de moedige reiziger en zijn jeugdige reisgenoot, Gideon van der Henst, in goeden welstand thans hunne reis naar Madagascar vervolgen.

1250

1255

1 augustus 1869 – **Men deelt ons mede, dat gisteren onzen geachten landgenoot** Francois P. L. Pollen te Scheveningen, de hooge onderscheiding mocht te beurt vallen van uit handen van den heer Bohlen Halbach, Minister resident van Z. K. H. den Groothertog van Baden, aan het Hof der Nederlanden, namens zijn Souverein het patent en de insignia der ridderorde van Zaehringers Leeuw te ontvangen, als natuuronderzoeker tijdens zijn verblijf te Madagaskar.

1260

1265

21 februari 1883 **Volgens berichten, welke Daily News uit Madagascar** ontvangt, zou men zich te Tananarive ijverig met wapeningen bezig houden en de minister-president te Tamatave de Europeanen bijeengeroepen hebben, om hen te waarschuwen geene reizen in het binnenland te ondernemen, dewijl dit bij de heerschende stemming voor hen gevaarlijk zou kunnen zijn.

1270

- 21 februari 1868 **Getrouwd:**
FRANÇOIS PAUL LOUIS POLLEN
1275 en
ERNESTINE DOROTHÉE EUGÉNIE MAAS.
SCHEVENINGEN, 20 Februarij 1868. (1512)
- 23 maart 1868 **Met genoeg verneemt men, dat het Z. M. den Koning**
1280 behaagd heeft welwillend de opdracht te aanvaarden van het belangrijke werk hetwelk
bij den uitgever J. K. Steenhoff te Leyden het licht ziet, onder den titel van:
Recherches sur la Pauw de Madagascar, et de ses dépendances, d'après les découvertes
de M. M. François P. L. Pollen et D. C. van Dam, en bestaan zal in de volgende
1285 afdeelingen: 1. Relation de voyage; 2. Mammifères et Oiseaux; 3. Reptiles; 4.
Poissons; 5. Insectés; 6. Crustacées, Mollusques, etc.
De twee reeds verschenen afleveringen der 2de afdeeling: "Mammifères et Oiseaux, par
H. Schlegel et François, P. L. Pollen," ieder met 10 platen en 6 vel tekst in
formaat-Jésus, doen reeds de belangrijkheid van dit wetenschappelijk werk kennen.
1290 Prof. Miquel bragt daaraan in de Gids den meesten lof. Van deze afdeeling is de derde
aflevering ter perse en zal successivelijk gevolgd worden door de geheele serie,
waaraan behalve de Heeren François P. L. Pollen en H. Schlegel, nog de
1295 natuuronderzoekers P. Bleeker, J. C. Snellen van Vollenhoven, J. A. Herklots en baron
Selys de Longchamps medewerken. Wij kunnen niet anders dan eene zoo kostbare en
gewichtige onderneming in het belang van wetenschap, land- en volkenkunde ten hoogste
aanbevelen.
- 1 mei 1883 - **Ingevolge de groote belangen van Duitschland op Madagasar**
heeft prins Bismarck een consul te Tamatave benoemd en den Bondsraad verzocht om het
1300 sluiten van een handelstractaat met de gezanten van Madagascar goed te keuren.
- 14 augustus 1883 **De tijding omtrent het overlijden van de Koningin**
van Madagacar wordt niet bevestigd.
- 17 april 1884 - **De commissie uit de Kamer van Afgevaardigen,**
1305 belast met het onderzoek der Madagasar-quaestia, heeft een sub-commissie van vijf
leden benoemd om de documenten te onderzoeken, die de regeering te harer beschikking
zal stellen, waaraan de minister van marine reeds voldaan heeft. Gisteren is deze
sub-commissie, onder voorzitterschap van den heer Mahy bijeen geweest, om met het
1310 onderzoek der stukken een begin te maken. De minister van buitenlandsche zaken zou
haar de diplomatieke documenten ter hand stellen, onmiddellijk na zijne terugkomst
uit Cahors,
- 26 mei 1885 **Na ontvangst van de dépêche uit Madagascar**
1315 in ons vorig Ochtendblad opgenomen, is de Fransche ministerraad vergaderd geweest. De
minister van marine deelde, behalve hetgeen ons reeds bekend is, aan zijn
ambtgenooten mede, dat het bezetten van den douanenpost een einde zal maken aan de
tegenwerking der Hovas-regeering tegen de Fransche kolonisten en tegelijkertijd tot
waarborg zal strekken voor de nakoming der verbintenissen, welke diezelfde regeering
1320 jegens Frankrijk heeft aangegaan. Admiraal Pierre had in last gekregen, niet alleen
de vroeger door Frankrijk bij tractaat verkregen rechten te doen eerbiedigen, maar
ook van de Hovas-Koningin te verkrijgen, dat den Franschen de zelfde eigendomsrechten
worden toegekend als de andere natiën zullen genieten, krachtens de tractaten door de
gezanten van Madagascar met de verschillende mogendheden gesloten, inzonderheid met
Engeland Duitschland en de Ver. Staten.
1325 In het Lagerhuis heeft lord Fitz-Maurice medegedeeld, dat de Franschen Madshonga, op
de Westkust van Madagascar, gedurende zes uren hadden gebombardeerd en daarna bezet.
De Hovas hadden zware verliezen geleden. De Fransche generaal was, nadat hij een
garnizoen te Madshonga had achtergelaten, op de vloot teruggekeerd. In Engeland maken
de berichten uit Madagascar vrij wat indruk en de meeste bladen keuren de houding der
1330 Franschen af. De *Daily News* wil weten, dat door eenige Amerikanen aan de Hovas hulp
in geld, wapenen en vrijwilligers aangeboden is.
- 29 mei 1886 - **In de laatste vergadering van het Haagsche departement**
1335 der Nederlandsche Maatschappij ter bevordering van Nijverheid herdacht de voorzitter,
de heer J. F. W. Conrad, het afsterven van het bestuurslid den heer François Pollen,
die zich op wetenschappelijk gebied, vooral ten aanzien van zijn onderzoekingen
omtrent de visscherijen, naam had gemaakt.

- 1340 9 november 1887 **Belangrijke Boekverkoop 28 November-3 December 1887**,
 bij de Firma E. J. BRILL, te Leiden,
 der Bibliotheken, nagelaten door de WelEd. ZeerGel. Heeren FRANCOIS P. L. POLLEN, te
 Scheveningen, [...]
- 1345 2 januari 1890 **DE ORCHIDEEËN.**
 De eeuw van den stoom en de electriciteit zou men veilig ook de eeuw der orchideeën
 kunnen noemen. Toen Linnaeus, honderd jaar geleden, deze plantenfamilie behandelde,
 waren er honderd en negen soorten van bekend. Tegenwoordig kent men er ruim zes
 duizend, en dit getal wordt jaarlijks nog grooter. In de laatste vijf en twintig
 jaren is er van deze planten veel werk gemaakt, vooral door de Belgen en de
 1350 Engelschen. Te Brussel en te Londen bestaan zelfs "orchidophelische vereenigingen",
 die in hun clubs geregeld bijeenkomen en in 't bezit zijn van kostbare rijk voorziene
 botanische bibliotheken.
 Vooral in Engeland zijn de orchideeën bijzonder geliefd en voor sommige soorten
 worden prijzen betaald; die met recht buitensporig mogen heeten en doen denken aan de
 1355 fabelachtige sommen, die omstreeks de helft der vorige eeuw voor verschillende
 tulpensoorten werden besteed. Toen dit jaar de heer Lee de *cyripeda dubbelen* van
 zijn rijke verzameling verkocht, brachten verscheidene dier orchideeën sommen van
 duizend en vijftien honderd gulden op. Enkele werden zelfs voor twee- en twee en half
 daizend gulden verkocht. Een werd voor niet minder dan vier duizend gulden gelaten!
 1360 In het vorige jaar verwekte een orchidee, *Cattleya de Mossiae* geheeten, in de kringen
 der orchidophelen een waren storm van geestdrift. Deze plant, die gewoonlijk fraaie
 rooskleurige bloemen droeg met een violetten tint, vertoonde de eigenaardigheid, dat
 deze kleur in het blauwe scheen over te gaan.
 Onmiddellijk werden er den franschen eigenaar door engelsche liefhebbers verbazende
 1365 sommen voor geboden. Op zekeren nacht was de kleurverandering volkomen tot stand
 gekomen. De bloemen waren bepaald blauw geworden. Reeds stond men op het punt om een
 specialen spoortrein te bestellen voor het vervoer der plant naar Engeland, toen de
 zonnestralen de blauwe kleur weer in violet deden overgaan. Zij had dus zelfs het
 bescheiden voorrecht niet gehad van de rozen, die althans, gelijk in de bekende
 1370 schoone versregels gezegd wordt, *l'espace d'un matin* doorleven. De afzonderlijke
 trein behoefde zich niet in beweging te stellen. De engelsche liefhebbers wilden er
 nu neg slechts vijf duizend gulden voor geven!
 Men begrijpt dus lichtelijk dat de groote bloemkweekers van Londen en Brussel
 verzamelaars uitzenden naar alle wereldstreken om onbekende of zeldzame exemplaren
 1375 van de zoozeer gezochte planten op te sporen. Soms gebeurt het, dat een enkel
 exemplaar, door deze verzamelaars overgebracht, hun principalen ruimschoots
 schadeloos stelt voor de gemaakte onkosten.
 Aan den ijver van deze en andere verzamelaars is het waarschijnlijk toe te schrijven,
 dat men b. v. in de wildernissen, die men doorgaat om van Sindanglaja naar de
 1380 watervallen van Tjibeurum en verderop te komen, en ook langs het pad, dat van dan
 Poentjak naar het Telaga Warna voert, zoo weinig fraaie orchideeën meer aantreft.
 De orchideeën behooren tot die klasse van planten, die als zjj het levenslicht zien
 slechts een enkel blad hebben. Zij worden in twee categorieën verdeeld; er zijn er,
 die in den grond, en andere (de dusgenaamde epiphytische), die zich vasthechten aan
 1385 boomstammen en takken, zonder echter, gelijk de parasitische planten hun voedsel aan
 dezen te ontleenen.
 Da epiphytiache soorten leven zeer waarschijnlijk van de lucht, want men kan niet
 merken, dat zij ander voedsel tot zich nemen. Welke gasvormige bestanddeelen van den
 dampkring zij absorbeeren is tot heden echter een raadsal.
 1390 Men treft de orchideeën aan in alle mogelijke deelen der wereld. Zelfs in de koudste
 streken van Siberië groeien nog eenige cyripeden. Ook in Frankrijk en andere
 europeesche landen komen enkele soorten voor, kleine aardplanten, die in de lente of
 des zomers zich vertoonen in de bosschen, op vochtige weides of aan den oever van
 beken en rivieren.
 1395 Men zou echter een pover idee van deze plantensoort krijgen, wanneer men haar alleen
 beoordeelde naar de exemplaren, die er in Europa van voorkomen, welke bloemen zich
 slechts eenige duimen boven den grond verheffen. Om de orchideeën in al haar
 heerlijkheid te zien moet men in de tropische gewesten wezen. Hier verheffen zich de
 stengels der *Dendrobiums* tot een hoogte van twee en drie meters, met kolossale
 1400 bloemen gekroond; hier verrukt de schitterende kleurenpracht der *Laclia's* en
Oncidium's het oog en klimt de vanille tot aan den top der boomen op. Het aantreffen
 van prachtige orchideeën is van een bezoek aan de maagdelijke woudstreken van het
 schoone land onzer inwonig zeker niet een der geringste aantrekkelijkheden.
 Het is alsof de Schepper er behagen in heeft om deze wondervolle planten zoo mild

- 1405 mogelijk te bedenken met de prachtigste kleuren en zoetste geuren, met de rijkste
 verscheidenheid en de grilligste schoonheid van vormen.
 De bloemen met haar nu eens schitterende, dan zachte en teedere kleuren zijn in staat
 een schilder wanhopig te maken. Het rijkst voorziene palet schiet hier te kort. En
 deze kleuren zijn zóó keurig gemengd en smelten zóó zacht ineem, dat men er al de
- 1410 overgangen van den regenboog in terugvindt.
 Ook in haar geuren heerscht de rijkst mogelijke verscheidenheid.
 Onder, die geuren zijn er, welke men met een minder liefelijken naam zou willen
 aanduiden, zooals die van de *Bokke-* en de *Wandluis orchidee*, welke benamingen reeds
 genoeg zeggen maar daartegenover staat die van de vanille, welke wedergade men in de
- 1415 geheele schepping vruchteloos zoekt, terwijl die van andere beurtelings aan den geur
 van oranjebloesem en honig, van leliejes van dalen en eglantieren, van sandelhout en
 veldviooltjes doet denken.
 Sommige orchideeën vertoonen ook in haar bladeren prachtige tinten, zooals de
Anectochilus met haar groenen goudbronzen bladeren. Onder de Goodyera's vindt men er,
- 1420 welke bladeren helder gele stippen en strepen vertoonen op een donker fluweelen
 achtergrond, terwijl andere van bronskleurig fluweel schijnt te zijn met vuurroode
 strepen.
 En welke grillige vormen vertoonen deze planten! De *Galeola*, die in het
 Himalajagebergte voorkomt, wikkelt zich tot op een hoogte van vijf en dertig meter om
- 1425 de boomen en doet eenigszins aan de vanille denken. Van de wortels, die zoo dik zijn
 als een vinger, gaan lange bleekroode stammen uit, die zich aan de boomen vasthechten
 door middel van andere wortels, welke de plaats der bladeren innemen. Deze stammen
 zijn over hun geheele lengte bedekt met een dicht doosvormig bekleedsel en dragen aan
 het einde trossen van groenachtig gele bloemen.
- 1430 Een andere orchidee, de gevlekte *Coryanthes*, is een der zonderlingste verschijningen
 in het plantonrijk. De talrijke wortels warren zich dooreen en vormen een soort van
 nesten, waarin de mieren zich gaarne vestigen. Deze diertjes vervullen tegelijk een
 taak, die van het hoogste belang is voor het leven dezer plant: zij zijn namelijk
- 1435 behulpzaam bij haar bevruchting. In de europeesche serres, waar men deze mieren niet
 tot zijn beschikking heeft, bloeit zij hoogst zelden, ook al wordt er de meest
 mogelijke zorg aangewend om haar kunstmatig te bevruchten.
 De bevruchting heeft bij de orchideeën niet op dezelfde wijze als bij andere planten
 plaats. Er is de hulp van een vreemd element toe noodig. In den regel wordt deze door
 een of ander insect verleend.
- 1440 Darwin beschrijft in zijn werk "De bevruchting der orchideeën door insecten" de
 merkwaardige manier, waarop deze plaats heeft bij de *coryanthes*, een orchidee met
 bijzonder groote bloemen, die op Madagascar gevonden wordt. "Het gedeelte der bloem,
 zegt hij, dat *labellum* genoemd wordt, is een beker, waarin uit twee hoorntjes
 daarboven voortdurend bijna zuiver water drupt. Wanneer de beker half vol is vloeit
- 1445 het water zijwaarts weg door een gootje d&t zich daar bevindt. Boven den beker
 bevindt zich in den basis van het *labellum* een soort van kamertje, met twee
 openingen, aan elke zijde één; in dit kamertje bevinden zich twee zonderlinge
 vleeschachtige uitwassen. Zelfs de vernuftigste geleerde zou nooit geraden hebben
 waartoe dit alles dient, als hij de werkelijke toedracht der zaak niet had gezien.
- 1450 Dr. Crugère heeft opgemerkt, dat deze orchidee bezocht werd door groote bijen, niet
 om er den nectar uit te zuigen, maar om de vermelde vleeschachtige uitwassen af te
 knagen. Dikwijls gebeurde het, dat sommige dier bij en zich lieten vallen in den
 beker, en daar zij dan met hun natte vleugels niet konden vliegen, waren zij
 gcnoodzaak om door het gootgat, waardoor het overtollige water wegstroomt, er uit te
- 1455 kruipen. Deze uitgang is nauw en van boven gewelfd, zoodat een bij, die langs dezen
 weg een pas geopende bloem verlaat, het stuifmel meêneemt. Wanneer nu de aldus
 beladen bij naar een andere bloem vliegt, of zich op de:elfde neerlaat, hecht zich
 dit stuifmeel er aan en bevrucht haar."
 Het zou te ver voeren al de soorten op te noemen, die tot de groote familie dor
 orchideeën behooren. Zulk een serie van barbaarsche namen zou onze lezers misschien
 van de verdere lectuur dezer beschouwing afschrikken. Wij willen slechts bij enkele
 even stilstaan. In de eerste plaats mogen wel genoemd worden de *cattleijas* en de
laclias met haar rijke en schitterende kleuren, de *cypripeda* met haar grillige
 vormen, de *odontoglossen* met haar weergaloos bevallige bloemen.
- 1465 De vanille is zeker wel de meest gewaardeerde der orchideeën. Haar buigzame stammen
 klimmen tegen de boomen op, maar brengen niet eerder vruchten voort dan wanneer zij
 den top bereikt hebben en van de brandende stralen der tropische zon kunnen genieten.
 Dikwijls bekleedt zij, op de manier van ons klimop, dorre naakte rotswanden. Haar
 vruchten, in de wel bekend lange scheden besloten, verraden reeds van verre haar
- 1470 aanwezigheid door den verrukkelijken geur, die er van uitgaat. In Europa kan de

vanille in de warme kassen gekweekt worden en brengt dan na drie of vier jaren haar geurige peulvruchten voort.

(Wordt vervolgd.)

1475 3 januari 1890 **DE ORCHIDEEËN.**

(Slot.)

De *anectochelen* worden niet gekweekt om haar bloemen, daar aan dezen weinig bijzonders is, maar om haar fraaie bladeren. Deze bladeren mat een groenen en bronzen weerschijn en getint met de zachtst ineensmeltende nuancen, zien er uit, alsof er een

1480 gouden en zilveren netje overgespannen is.

De orchideeën van Azië, Amerika en Australië zijn tegenwoordig voor het grootste gedeelte bekend. Het onderzoek van de afrikaansche wou en daarentegen, dat ter nauwernood begonnen is, zal nog menig merkwaardig exemplaar aan den dag brengen. Zoo heeft men aan de oevers van den Congo een reusachtige orchidee gevonden, waaraan men

1485 den naam van *listochila* gegeven heeft, met roode, malve- en goudkleurige bloemtrossen. Zij was te midden van rizophoren, dwergpalmen en pandani, in moerassen waar blauwe krabben rondkruipen, en die tot verblijfplaats dienen van ijsvogels, zilverreigers en bruine ooievaars. Met haar lange, smalle bladeren, die als rechte

1490 degens uitsteken en haar enorme bloemstengels, die in groepen van veertig à vijftig bij elkander staan, doet zij aan een plant uit de voorwereld denken.

De *stanhopea's* vertoonen mede hoogst merkwaardige eigenschappen. Zelfs de wijze, waarop zij bloeien verschilt aanmerkelijk van hetgeen wij elders in de plantenwereld zien. In plaats van zich zachtjes aan te openen, gelijk dit bij gewone bloemen geschiedt, springen de knoppen van deze orchidee ineens open en dit gaat met een zeer

1495 duidelijk hoorbaar geluid gepaard. Na dit plotselinge openspringen, ontplooiën zich de verschillende deelen der bloem langzaam en geleidelijk verder. Bij sommige variëteiten van deze orchidee heeft de geheele ontplooiing bij tusschenpoozon en met schokken plaats, alsof er een onzichtbare hand aan 't werk is, die op deze

1500 zonderlinge wijze de ontwikkeling der bloem tot stand brengt. Velen zijn van meening, dat de cultuur der orchideeën met groote moeilijkheden gepaard gaat. Ten aanzien van sommige soorten is dit waar, maar vele andere hebben een zeer krachtige constitutie en vereischen betrekkelijk weinig zorg, gelijk uit de

1505 Een engelsch liefhebber van orchideeën, in het bezit van vele prachtige soorten, en, evenals een gierigaard op zijn geld, zeer naijverig op zijn schatten, kan toch de verzoeking niet weerstaan om zich van tijd tot tijd te Parijs of elders op het vasteland te gaan verpoozen. Hij heeft er een zeer eenvoudig middel op gevonden om, terwijl hij op reis is, zijn kostbare orchideeën tegen alle mogelijke roofzucht in veiligheid te stellen. Voor zijn vertrek sluit hij zijn serres zorgvuldig af, zoodat

1510 niemand, zelfs zijn eigen knechts niet, er in door kunnen dringen. De stoker mag alleen door de ramen op den thermometer kijken en moet hiermede rekening houden. Andere zorg kan er dus niet aan de planten gewijd worden. En ziet, als de eigenaar na twee of drie weken van zijn uitstap terugkomt, vindt hij zijn orchideeën telkens in den volmaaktsten welstand terug.

1515 De orchideeën zijn, bepaaldelijk in Engeland, ware mode planten geworden. Haar bloemen prijken op de tafels, in de corsages der dames, in bruids- en andere bouquets. Toen koningin Victoria haar vijftigjarig jubilea vierde, bood de heer

1520 Sander aan Haar Keizerlijke en Koninklijke Majesteit een bouquet aan anderhalf meter hoog en twee en een half meter in omtrek, enkel uit orchideeën-bloemen samengesteld. Twintig zijner knechts waren een geheelen dag bezig geweest om het te maken. In het

1525 midden stak er een kroon uit van de zeldzaamste soorten gemaakt. De geldelijke waarde van zulk een geschenk is niet te schatten; het was eeoer vorstin ten volle waardig. In Engeland zijn verscheidene prachtige orchideeënverzamelingen. Beroemd is die van Sir Tresor Lawrence te Box-hill, op eenige mijlen afstands van Londen, te midden van uitgestrekte bosschen, die aan de atmosfeer een graad van vochtigheid meêdeelen, die zeer bevorderlijk is aan den groei dezer planten. Ook die van den heer Lee, te

1530 Leatherhead, in de buurt van Box-hill, en van baron Schrader te Eghaux, bij het bosch van Windsor, zijn door geheel Engeland vermaard. In Frankrijk zijn mede eenige liefhebbers, die er veel werk van maken, onder welke de

1535 graaf du Buysson, die ook een voortreffelijk werk over de orchideeën heeft geschreven, de graaf de Germiny, eigenaar van een ongeëvenaard schoone verzameling te Argenteuil, de heer Fould, te Sainte-Adresse, baron Rothschild te Ferrières, en de heer Bleu te Parijs, die onder de specialiteiten op dit gebied de eerste plaats bekleedt. Ook verschijnt er in Frankrijk een tijdschrift, getiteld l'Orchidophile, geheel aan de studie der orchideeën gewijd. Het bestaat reeds verscheidene jaren en is de geheele wereld door bekend. Het groote succes van dit tijdschrift is te danken

- aan den hoofdredacteur, den heer Godefroy-Leboeuf, van Argenteuil, een schrander en ondernemend man, die zich geheel en al aan de studie en de verbreiding dezer planten heeft gewijd, en er uitnemend in geslaagd is om ze een groote populariteit te doen genieten.
- 1540 Ook in de landen, waaruit zij afkomstig zijn, trekken de orchideeën bijzonder de aandacht. In de Molukken wordt er uit de zaden van sommige een liefdesdrank bereid. In Mexico worden baar bloemen bij voorkeur gebruikt als symbolen van de verschillende uitingen der liefde. Men vindt er o. a. een, een soort van *myosotis*, die "*Ne me olvide*", "Vergeet-mij-niet", heet.
- 1545 Een andere, dit in geheel Centraal-Amerika bijzonder gezocht is, heet *el Spiritu Sancto*, omdat haar bloem aan een duif met uitgespreide vleugels doet denken. De vorm dezer schoone bloem heeft op veel dichters in die streken een diepen indruk gemaakt en gaf hun aanleiding haar tot het zinnebeeld van de liefdesmart te maken. Een
- 1550 hunner, de vroeggestorven Martin Fuillet van Panama, heeft een gedicht over de Heilige-Geest bloem aan zijn geliefde gewijd dat met deze woorden eindigt:
"Wanneer de vreeselijke smarten, die ik lijd, een einde zullen hebben gemaakt aan mijn leven; wanneer ik deze treurige en ellendige wereld zal verlaten hebben om te rusten in den tempel der Herinnering, dat dan een vriendelijke hand op mijn graf
- 1555 eenige bloemen *del Spiritu Sancto* strooie."
- In onzen indischen archipel bestaat er volgens de mededeeling van den bekenden botanicus Blume, een aardige legende betreffende den oorsprong der *anectochilen*, in het Maleisch *daoen petola* geheeten.
- 1560 "Deze maleische naam, zegt genoemde geleerde beteekent een plant, welker sierlijke en fraai gekleurde bladeren gelijken op een zeer kostbare zijden stof, *petola* genoemd. Men verhaalt, dat in overouden tijd een godin, die een slendang van deze stof droeg uit den hemel neerdaalde met het doel om het verdorven menschdom tot een deugdzaam leren te bekeeren. In plaats van eerbiedig naar haarte luisteren, bespotten en vervolgde men de goddelijke boetprofetes, die zich hierop naar het hooge gebergte
- 1565 begaf, waar zij zich van haar hemelschen *slendang* onttreed en deze tusschen de dikst met mos begroeide rotsen verborg. In de *daoen petalo* leven de deelen van den *slendang* der godin onsterfelijk, steeds zich vermenigvuldigend, voort."
- Dat door onze indische botanici de noodige aandacht aan de orchideeën gewijd is, zal wel geen opzettelijke aanwijzing behoeven. In het schoone park bij het landhuis van den Gouverneur-Generaal ziet men allerwege deze merkwaardige planten aan de boomen gehecht, en als men in de hoogere binnenlanden van Java en Sumatra reist, treft men niet zelden in de tuinen van ambtenaren en particulieren fraaie exemplaren aan. Het is wel te verwonderen, dat, nog niemand in Indië voor zoover ons bekend is, op de gedachte gekomen is om met het oog op de hooge prijzen, die er door de europeesche
- 1575 liefhebbers voor besteed worden, de prachtige soorten, die in het gebergte zoo veelvuldig voorkomen te verzamelen en te kweken. Men zou zich op deze wijze een belangrijke bron van inkomsten kunnen openen.
- Het voorbeeld der vanille en van vele andere orchideeën leert, dat de cultuur dezer planten, zelfs op uitgebreide schaal, zeer goed kan gedreven worden.
- 1580 Omtrent den oorsprong der vanille-teelt, in Indië die zult een kostbaar handelsartikel oplevert, vinden wij door Veth het volgende vermeld: "In 1841 werden door de zorgen der Regeering een aantal stekken van de vanilleplant (*vanilla planifolia*) uit den hortus botanicus te Leiden naar den Plantentuin te Buitenzorg overgebracht, in de hoop, dat daar uit een nieuwe, winstgevende cultuur zou geboren
- 1585 worden. Men verkreeg echter geen vruchten tot 1850, toen de hortulanus, de heer Teysman, de kunstmatige bevruchting begon toe te passen, die kort te voren door Prof. Morren te Luik het eerst was aangewend. Bij de vanilleplant, gelijk bij alle orchideeën, wordt voor de bevruchting in den natuurlijken staat steeds de medewerking der insecten vereischt: Bij deze planten hangen stuifmeelkorrels als wasachtig-
- 1590 slijmige massa's aan elkander en vormen een zoogenaamden stuifmeelklomp, en alleen de drukking, die door de op honig azende insecten op de helmkoopjes wordt uitgeoefend, doet de stuifmeelmassa's daaruit te voorschijn komen, en brengt ze in de vereischte aanraking met den stempel. Wanneer men nu deze planten aan haar natuurlijken bodem ontruikt, kunnen zij geen vruchten dragen, tenzij de werkzaamheid der insecten door de
- 1595 kunst worde nagebootst. Sedert de uitvinding de kunstmatige bevruchting heeft men ook in de plantentuin van Europa de fijn aromatisch vruchten der vanilleplant, of liever de lange hauwvormige hulzen, die het zaad bevatten, in overvloed gewonnen; vooral echter was dit het geval op Java, waar men ze in het groot kon kweken.
- 1600 Uit den Plantentuin te Buitenzorg is de vanillecultuur allengs naar de particuliere landen er naar eenige huurlanden in Soerakarta overgebracht, en heeft aanvankelijk belangrijke voordeelen opgeleverd, doch in de laatste jaren (Veth spreekt van den tijd vóór 1875) kwijnt deze cultuur ten gevolge der lage prijzen, terwijl de jongste

- 1605 uitbarsting van den Merapi een aanplant van vier bouws in Soerakarta geheel heeft vernield. Van de Pamanoekan- en Tjiasemlanden in Krawang werd in 1873 nog een oogst van 2832 Amst. ponden verkregen.
- De reisverhalen der verzamelaars van orchideeën zijn dikwijls zeer belangrijk en doen ons zien, dat ook deze heerlijkheid dikwijls slechts ten koste van veel inspanning en gevaar kan worden veroverd. Meestal moet men zich tot de inboorlingen wenden om de plekken te weten te komen, waar de orchideeën in groot getal voorkomen. Tegenwoordig kan men ze van hen koopen voor meer of minder belangrijke bedragen, vroeger kenden zij de waarde er niet van en kon men zeer goedkoop de zeldzaamste en kostbaarste soorten verkrijgen, zooals blijken kan uit de volgende mededeeling:
- 1610 "Een engelsch reiziger was de Irawaddy, in Britsch-Indië, opgevaren, en had zijn hoofdkwartier gevestigd in een dal, waar hij, naar zijn oordeel, een rijken oogst zou kunnen houden. Hij zocht in het bijzonder naar een soort van *dendrobium*, die zeer zeldzaam in de europeesche serres voorkomt.
- 1615 Het hoofd van den stam, in welks gebied hij zich ophield, kwam hem al spoedig opzoeken. Dank zij een tolk door den verzamelaar meegebracht, kon hij zich met den man onderhouden over het doel zijner komst, en liet hem een gekleurde plaat zien, die een zeer nauwkeurige afbeelding gaf van de gezochte plant. Het hoofd herkende het onmiddellijk en ze begonnen de onderhandelingen over den prijs, waarvoor zij geleverd zou worden. De reiziger liet de katoentjes, de glaskralen en andere snuisterijen zien, die hij meevoerde, doch niets van dit alles maakte den verlangden indruk.
- 1620 Eindelijk kreeg het hoofd in de kist een ledige flesch in het oog. Hij nam deze in de hand, bekeek haar van alle kanten en vroeg toen den tolk, hoeveel planten de vreemde hier wilde hebben voor de flesch.
- 1625 Na een langdurige bespreking werd het verlangde aantal op *driehonderd* bepaald, waarop het hoofd met een van blijdschap stralend gezicht de noodige bevelen ging geven, terwijl hij de ledige flesch in triomf meevoerde.
- 1630 Doch het duurde niet lang, of al de dorpelingen verzamelden zich om onzen reiziger en maakten allerhande gebaren, die de diepste wanhoop moesten uitdrukken: zij hadden de flesch gezien, en nu wenschten allen zulk een kostbaar voorwerp te bezitten. Al de orchideeën die hun landstreek opleverde, wilden zij er den verzamelaar voor geven. Deze buitenkans, waardoor hij meteen van zijn ledige flesschen afkwam, nam hij gretig waar, en zag zich den volgenden dag van orchideeën omringd, waaronder een groot getal der verlangde *dendrobium's*."
- 1635 Het is dikwijls zeer moeilijk om bepaalde soorten van orchideeën meester te worden. Zoo vindt men de schoonste *cattleya's* alleen in de ravijnen en afgronden van de Cordilleras, op een hoogte van 2000 à 2500 voet. De *cyanochen* met hun sierlijke bloemtrossen groeien slechts in veel hooger streken en men moet een onvervaard verzamelaar zijn om de "Zwanenbloemdragers" te gaan losrukken van de steile rotswanden in de streek der eeuwige sneeuw, waar ze voorkomen.
- 1640 De meeste orchideeën komen voor in de vochtige wildernissen der maagdelijke wouden. Als men haar daar ziet groeien op de stammen en de takken der boomen, te midden van den weelderigsten plantengroei, worstelend om het bestaan met de tallooze parasieten, die haar dreigen te verstikken, dan denkt men onwillekeurig aan het woord van den dichter: "Het is alsof het leven bang is om te sterven".
- 1645
- 6 november 1890 **Frankrijk ondervindt al meer en meer de drukkende lasten**
- 1650 van het bezit van koloniën, die niet gecoloniseerd worden. Het beruchte Annam en Tonkin vraagt weder een voorschot van 60 millioen. De begroting van Tonkin voor 1891 bedraagt in uitgaven ruim 37 millioen, waarvan bijna 23 millioen dienen voor militaire uitgaven.
- 1655 Men weet, dat Engeland zoo edelmoedig is geweest, om toe te staan dat Frankrijk, bezit van Madagascar neme. Dat geschiedde weder buiten het bestuur en de koningin van dit eiland om. Zoodra de tijding van het tractaat te Tanarive kwam, ontstond onder de bevolking zoo groote gisting, dat zelfs de Fransche gouverneur persoonlijk moest optreden, om de gemoederen tot bedaren te brengen. De koningin weigerde het tractaat te erkennen en de Fransche gouverneur was niet in staat haar te overtuigen. De
- 1660 ministerraad heeft beraadslaagd, wat thans te doen staat. Te Parijs is thans voor goed gesticht een coöperatieve verbruiksvereniging van officieren der land- en zeemacht.
- 1665 10 mei 1892 **Een buitengewoon groot ei, ongeveer een voet lang,** werd dezer dagen vertoond in het Zoölogisch Genootschap te Londen. Dat ei – op een waarde van £100 geschat – was van een *Aepyornis* en afkomstig uit Madagascar. De vogel die het gelegd heeft is slechts zeer onvolledig bekend. Men vermoedt, dat men in hem den fabelachtigen vogel Roc, of misschien ook wel de uitgestorven Dodo, moet zien.

Hij was echter niet zoo groot als men uit de grootte van het ei zou opmaken.

1670

19 december 1894 **Parijs 17 December.**

1675

De expeditie naar Madagascar doet aanvankelijk zich niet aanzien als veel bloed te zullen kosten. De stad Tamatave zoude zonder wederstand bezet zijn, de Koningin der Hova's zoude zich bereid verklaard hebben tot instemming met de eischen der Fransche regeering, en een bezetting zoude eenvoudig behoeven te blijven op het eiland, om de uitvoering van die goede voornemens te waarborgen. Die tijdingen hier ontvangen zijn misschien wel wat al te mooi, en eenig voorbehoud is altijd geraden, maar de heer Lemyre de Villers die zich daarginds bevindt, is een te voorzichtig man en een te goed diplomaat, om zulke berichten naar hier te seinen, als hij niet volledig overtuigd ware, dat de zaken niet al te wreedaardig zullen afloopen.

1680

2 januari 1895 **De Fransche Kamer is den 26sten November**

1685

klaar gekomen met Madagascar en – eind goed al goed – de Regeering verkreeg een zeer fatsoendelijke meerderheid, 377 stemmen tegen 143. De oppositie, bijna uitsluitend bestaande uit socialisten en Boulangisten, heeft het echter ook dien dag de Regeering zoo lastig mogelijk gemaakt en de zitting was nu en dan weer spectaculair. De verschillende voorstellen en tegenwerpingen hadden echter niet veel te beteekenen. Het eenige voorstel, dat ernstig in overweging is genomen, is dat van Boucher, in de zitting van Zaterdag afgehandeld. Hei luidde in zijn geheel aldus: De Kamer, vast besloten de rechten te handhaven, welke Frankrijk aan de tractaten ontleent en de belangen onzer landgenooten te beschermen, keurt de versterking van ons eskader, in allerijl door de Regeering bevolen, goed, noodigt haar uit om een plan in te dienen voor het bezetten van de havens en de strategische punten der Madagascarsche kust en verdaagt de stemming over de artikelen van het thans tot haar overweging aangeboden ontwerp.

1690

1695

Dit voorstel werd, zooals men weet, verworpen met 305 tegen 157, cijfers, die ongeveer overeenkomen met die van de definitieve aanneming van het crediet in de zitting van gisteren. Een meerderheid dus die zich gelijk blijft, wat lang niet altijd met parlementaire meerderheden het geval is. Toch is de stemming over het voorstel-Boucher niet zonder belang om de verhouding tegenover het Ministerie te kennen. Al de tegenstanders van het door de Regeering beoogde protectoraat kozen als één man partij voor de motie. Onder de meerderheid telde men 37 leden der rechterzij, 17 constitueeëlen en 6 socialisten; onder de minderheid 15 der rechterzij, 10 constitutioneëlen en 42 socialisten. Van de linkerzijde onthielden zich 11, benevens 9 socialisten en 4 anderen.

1700

1705

Enfin, de zaak is nu uit de wereld, want de Senaat zal wel geen ernstige oppositie maken. En dan komt de expeditie, indien althans de Hova's niet op het laatste oogenblik toegeven. In de laatste berichten van Madagascar wordt dit niet onwaarschijnlijk geacht; de Hova's zouden niet gelooven aan een expeditie en tot dat geloof eerst gebracht kunnen worden door de verschijning zelf.

1710

Wie nu echter zou denken dat men het ministerie eenigen tijd met rust zou laten, vergist zich sterk. Den dag daarop had er al weer een interpellatie plaats van den anarchist Coutant, die een algemeene amnestie wenschte voor alle politieke en persdelicten en vergrijpen bij werkstakingen. Nu de Regeering de kinderen van het proletariaat naar Madagacar gaat zenden, zeide hij, hun dit wel is zij schuldig. De Minister-president Dupuy herinnerde, dat 5 Juli 1894 een amnestie-voorstel was verworpen, en volgens het Kamerreglement kon een voorstel eerst na drie maanden opnieuw worden ingediend, als er over is beraadslaagd, en anders eerst na zes maanden; bijgevolg kon het voorstel-Coutant geen punt van bespreking uitmaken. De urgentie van het voorstel werd dan ook met overgrootte meerderheid verworpen.

1715

1720

Het heeft er veel van, of de socialisten door interpellatiën, voorstellen en meer zulke dingen den gang der parlementaire werkzaamheden willen stremmen, indirect een werkstaking maken. Week in week uit voert de Kamer zoo goed als niets uit, en wanmeer er iets aan de orde komt, wordt de tijd op een afschuwelijke manier vermorst. Kon de meerderheid, die tot heden het Ministerie goed stemt, daar ook niet eens een eind aan maken? 't Schijnt, dat er niet aan wordt gedacht, wel aan andere dingen, die herinneren aan het gewone partijspel. Onder leiding van de radicale heeren Brisson, Lockroy, Bourgeois, Gerville-Rêache, allen Kamerleiden, en Floquet, Senaatslid, heeft zich een "centraal comité voor "republikeinsche actie" gevormd, dat zich ten doel stelt alle roode en bruine schapen te vereenigen op een versch program, waarin staat bestrijding van de publiek der geallieerden (dus van de gematigde republikeinsche politiek) en van het doctrinaire collectivisme, onder voorbereiding van hervormingen.

1725

1730

Om zich tegen de herleving der radicale politiek te sterken hebben de Gambettisten, anders gezegd opportunisten, in het Quaitier Belleville een groot feestmaal gehouden

- 1735 ter herinnering aan den grooten Gambetta. Ongeveer 600 personen waren daar
tegenwoordig. Ceremoniemeester was de heer Etienne, oud-onderstaatssecretaris, vice-
president der Kamer. Etienne hield een rede, waarin hij betoogde, dat men zich vast
aaneen moest sluiten, daar het werk van Gambetta met verwoesting bedreigd werd.
1740 Spuller hield ook een speech, waarin bij Gambetta vergeleek met.... de maagd van
Orleans.
- 8 februari 1895 **Gemengde buitenlandsche berichten.**
De Fransche expeditie naar Madagascar is nu kant en klaar op het papier. Woensdag
heeft te Parijs op het ministerie van financiën een conferentie plaats gehad tusschen
1745 den minister-president, de ministers van oorlog, marine en buitenlandsche zaken en
generaal Duchesne, den bevelhebber der expeditie; in deze conferentie zijn alle
voorloopige schikkingen vastgesteld. De transporten troepen, dieren en
oorlogsmaterieel zullen te Marseille ingescheept worden tusschen 25 Maart en 20
April.
- 1750 In het Fremdenblatt komt een brief voor van een Weener koopman die op Madagascar
gevestigd is. De brief is in het begin der vorige maand uit Majunga verzonden en
verhaalt hoe de schrijver en anderen door de Hovas uit het binnenland werden
verdreven. Te Majunga waren zij, dank zij de aanwezigheid der oorlogsschepen,
volkomen veilig. Ofschoon de veldtocht niet vóór het einde van den regentijd in April
1755 zal beginnen waren de Fransche reeds druk bezig mei bereidselen. Op 25 December
verlieten de buitenlandsche vertegenwoordigers het eiland en werden vervangen door
militaire ambtenaren. De schrijver deelt mede dat de Franschen ten volle
schadeloosstelling hebben beloofd voor de goederen die de Hovas hem met geweld hadden
ontnomen. Hij betreurt dat de Oostenrijksche kooplieden zoo weinig ondernemingsgeest
1760 hebben, want na den veldtocht zal er, naar hij verwacht, veel te verdienen zijn.
- 9 februari 1895 **AMSTERDAM, 8 Februari.**
Het eerste groote transportschip, de *Shamrock*, is reeds uit Marseille naar Madagascar
vertrokken, met een groot getal eoldaten aan boord; maar de kern der expeditie, die
1765 den strijd te land tegen de Hova's zal moeten aanbinden, vertrekt eerst in April, -
en welken dag is nog niet gemeld.
- Woensdag heeft te Parijs op het ministerie van financiën een conferentie plaats gehad
tusschen den minister-president, de ministers van oorlog, marine en buitenlandsche
zaken en generaal Duchesne, den bevelhebber der expeditie. In deze conferentie zijn
1770 alle voorloopige schikkingen voor de expeditie vastgesteld.
- De telegraafkabel, die Majunga, op Madagascar, met Réunion zal verbinden, wordt met
den meest mogelijken spoed te St. Tropez vervaardigd. Tusschen 15 en 20 Februari zal
de aflevering plaats hebben, en de stoomboot *François I* vertrekt onmiddellijk, om de
onderzeesche telegraphische verbinding tot stand te brengen.
- 1775 We hebben Maandag l.l. gezwegen van een nogal onstuimig debat in de Fransche kamer,
twee dagen te voren, dat met de expeditie naar Madagascar in nauw verband stond.
De minister van oorlog moest namelijk op een hem gedane vraag antwoorden, dat zijn
voorganger een contract met een Engelsche maatschappij gesloten had voor 't vervoer
van 32 riviervaartuigen naar Madagascar, die aldaar moeten dienen om de expeditie op
1780 haar marsch van leeftocht te voorzien. [...]
- 1 maart 1895 **Van dag tot dag.**
?ns lezen we van de expeditie, die ik naar het groote, vruchtbare eiland Madagascar
zendt, waarvan het hoopt "een [nieuw] Java te maken", gelijk wij onlangs in een
1785 Fransch blad lezen.
- Het is een belangwekkende poging, en wij wenschen den Franschen voorspoed bij hun
onderneming.
? welke kansen hebben ze? en wat hebben ze eigenlijk met Madagascar uit te staan, een
zoo dure en vrij gevaarlijke ?ie noodig was?
- 1790 Deze vragen zijn niet bijzonder gemakkelijk beantwoorden. De Fransche bladen geven
levendige stukken, en soms fraaie historische ?geerige artikelen, en verbazend veel
tooneel, maar hoofdartikelen waaruit men wat leert over onderwerpen als 's lands ?
ling tot Madagascar, geven ze zelden.
- Engelsche bladen geven er meer over. ? ronduit gezegd, na de berichten der ?chen over
1795 Lombok, vertrouwen wij de ? pers niet meer over de koloniale mogendheden van andere
Europeesche landen.
- ? bovendien in dit geval blijkbaar zoo ?g ... ze zijn zoo toornig over Frankrijks
onbeschaamdheid om niet welwillend ? Afrika aan Engeland over te laten, ? de verhalen
over de deugdzame Hova's ? slechte Franschen met eenige behoedzaamheid moeten
1800 geschift worden.

Hoe komen we dan op de hoogte? Wel, we hebben een boek geraadpleegd dat juist dezer dagen verscheen. Het is geschreven door kapitein Humbert, ordonnans-officier van de minister van marine in Frankrijk.

Is 't dan onpartijdig?

- 1805 ?emen onpartijdig wellicht niet, maar ? un livre de bonne foi", als Montaigne gezegd zou hebben. De man die het schreef ?de zijn verantwoordelijkheid als officier, een overzicht van de geschiedenis van de menschen op Madagascar mag ook eenig ?uwen vragen, omdat het alles behalve ?d is voor de Franschen.
- 1810 ?ch deze man van eer zal gedacht hebben, het verleden lessen moet geven voor het ? en daarom heeft hij blijkbaar naar zijn [beste] vermogen eerlijk verteld hoe de tegenwoordigen toestand ontstaan is.
- 1815 ?dat, in de 17e eeuw, een paar maatschappijen – in den trant van onze Oost-Indische Compagnie, doch met minder kapitaal en vooral met minder beleid bestuurd – voor de ? atie van Madagascar waren opgericht... Geruïneerd, nam, in 1670, de admiraal De ?aye het eiland plechtig "in bezit voor de koning van Frankrijk" – doch zonder instemming of medewerking van de bevolking. Inbezitneming was eene *sententia declarat*?. Ze was tegenover andere Europeesche mogendheden wellicht van nut, maar tegenover inboorlingen had zij al zeer weinig betee?, daar dezen noch vrijwillig, noch door ?t van wapenen gedwongen, onder de suprematie van Frankrijk waren gebracht. Het was
- 1820 niets dan trompetgetoeter ter eere van den *roi-soleil!*
- 1825 ? was van zoo weinig beteekenis, dat inboorlingen in 1672 ongestraft de meeste menschen, die zich op het eiland ophielden, vermoordden. Langen tijd, gedurende de gansche 18e eeuw, ? het "bezit" dan ook slechts nominaal, ? de bevolking zal op zijn best geweten hebben, toen het in 1811 in handen der Engelschen overging, dat het eigenlijk reeds aan ? andere Europeesche mogendheid behoorde!
- 1830 Krachtens het tractaat van Parijs (30 Mei ?4) werd Madagascar weder aan Frankrijk teruggegeven. De gouverneur van Mauritius, Robert Farquhar, maakte daartegen wel bezwaar, "omdat Mauritius aan Engeland was afgestaan en Madagascar een onder?heid van dat eiland was"!... maar het ?tsche bestuur stelde hem in het ongelijk.
- 1835 Evenals in Nederlandsch Indië de Engelsche autoriteiten met leede oogen de teruggaaf van de bezittingen aanzagen en zich daartegen op allerlei wijzen verzetten – wij herinneren aan ? handelingen van Raffles in Zuid-Sumatra! – ? handelden zij ook ten aanzien van Madagascar. Zij konden officieel de Franschen ?t weren, maar zij konden wel de uitbreiding van hun invloed tegengaan. Zij lieten niet na, de Hova's, den krachtigsten, in het centrum des eilands thuis behoorenden en naar de opperheerschappij strevenden stam, in te lichten omtrent al wat de Franschen voorhadden, en het gelukte hun dus maar al te goed, van die Hova's onverzoenlijke vijanden der Franschen te maken....
- 1840 Dit bleek reeds in 1822, toen eenige hoofden ter Oostkust verdragen van vriendschap met Frankrijk sloten. Dit "landverraad" haalde hun eene oorlogsverklaring van de Hova's op den hals, waarvan het gevolg was dat de voornaamste plaatsen aan de Oostkust door de Hova's werden bezet.
- 1845 De Franschen – en deze zwakheid was een groote fout! – haastten zich niet, hunne vrienden te hulp te komen. Eerst zeven jaar later besloten zij aan den onbegrensden overmoed der Hova's een einde te maken en zonden zij eene expeditie, die eenige kustplaatsen bombardeerde, maar bij Toulpoint – ten Noorden van Tamatava – eene nederlaag leed en die toen, door ziekten geteisterd, weder aftrok. Het échec werd niet hersteld, en de expeditie had in geen enkel opzicht aan het doel beantwoord. Dat
- 1850 deden wij beter in Lombok!
- 1855 In 1840 en 1841 werden eenige kleine eilanden, benevens de soevereiniteit over een deel der Westkust, aan de Franschen afgestaan, maar reeds in 1845 ontstonden weder nieuwe moeielijkheden met de Hova's. Dezen toch bepaalden dat alle Europeanen zonder onderscheid onderworpen waren aan heerendiensten, aan barbaarsche rechtspleging, aan slavernij, en dat zij in het binnenland geen handel mochten drijven.
- 1860 Er werd nu eene maritieme expeditie – thans door de Franschen en Engelschen gezamenlijk – uitgerust om de Hova's tot rede te brengen. Tamatava werd gebombardeerd, troepen werden aan wal gezet om eene batterij te veroveren, maar op het laatste oogenblik hadden zij gebrek aan munitie en moesten zij, 18 gesneuvelde kameraden achterlatende, overhaast terugtrekken.
- 1865 En de Franschen en Engelschen namen hun nederlaag voor lief en kruisten de armen. Flink is anders!
- Tien jaren lang zag men achttien koppen, als zegeteekenen, op bamboepalen geplaatst langs het strand... en ook deze expeditie had dus waarlijk niet gestrekt om den overmoed der Hova's te beteugelen en den invloed der Franschen te vergrooten! Wel rustte het Fransche gouvernement eene krachtige krijgsmacht uit, die aangevoerd zoude

- worden door generaal Duvivier, maar de parlementaire oppositie belette de uitzending. Den 5den Febr. 1846 werd eene motie aangenomen, waarbij verklaard werd dat Frankrijk, alle rechten op Madagascar handhavend, zich zonder noodzaak niet wenschte te wagen
- 1870 aan verre en dure krijgstochten...
- In latere jaren werden de verhoudingen gunstiger, vooral doordien een Fransch ingenieur, de heer Laborde, die zich te Tananariva – de hoofdplaats van het rijk der Hova's – gevestigd had, daar grooten invloed verwierf. Hij werd benoemd tot ingenieur der Koningin, richtte een geschutgieterij, een wapenfabriek en een buskruitfabriek
- 1875 op; leerde den inboorlingen het gebruik van zeep, glas, kaarsen enz., en was een bijzonder vriend van den kroonprins, die in 1861 zijne moeder opvolgde.
- Door zijn invloed kon Napoleon III in 1868 een handelstractaat met de regering der Hova's sluiten, waarin den Franschen voldoende bescherming voor hunne personen en eigendommen werd toegezegd. Zij konden roerende en onroerende goederen huren en
- 1880 koopen, allen handel en nijverheid uitoefenen die niet door de binnenlandsche wetgeving verboden waren, enz.
- Maar juist dit tractaat was oorzaak der latere moeilijkheden!
- Toen, in 1878, Laborde stierf, liet hij vele onroerende goederen na, welke de erfgenamen wilden verkoopen. Doch die verkoop werd door het inlandsch bestuur belet, uit overweging dat de grond onvervreemdbaar is. Na vruchteloze vertoogen werd in
- 1885 1881 eene wet uitgevaardigd, die alle in 1868 verkregen voordeelen vernietigde: "de grond van Madagascar mag aan niemand verkocht worden."
- Deze beleediging was niet de eenige! Weinige maanden later werd de Fransche vlag op de Noord-Westkust vervangen door de vlag der Hova's, en protesten hielpen zoo min als
- 1890 bedreigingen. De Hova's zonden een gezantschap naar Europa om de voornaamste mogendheden voor hunne belangen te winnen....
- Er werd dus nu tot een gewapend optreden besloten, hetwelk van 1883 tot 1886 duurde, en leidde tot het vredesverdrag van 7 Maart 1886, waarbij bepaald werd dat Frankrijk
- 1895 in alle buitenlandsche betrekkingen in naam van Madagascar zoude optreden..., dat de baai van Diego Suarez, aan de noordelijke punt van het eiland, aan Frankrijk werd afgestaan, om daar de noodige etablissementen op te richten... dat 10 miljoen francs zouden worden betaald tot schadevergoeding voor de slachtoffers van den oorlog.
- Maar weldra werd het streven duidelijk, om van het verdrag een doode letter te maken. Het bestuur der Hova's weigerde in 1888 de tusschenkomst van de Franschen in zijne
- 1900 betrekkingen tot de vertegenwoordigers der vreemde mogendheden. Het had zich namelijk volkomen rekenschap gegeven van de onmacht der Franschen, die, met een 50-tal mannen, op 400 kilometers van de kust, zich binnenslands ophielden!
- De spanning werd steeds grooter, en het duurde niet lang of de oorlog werd
- 1905 onvermijdelijk. In Augustus 1890 werd nu tusschen Frankrijk en Engeland eene overeenkomst gesloten, waarbij eerstgenoemd rijk zijne rechten op Zanzibar en het Penba-eiland aan Engeland afstond, terwijl Engeland het Fransch protectoraat met al zijne gevolgen over Madagascar erkende. Drie maanden later teekende Duitschland een soortgelijk tractaat.
- 1910 Frankrijk heeft dus volmacht gekregen op te treden. Engelsche tegenwerking in Madagascar is derhalve niet loyaal.
- Zoodra die stukken te Tananariva bekend werden, steeg de verbittering ten top, en stonden de Franschen aan allerlei beleedigingen bloot. Herhaalde protesten baatten niet, en in October 1894 werd de Fransche gezant, Le Myre de Vilers, naar Tananariva
- 1915 gezonden om waarborgen te eischen voor de toekomst.
- De Hova's weigerden, en nu zal de strijd een aanvang nemen. En van dezen strijd is het einde niet spoedig te voorzien, want – dat hebben de expeditiën van 1883, 1884 en 1885 wel geleerd – de goed bewapende Hova's zijn vooral door hunne nachtelijke
- 1920 aanvallen geen gemakkelijke vijanden, en zij vinden voor de verdediging van hunne nationaliteit een krachtigen bondgenoot in het klimaat.
- Het is een oorlog, die Frankrijk veel zal kosten, en daar Frankrijk een te kleine bevolking heeft voor eigen land, blijft het bezit van kolonies voor het rijk een zeer twijfelachtig voordeel. Het pas uitgekomen boek van den onlangs afgezette gouverneur
- 1925 van Fransch-Indië, den heer De Lanessan, versterkt het geloof niet, dat een bureaucratische, alles centraliseerende staat, die koloniseert met soldaten en ambtenaars, ooit zal kunnen concurreeren met handelsstaten, die koloniseeren met handelaars, planters en burgers vol initiatief.
- 3 maart 1895 **De Fransche expeditie naar Madagascar verwekt in Frankrijk**
- 1930 veel geestdrift. Het vertrek der troepen naar Marseille, om te worden ingescheept, geeft in vele garnizoensplaatsen aanleiding tot betoogingen, die herinneren aan de dagen van 1870 toen de oorlog met Duitschland verklaard was. De troepen worden met

- 1935 eerbewijzen overladen; muziekkorpsen spelen de *Marseillaise*, den *Chant du Départ* en andere volksliederen; generaals houden opgewonden vaderlandslievende redevoeringen, en het volk roept *Vive l'armee!* tot heesch wordens toe. Bij alle regimenten in Frankrijk melden zich vrijwilligers aan, om aan de expeditie deel te nemen. In één woord, de strijd tegen de Hova's krijgt een populariteit in Frankrijk, zooals nog zelden een koloniale expeditie genoten heeft.
- 1940 6 maart 1895 - **Aan de uitrusting der schepen voor de expeditie naar Madagascar** wordt met ijver gewerkt. Vier transportschepen der *Compagnie Nationale de Cochemire*, de *Canton*, de *Chandernager* en de *Cachar* zullen tusschen den 16en en 24en Maart troepen en paarden naar Majunga overbrengen. Den 8en van deze maand zal uit Toulon een gehuurd Engelsch transportschip met 300 man aan boord vertrekken. Het schip zal
- 1945 bovendien torpedobooten medevoeren, die uit elkander genomen kunnen worden.
- 7 maart 1895 De *Temps* heeft uit Majunga bericht ontvangen, dat ten gevolge van oneenigheid onder de hoofden der verschillende afdeelingen bij afwezigheid van den aangewezen bevelhebber neg niets gereed is voor de ontvangst der troepen.
- 1950 Op 30 KM. afstand van Majunga zijn twee Fransche heeren die op de jacht waren, door 5 inlanders overvallen; een der Franschen werd doodgeschoten. De ander schoot op de inlanders, waarop dezen de vlucht namen.
- Generaal Duchesne, de bevelhebber der expeditie naar Madagascar, zal in de eerste helft van April met zijn staf naar zijn post vertrekken.
- 1955 12 maart 1895 **Terwijl het eigenlijke fransche expeditie-leger naar Madagascar** bijna gereed is om zich in te schepen - president Faure zal binnenkort in het kamp van Sathonay, bij Lyon, persoonlijk de vaandels gaan uitreiken -, hebben de reeds op Madagascar aanwezige fransche troepen zich by verrassing meester gemaakt van het
- 1960 eiland Nossi-Bey, in de Augustinusbaai op Madagascar's westkust: 45 Hova's werden krijgsgevangen gemaakt.
- 21 maart 1895 - **Op Madagascar hebben de Engelschen steeds met leede oogen** de toeneming van den invloed der Franschen aangezien. Ook nu zoeken zij, blijkens het
- 1965 Engelsche blad dat op het eiland verschijnt, de *Madagascar News*, de Fransche expeditie tegen te werken door een beroep op andere landen. Ernstig wordt geklaagd over hetgeen de Engelschen en Amerikanen op de kustplaatsen van de Franschen te lijden hebben. De *Voss. Z.*, wie een exemplaar van die courant is gezonden, verzekert echter dat de Duitschers in Noosi Bé, Majunga en Tamatava volstrekt niet klagen en er
- 1970 wel niet te denken valt aan de internationale inmenging ter gunste van de Hovas, die het eiland voor de Europeanen zooveel mogelijk sluiten willen, terwijl van de overwinning der Franschen een ruimer openstelling verwacht wordt.
- 27 maart 1895 - **De Fransche ministerraad heeft besloten**
- 1975 slechts een zeer klein aantal journalisten verlof te geven de expeditie naar Madagascar te volgen.
- 25 april 1895 **Voor de expeditie naar Madagaskar.**
- 1980 De *Figaro* gaat steeds voort zijne lezers op te wekken tot geven voor weldadige doeleinden. Thans zijn het de soldaten, die naar Madagascar zijn vertrokken, welke zijne belangstelling hebben gewekt. Alle lezers worden uitgenoodigd tot het zenden van kistjes met wijn, verduurzaamde groenten, tabak en sigaren, boeken en andere zaken - likeuren en sterke drank zijn geheel buitengesloten - welke door de Fransche spoorwegmaatschappijen kosteloos vervoerd worden op vertoon van een bewijs van het
- 1985 ministerie van oorlog, dat de *Figaro* verschaft aan ieder, die hem van zijn plan tot het zenden van een geschenk kennis geeft. Zooals men ziet wordt het weldadigen menschen, die den soldaten op Madagascar het leven willen veraangename, heel gemakkelijk gemaakt. Nogal merkwaardig is, dat de *Figaro* zijn lezers aanspoort, vooral spoedig hunne zendingen te doen, doordat de expeditie niet lang zal duren!
- 1990 31 mei 1895 - **De laatste berichten uit Madagascar doen gelooven,** dat de expeditie niet zoo gauw zal afgelopen zijn, als men eerst verwachtte. De Hova's hebben de rivieren onbevaarbaar gemaakt, zoodat de troepen langs de oevers zullen moeten marcheeren.
- 1995 1 juni 1895 - **De laatste berichten van Madagascar doen vreezen,** dat de expeditie niet zoo spoedig afgelopen zal zijn als men hoopte, daar de Hova's de rivieren versperd hebben, zoodat zij tot Suberbieville onbevaarbaar zijn. De

- 2000 troepen moeten nu over land oprukken en daarbij tal van moeilijkheden overwinnen. De bergen voor Suberbieville zijn sterk bezet door de Hova's; het eerste ernstige treffen zal daar plaats hebben.
- 14 juni 1895 **De expeditie op Madagascar.**
2005 MAJUNGA, 13 Juni. (R. O.) De Franschen hebben Mevatanana (de voornaamste sterkte der Hova's aan den weg naar de hoofdstad Antananarivo) ingenomen. Kolonel Gilon is aan de dysenterie gestorven.
- 2010 28 juni 1895 - **Omtrent den gezondheidstoestand van het expeditiekorps**
op Madagascar ontvangt de Figaro van haren correspondent te Majunga dd. 22 Juni gunstige berichten. Er zijn in het geheel slechts 350 zieken, meerendeels gevallen van koorts die spoedig genezen. Het gerucht liep te Majunga, dat de Hova's getracht hebben onderhandelingen aan te knopen maar bij afwezigheid van generaal Duchesne kon de correspondent niet te weten komen, of dit juist is.
- 2015 9 juli 1895 **Generaal Duchesne seint van Madagascar,**
dat niet minder dan een tiende der manschappen van het expeditie-corps wegens ziekte buiten staat is dienst te doen.
- 2020 24 juli 1895 **De pakketboot Djemnah is met de mail van Madagascar**
den 20en dezer te Marseille aangekomen. De boot had 224 passagiers aan boord, waaronder 150 zieken en reconvalescenten van het expeditiekorps. Naar de inlichtingen, welke een Correspondent van de *Temps* heeft ingewonnen bij de teruggekeerde officieren en soldaten, bestaat de voornaamste moeilijkheid der expeditie in de proviandeering der troepen. De proviandtransporten worden in Majunga gevormd; de beladen schuiten worden de rivier opgesleept tot Ankakoba, waar de voorraad wordt overgeladen op platboomde vaartuigen, die door de groote kanonnerbooten naar Aubato gesleept worden. Van hier af sleepen de rivierkanonnerbooten de platboomde vaartuigen naar Marololo, het uiterste punt tot waar net vervoer te water kan geschieden. Van Marololo moet de proviand met muilezels
2030 naar Suberbieville vervoerd worden.
De gevallen van koorts zijn menigvuldig, maar hebben zelden een doodelijk verloop. Bij het vertrek van de *Djemnah* waren nog 1000 zieken in de hospitalen van Majunga, meerendeels jonge soldaten. De geneeskundige dienst heeft verlangd dat dezen zullen vervangen worden door oudere soldaten, van minstens 25 jaar; die zijn volkomen
2035 bestand tegen het klimaat. Sinds het expeditiekorps in het hooger gelegen Suberbieville is aangekomen, is een aanzienlijke afneming der ziekte geconstateerd. Generaal Duchesne maakt zich gereed, een kolonne van 5 tot 6000 man op Tananarivo te laten losrukken; deze zou naar alle waarschijnlijkheid echter niet vóór het einde van
2040 September in de hoofdstad der Hova's aankomen, dus na het intreden van het regenseizoen, dat een verder opmarcheeren onmogelijk maakt.
- 2045 28 juli 1895 **Dezer dag ontvingen de in Den Haag wonende ouders**
van een soldaat, dienende in het Regiment d'Algérie, dat deelneemt aan de Fransche expeditie tegen Madagascar, een brief, waaraan wij het volgende ontleenen: "Ik ben nog gezond en wel maar armoeden en gebrek lijd ik veel. Wij zijn elken dag op marsch, van dorp tot dorp, van stad tot stad en dat onder een gloeiende zon, dwars door bosschen en rivieren. Aan schieten ontbreekt het niet. Wij zijn nu in een groote stad, die wij ingenomen hebben; er zijn veel dooden en gewonden. Het oorlogsleven is toch goed, Dinsdag had ik niets te eten maar vandaag dubbel, want een mijner
2050 kameraden heeft een kip gekocht voor 7½ cent en vet voor 2½ cent. Even boven een vuurtje en de kip is klaar; dat smaakte lekker, hoor, want ik had in geen vijf dagen vleesch gegeten. Ik moet met potlood schrijven, want inkt en behoorlijk schrijfpapier is bijna niet te krijgen. Een enveloppe maak ik zelf en voor het adres zal ik mijn sergeant-majoor om inkt vragen." (D)
- 2055 3 augustus 1895 **Aan het Berliner Tageblatt wordt uit Majunga geseind,**
dat de Hova's op Madagascar den moed laten zakken en bij gansche troepen deserteeren. De Franschen dringen steeds voorwaarts. Vermoedelijk zal eerstdaags een gevecht worden geleverd in de omgeving van Ampacira, waar zich drie duizend Hova's bevinden.
2060 Daarna zal het hoofdkwartier waarschijnlijk worden verlegd naar Malatsy.
- 27 augustus 1895 **Kalm, al te kalm zelfs naar den zin van velen blijft**
het in Madagascar. Men heeft zelfs het gerucht uitgestrooid dat de opperbevelhebber generaal Duchesne gevaarlijk ziek was geworden, en de officieuze Agence Havas heeft

2065 dit bericht wel tegengesproken maar niet op zulk een stelligen toon als voor
overtuiging wenschelijk ware geweest. Gisteravond echter is er weer een telegram uit
Madagascar aangekomen, waarin gemeld wordt, dat generaal Duchesne voornemens was op
21 Augustus op te trekken om de versterking van Andriba aan te vallen. Daar men nu
meende dat deze versterking reeds sinds 14 Augustus in Fransche handen was, valt dit
2070 telegram gedeeltelijk niet mee. Daarbij komt dat te gelijke tijd opnieuw het
overlijden van een hoofdofficier, den luitenant-kolonel Barre, gemeld werd. Hij is
aan ziekte bezweken.
De ontevredenheid over den loop der Madagascar-expeditie neemt nog steeds toe, zelfs
meer dan billijk en rechtvaardig is, maar dat zij nog niet alle gedachten vervult,
2075 blijkt wel uit den grooten ophef die er van gemaakt is dat president Faure het heeft
gewaagd bij het bijwonen der marinerevue bij zijn officieel kostuum, de zwarte rok en
het breede lint van het Legioen van Eer, over zijne verlake laarzen witte slopkousen
te dragen. Deze nietigheid is behandeld met een ernst eene betere zaak waardig. Men
wilde niet zeggen dat het *incorrect* was, maar noemde het met een mooi woord een
2080 *solécisme*, iets dus waarin de president alleen staat, iets wat men, de modemakende
men, niet doet. Men heeft er zelfs in gezien eene poging om het presidium der
Fransche republiek te verheffen tot het principaat der Fransche mode, zooals de prins
van Wales in Engeland den toon aangeeft. De *Echo de Paris* heeft nog vernuftiger
uitlegging: zinspelend op het historisch woord van maarschalk Leboeuf, meent hij dat
2085 nu 25 jaar na den oorlog niet door woorden maar door daden president Faure heeft
willen bewijzen, "dat er geen knoop meer aan onze slopkousen ontbreekt".

28 augustus 1895 **Maar voor 't oogenblik moet de Fransche regeering**
zich te veel met de zaken op Madagascar bemoeien, om aan de Niger-quaestie voldoende
2090 aandacht te kunnen schenken. Het is aan generaal Duchesne eindelijk gelukt, Andriba
te bezetten. Deze versterking is gelegen halfweg tusschen Majunga en Antananarivo. Nu
de brigade-Vojon den 21en Augustus Andriba heeft genomen, is het hoofd der colonne
dus de helft van den af te leggen weg gevorderd. De tweede helft is niet de
gemakkelijkste. Tusschen Mevatanana en Antananarivo moet elke voetstap eerst geëffend
2095 worden met pikhouweelen en bijlen. De troepen moeten met een smal front marcheeren.
Aan het oprukken van groote afdeelingen is niet te denken.
En bovendien is de gezondheidstoestand der troepen zeer onbevredigend. In lijnrechte
tegenspraak met de officieele berichten staan de mededeelingen van een officier, die
met de Provence in Frankrijk is teruggekeerd en die verhaalt hoe er in het lazeret te
2100 Nossi-Comba alleen 5000 zieken worden verpleegd; en de geheele expeditie is 15,000
man sterk! Het 200e regiment is tot een vierde van zijn sterkte verminderd; ook de
genie heeft vreeselijk van het klimaat geleden. Het bericht, dat ook generaal
Duchesne aan de koorts zou liggen, is gelukkig onjuist gebleken.
Maar de zorg over de expeditie neemt in Frankrijk met den dag toe.

12 september 1895 - **De correspondent van de Temps op Madagascar meldt,**
dat de officieren van het expeditie-leger zeer verbaasd zijn over de houding van de
Fransche pers ten opzichte van de expeditie. "De materieele moeilijkheden", seint de
2110 correspondent, "zijn zeer groot, wellicht grooter dan verwacht werd, maar zij zijn
niet onoverkomelijk. De weg is gereed tot Andriban. Er is geen reden, waarom de tocht
niet volgens het oorspronkelijk plan voortgezet zou kunnen worden".
- Berichten uit Port Louis melden, dat de Hova's bij Ybabahi, 30 mijlen ten westen
van Antananariva een aanzienlijke strijdmacht bijentrekken met het doel den
Franschen troepen ernstigen tegenstand te bieden.

19 september 1895 **Omtrent de expeditie op Madagascar**
meldt de bekende berichtgever van het *Berliner Tageblatt*, de Heer Wolff, dat de
gezondheidstoestand der Fransche troepen nu beter wordt en zij tegen het eind dezer
2120 maand hoogstwaarschijnlijk de hoofdstad Antananarivo zullen bereiken. De Hova's
vluchten voor de Franschen uit, alles wat ze achter zich laten verbrandend. In hunne
overhaasting echter lieten ze een grooten voorraad rijst den vijand in handen vallen.

20 september 1895 **De berichten die uit Madagascar komen,**
toon dat de toestand iets beter kan worden geacht. Het *Berl. Tageblatt*, dat in den
2125 heer Eugen Wolf een correspondent op het eiland heeft, ontvangt van dezen de volgende
dépêche':
"Den 30en Augustus had bjj Andriba een klein gevecht plaats. Bij de aankomst der Fransche
voorhoede, ter sterkte van 2000 man, vluchtten de Hovas, die 7000 man sterk waren en onder
aanvoering stonden van vier Engelschen. De Fransche troepen maakten een uit Engeland afkomstig
2130 stuk geschut, eene groote hoeveelheid ammunitie, duizend centenaars rijst en vele andere

levensmiddelen buit.

2135 "Op hun terugtocht verwoestten de Hovas alle dorpen door ze in brand te steken. Het Fransche hoofdkwartier is den 10en September van Andriba opgebroken, en zal waarschijnlijk den 30en September in de hoofdstad Antananariva aankomen. De gezondheidstoestand der troepen is veel verbeterd, daar het op de hoogvlakte veel koeler is".
2140 Verder meldt de heer Wolf, dat in de hoofdstad groote ongerustheid heerscht; dat de eerste-minister der Hovas, Rainilairivony, verschillende personen heeft doen vermoorden, en dat vele Europeanen, uit vrees voor de zonderlinge houding der Hovas, de hoofdstad hebben verlaten.
2140 Nu de Fransche troepen het koortsachtig en moerassig laagland hebben verlaten en in de gezonde, koele hoogvlakte zijn aangekomen, kan het moeilijkste deel der expeditie als volbracht worden beschouwd.

21 september 1895 – **De ziekentransporten uit Madagascar**

2145 wekken in Frankrijk groote verontwaardiging. Wij hebben reeds medegedeeld, dat de senator Ranc den minister van oorlog daarover wil interpelleeren. In zijn brief aan den minister luidt het: "Ik zal u eenvoudig vragen, waarom de legeradministratie er in volhardt, de zieken aan een lange en vermoeiende zeereis bloot te stellen, in
2150 plaats van hen naar het eiland Réunion te evacueeren. Ik twijfel niet, of uwe administratie heeft daarvoor uitmuntende gronden, want anders zou haar eigenzinnigheid misdadig zijn."
Zelfs de *Temps* en de *Liberté*, die anders zeer toegeeflijk zijn voor de zwakheden der regeering, deelen in de algemeene verontwaardiging. Laatstgenoemd blad geeft ook de
2155 verklaring, waarom men de zieken niet gezonden heeft naar Réunion, dat dicht bij Madagascar gelegen is en met zijn heerlijk klimaat een uitstekend herstellingsoord voor koortslijders is. De minister van oorlog wendde zich tot zijnen ambtgenoot van koloniën, onder wiens departement Réunion ressorteert. Maar op geheim zinnige gronden, die men nog niet heeft kunnen uitvorschen, antwoordde de minister van koloniën, dat het onmogelijk was, op het eiland meer dan 300 zieken van het
2160 expeditiekorps onder te brengen. De minister van oorlog herhaalde nog eenige malen zijn verzoek, maar kreeg telkens hetzelfde antwoord; tegenover deze besliste weigering was de minister van oorlog toen genoodzaakt de zieken naar Frankrijk te laten komen.
Is deze voorstelling juist, dan heeft men hier weer met een geval van administratieve jaloezie te doen. Evenals het departement van marine alle hulp weigerde aan het
2165 departement van oorlog, om er zich over te wreken dat de marine niet met de leiding der expeditie werd belast, zoo heeft nu misschien ook het departement van koloniën zijn hospitalen gesloten voor de zieke soldaten, omdat deze ziek geworden zijn onder leiding van de legeradministratie, en hun koorts dus het departement van koloniën
2170 niet aangaat.
Met spanning ziet men de verklaringen van de betrokken ministers te moeten.

22 september 1895 **De Figaro beweert, dat hetgeen de Liberté**

2175 en andere bladen geschreven hebben over de reden waarom de ziekentransporten van Madagascar naar Frankrijk komen, onjuist is.
Zoodra tot de expeditie werd besloten, bood het ministerie van koloniën aan het ministerie van oorlog de medewerking van den kolonialen geneeskundigen dienst aan. Het vroeg alleen dat het ministerie van oorlog uit de kredieten voor de expeditie toegestaan, de middelen zou verschaffen om de hospitalen van Diégo-Suarez, Nossi-Bé
2180 en Réunion in staat te stellen, een zoo groot mogelijk aantal zieken op te nemen. De aanleggers van de expeditie weigerden dit, zeggende dat zij de medewerking van den kolonialen geneeskundigen dienst niet noodig hebben en zelf hun geneeskundigen dienst zouden organiseren. Het departement van koloniën kan, bij gebrek aan het noodige geld, geen voorbereidselen maken om de zieken op te nemen.
2185 In allen gevalle blijkt dan toch ook uit deze lezing, dat er een betreurenswaardig gebrek aan samenwerking tusschen de beide departementen bestaat, waarvan de ongelukkige soldaten het slachtoffer worden.
De stoomboot *Concordia*, die den 20en Augustus met 567 zieken aan boord, uit Majunga was vertrokken, is Donderdag te Marseille aangekomen. Te Nossi-Comba waren 213 man
2190 afgezet; 200 anderen bleven te Marseillle. Gedurende de reis waren 44 zieken overleden.

23 september 1895 **Heden, Maandag, brengt President Faure**

2195 den Koning te Parijs een contra-bezoek, bij welke gelegenheid een politiek onderhoud tusschen beide Staatshoofden zal plaats vinden, dat waarschijnlijk wel in de eerste plaats over de Congo-quaestie loopen zal.

- De berichten omtrent den voortgang der fransche expeditie op Madagascar beginnen hoe langer hoe ongunstiger te luiden. De correspondent van de Agence Havas meldt uit Superbieville, dat de gezondheidstoestand bedroevend is. Het leger slinkt weg. De
- 2200 hospitalen zijn vol zieken en het getal geneesheeren en oppassers is onvoldoende. In één hospitaal zijn op 1000 zieken 4 geneesheeren en 6 verplegers. De ziekte is koorts, die welhaast tot een zachten vorm van waanzin overslaat.
- Temps* en *Débats* ontvingen berichten, met dat van Havas overeenkomende: 35 dooden
- 2205 daags, versmelting van het expeditie-corps tot op de helft, hoogst gebrekkige geneeskundige hulp. Doen de Hovas een aanval van eenige beteekenis, zegt *Le Temps*, dan is het ergste te vreezen. Ook wat van Regeeringswege wordt openbaar gemaakt, al is het niet veel, is weinig geruststellend: Generaal Duchesne kan geen nader bericht zenden. Hij heeft gevraagd om een hospitaalschip en hoopt eerlang zijne gedunde
- 2210 colonnes met inboorlingen te versterken. De Generaal heeft het verder weder over zijn plan om met eene vliegende colonne vooruit te gaan en in 10 à 12 dagmarschen de hoofdstad te bereiken en te bezetten. Den gezondheidstoestand noemt de Generaal "middelmartig", en hij verdedigt het naar Frankrijk terugzenden der zieken als beste middel tot herstel. Dé meesten trouwens smeeken er om.
- In verband met een en ander zijn te Parijs allerlei ongunstige geruchten in omloop:
- 2215 ontslag van den Minister van Oorlog, benoeming van een nieuwen commandant, enz. enz. De zaak komt ter sprake en tot eene beslissing in den Ministerraad van Dinsdag. Van eene bezetting der hoofdstad Antananarivo zal, onder de beschreven treurige omstandigheden, vooreerst nu wel geen sprake wezen.
- 2220 24 september 1895 **Le Temps** ontving gisteren bericht uit Madagascar, dat de vliegende colonne, die naar Tananarivo zal optrekken, thans is samengesteld voor de helft uit mariniers, voor de andere helft uit gewone infanterie. Zij is voorzien van 240 ton levensmiddelen, 2500 muilezels en eene kudde slachtvee. In drie
- 2225 afdeelingen marcheerend, hoopt men in 20 dagen de hoofdstad te bereiken.
- 24 september 1895 **Madagascar.**
- De hoogst ongunstige berichten, welke de laatste dagen zijn ontvangen over de expeditie op Madagascar, hebben in Frankrijk groote sensatie gemaakt. De pers eischt een streng onderzoek en bestraffing van degenen, die voor de slechte organisatie van
- 2230 den veldtocht aansprakelijk zijn. De regeering ziet blijkbaar den ernst van den toestand in; de ministerraad, die op Donderdag bepaald was, is vervroegd en zal heden gehouden worden, en het heeft zeer de aandacht getrokken, dat de kabinetschef aan de ministers een nota heeft gezonden, waarin hun dringend verzocht wordt den ministerraad bij te wonen,
- 2235 Allerlei geruchten omtrent de besluiten, die in deze bijeenkomst zullen genomen worden, doen de ronde. Men zegt dat de minister van oorlog, generaal Zurlinden, voornemens is zijn ontslag te nemen, wegens ernstige geschillen, gerezen tusschen hem en den minister van koloniën, den heer Chautemps; verder wordt beweerd dat president
- 2240 Faure zal voorstellen, generaal Duchesne terug te roepen en hem te vervangen door generaal Borgnis-Debordès, die aanvankelijk genoemd was als commandant der expeditie. De aanleiding tot dit gerucht is waarschijnlijk, dat de heer Faure dezer dagen een langdurig onderhoud met generaal Borgnis-Debordès heeft gehad.
- In militaire kringen wordt trouwens twijfel geopperd, of generaal Duchesne wel de
- 2245 geschikte man is voor deze taak, waarvoor eenige ervaring in koloniale oorlogen een eerste vereischte is. Een verslaggever van de *Figaro* had een onderhand met eenige officieren die tot herstel van gezondheid zijn gerepatriëerd; volgens hunne meening was de groote fout, dat men het expeditiecorps niet uitsluitend uit koloniale troepen had samengesteld. "Men had", voegden zij er bij, "het bevel moeten opdragen aan Dodds of Borgnis-Debordès; dezen weten, hoe de troepen in een heet klimaat moeten behandeld
- 2250 worden. Er zouden geen zieken onder de infanterie der marine voorgekomen, als men de soldaten niet gedwongen had, met den ransel op den rug te marcheeren in de gloeiende zon. Generaal Dodds heeft in Dahomey deze fout niet begaan. Hij liet de ransels dragen door inboorlingen. Men had naar Madagascar slechts geharde soldaten moeten zenden; het vreemdelingen-legioen houdt zich bewonderenswaardig, maar de
- 2255 liniesoldaten, bijna nog kinderen, zijn gedoemd om te bezwijken". Daarbij komt het betreuenswaardig gebrek aan samenwerking tusschen de departementen van oorlog en van marine. "Het is geen campagne tusschen Franschen en Malgassen", zeide een der officieren, "maar tusschen marine en oorlog; de een werkt den ander tegen. Wij weten niet wie het bevel voert, en aan marine is men kwaad omdat men
- 2260 ondergeschikt is aan oorlog". Het laatste nieuws over de expeditie is een telegram, dat de correspondent der *Temps* 11. Zondag uit Mangahazo zond. Hij meldt dat de vliegende colonne, welke naar

- 2265 Tananarivo zal oprukken, thans is geformeerd; zij bestaat voor de helft uit infanterie en voor de andere helft uit marinetroepen en voert met zich 2500 muilezels, kudde slachtvee en 240 ton levensmiddelen. Zij begint den marsch naar Tananarivo in drie verschillende afdeelingen; de waarschijnlijke duur van den marsch is twintig dagen. De gezondheidstoestand is goed, en het moreel van den troep is uitstekend. Verkenningen signaleerden den vijand in grooten getale en goed versterkt te Tsmainondry en te Ampotaka.
- 2270 Eerstgenoemde plaats wordt op de atlassen niet aangegeven, maar uit het telegram moet men opmaken, dat zij dicht bij Ampotaka ligt. Ampotaka is een voorname plaats, 30 kilometer van Andriba en aan den weg naar de hoofdstad gelegen, waarvan het nog een geheel breedtegraad verwijderd is. De kolonne heeft dus nog een geduchten marsch voor de borst, voordat zij het doel van den tocht, de hoofdstad Tananarivo, heeft bereikt.
- 2275 Te gelijk met dit bericht van de *Temps* is een telegram van generaal Duchesne aangekomen, waaruit blijkt dat de colonne den vijand, wiens aanwezigheid in beide genoemde plaatsen door de verkenningen bekend was, reeds heeft aangetast. De generaal meldt uit Tsmainondry, dat de eerste afdeeling der colonne na een geforceerden marsch op 15 September de strijdmacht der Hovas, op 5 à 6000 man geschat, heeft overrompeld. De Hovas hadden zich met negen kanonnen versterkt opgesteld in een bergengte. De aanval begon bij het aanbreken van den dag; onder het vuur van den vijand beklommen de Algerijnsche tirailleurs en de Sakalaven hulptroepen de hoogten, terwijl de hoofdmacht den centralen aanval deed. Om twee uur was de strijd beslist; de vijand was toen afgetrokken met achterlating van 80 dooden en een kanon, terwijl aan de zijde der Franschen slechts één inlander was gesneuveld, ongerekend een paar lichtgekwetsten.
- 2280 Dit aanvankelijk succes der vliegende colonne zal de heerschende opgewondenheid misschien een weinig tot bedaren brengen en de hoop op een goeden afloop der geheele expeditie weer verlevendigen. Men begon reeds voor een *débâcle* te vreezen.
- 2290
- 27 september 1895 **Van generaal Duchesne is opnieuw goede tijding ontvangen.**
De generaal seint, dat de eerste en tweede afdeeling van de vliegende kolonne, welke naar Antananarivo oprukt, op 19 September den berpas Ambohimenana hebben genomen. Een groote macht der Hovas had zich hier opgesteld met 30 kanonnen, maar de verschijning der Fransche troepen was voldoende om hen het hazenpad te doen kiezen. De generaal voegt er bij dat de voorposten zich te Antoby bevinden, en dat de troepen zich merkwaardig goed houden, ondanks de vermoeienissen.
- 2295 Men begint dus het doel van den tocht te naderen, want Antoby is nog slechts 40 – volgens een andere opgave 70 – kilometer van de hoofdstad verwijderd.
- 2300 De omstreken van Majunga hebben veel te lijden gehad van springvloeden. Groote hoeveelheden levensmiddelen zijn bedorven; een hospitaal is ondergeloopen. De sterfte onder de troepen in deze streken is ten gevolge der overstromingen grooter geworden. Tegenwoordig bedraagt zij 35 tot 40 man per dag. Het is der regeering onmogelijk vrijwilligers te krijgen voor de expeditie naar Madagascar, zelfs de Afrikaansche soldaten weigeren naar het eiland te gaan.
- 2305 Reeds zijn zes interpellatiën over Madagascar aangekondigd.
- 27 september 1895 **De expeditie naar Madagascar.**
- 2310 De Fransche ministerraad heeft de gebeurtenissen op Madagascar ernstig besproken. En het resultaat van die bespreking is geweest het voornemen van beide kusten proviand te brengen naar het leger van generaal Duchesne, dat oprukt naar Antananarivo. Dit is niet anders te doen, dan door een tweede expeditie te zenden van Tamatave – de uitvoering dus van het plan ontworpen door generaal Borgnis-Desbordes en door dezen medegedeeld aan een redacteur van den *Figaro*. Deze generaal van de marine-infanterie was belast met het ontwerpen van het plan voor den veldtocht. Hij wilde voor Majunga slechts demonstreeren, om de aandacht der Hovas op die plaats te vestigen, en inmiddels het gros der expeditie van Tamatave, over het hooggebergte heen, naar Antananarivo voeren. De weg was dan steiler en moeilijker geweest, maar de troepen zouden minder te lijden gehad hebben van de koorts, in het lage land tusschen Majunga en Suberbieville heerschend.
- 2315 Het is bekend, dat om de oneenigheid tusschen de departementen van marine en oorlog van de zending van generaal Borgnis-Desbordes moest worden afgezien, en dat op aandringen van generaal Mercier de generaal Duchesne met de expeditie werd belast.
- 2320 Thans ziet de Fransche regeering haar misslag in. Zij wil dien trachten goed te maken, door een tweede expeditie in den vorm van een approviandeerings-colonne, te ontschepen bij Tamatave. Als deze expeditie nu maar met meer zorg wordt voorbereid dan die van generaal Duchesne, is er kans, dat de tweede tocht meer succes en minder
- 2325

verliezen heeft dan de eerste.

- 2330 Maar rekening houdend met het feit, dat de expeditie van 1883/85 van Tamatave uit nooit de hoofdstad heeft kunnen bereiken, doch in Fito moest terugkeeren, uitgeput van vermoeienis, zullen er ditmaal zeer afdoende maatregelen genomen moeten worden om een herhaling van dat échec te voorkomen.
- 2335 Daarvoor is het noodig een expeditiecorps samen te stellen uit geharde en beproefde Afrikaansche troepen – en niet uit *les petits soldats*, die eerst moeten gewennen aan het klimaat. Dan moet de leiding worden opgedragen aan een ervaren commandant, die weet wat een oorlog in het warme Zuiden beteekent. En eindelijk moet er gezorgd worden voor inlandsche dragers, opdat niet de troepen worden afgebeuld met het sleeppen van lasten en het aanleggen van wegen. Indien dan nog de intendance en de geneeskundige dienst goed geregeld zijn, bestaat er hoop op het slagen van de tweede poging om Madagascar te onderwerpen.

27 september 1895 – **De Figaro en andere Parijsche bladen**

- 2345 vallen den minister van oorlog, generaal Mercier, heftig aan wegens de slechte organisatie der expeditie naar Madagascar. De *Intransigeant* laat een hooggeplaatst koloniaal ambtenaar verklaren:
"Wij hebben iedere maand duizend dooden en meer dan zes duizend zieken in de hospitalen en toen Mercier de expeditie organiseerde, beweerde deze domkop, dat de veldtocht een militaire wandeling zou zijn."
- 2350 De oppositiebladen verlangen, dat het parlement onmiddellijk bijeengeroepen zal worden. De afgevaardigde Millerand schrijft in de *Petite République*: "De Kamer mag geen sou nieuwe kredieten voor Madagascar meer toestaan, voor de schuldige daders der misdadige dwaasheden gestraft zijn. Ze moeten maar doodgeschoten worden!"
- 2355 – De voorzitter der begrotingscommissie uit de Fransche Kamer, de heer Lockroy heeft verklaard, dat de financieele toestand zeer ernstig is. Behalve eenige supplementaire kredieten zal de regeering 50 tot 60,000,000 frs. voor Madagascar vragen. "Van de ontelbare millioenen, die de expeditie in de toekomst nog kosten zal, spreek ik liever niet", merkte de heer Lockroy op in een gesprek met een journalist.

- 2360 29 september 1895 – **Volgens de Echo de Paris zal admiraal Bien-Aimé** belast worden met het opperbevel der aanvullings-expeditie naar Madagascar. De troepen zullen te Tamatave landen en van daar naar Tananariva trekken.

3 oktober 1895 – **Een correspondent van de Agence Havas,**

- 2365 die de expeditie op Madagascar medemaakt, bevestigt in zijn brief van 25 Augustus uit Andriba, dat de Hova's worden aangevoerd door Engelschen; dit vernam men van eenige inlanders die in het gevecht bij Andriba krijgsgevangen waren gemaakt. Bij de Hova's bevinden zich de Engelsche majoor Graves en vier of vijf anderen; daaruit verklaart zich, dat de verdedigingswerken bij Andriba volgens de regelen der kunst waren gemaakt.
- 2370 Volgens dezen correspondent zal de vliegende colonne in de hoofdstad voldoende mondvoorraad vinden, want de Hova's hadden er een grooten voorraad slachtvee, dat zij onmogelijk geheel kunnen wegvoeren.
- 2375 In een anderen brief, van 13 September, schat de correspondent het aantal dooden op 2000, waarvan 1100 Europeanen. Het aantal in de hospitalen opgenomen zieken kan op 7000 geschat worden; een gedeelte daarvan heeft den dienst kunnen hervatten, in de eerste plaats de Algerijnsche tirailleurs.

4 oktober 1895 – **Te Marseille is de stoomboot Australien aangekomen**

- 2380 met een honderdtal soldaten en officieren uit Majunga. Zij klaagden steen en been over de gebrekkige legeradministratie. Aan boord van het drijvende hospitaal te Majunga waren zij schandelijk verwaarloosd; er waren daar 500 zieken opeengehoopt, en het dienstdoende personeel was zelfs te klein om de vertrekken zindelijk te houden. De dienst aan boord van de kanonneerbooten en lichters was buitengewoon zwaar; de gezonden werden met werk overladen, zij moesten den geheelen dag doorwerken, ook op het heetst van den dag. het aantal zieken was dan ook zoo groot, dat de officieren zelf handenwerk moesten doen; inlanders werden gebruikt als stokers. Ook wordt er bitter geklaagd over de schandelijke verdeeling van de versnaperingen, door de Fransche vrouwen en het Roode Kruis gezonden voor de soldaten; de een kreeg één sigaar, een ander een boekje sigarettenpapier zonder tabak, terwijl aan de soldaten op Réunion die daar veilig en rustig zitten, met ruime hand werd uitgedeeld.
- 2390 Al de teruggekeerde invaliden vroegen den correspondent der *Temps*, die deze bijzonderheden mededeelt, met groote nieuwsgierigheid naar de laatste berichten van Madagascar, want hun eigen treurige ervaringen deden hen vreezen, dat van de

2395 expeditie niets terecht zou komen.

12 oktober 1895 **De expeditie op Madagascar kan als geëindigd worden beschouwd.**

2400 De Fransche regeering heeft officieel bericht ontvangen van generaal Duchesne dat Tananariva genomen is, dat de vredesonderhandelingen den volgenden dag zijn begonnen en dat, vóór de avond van 1 October viel, de voorwaarden, die de Fransche regeering der koningin in hare hoofdstad stelde, waren aangenomen. De berichten dat de regeering naar de Betsileos van Ambosistra is gevlucht, zullen dus wel eenigszins overdreven zijn. Want het officieele bericht maakt duidelijk melding van onderhandelingen die gevoerd en voorwaarden die aangenomen zijn.

2405 Thans wordt in Frankrijk druk gesproken en geschreven over de vraag, wat er met Madagascar moet gebeuren. Zal een rechtstreeksch bestuur worden ingevoerd, zooals in Algiers of in Cochin-China? Of zou een toestand gewenschter zijn, zooals die in de Vorstenlanden op Java, waar de Nederlandsche regeering de inlandsche vorsten behouden heeft, en waar zij in naam het protectoraat, inderdaad het meest volledige gezag voert? vraagt de *Temps*.

2410 Dit laatste acht het blad het meest gewenscht. De koningin behouden, haar macht inkrimpen, de regeering wijzigen, maar den schijn van zelfstandigheid bewaren. De *Temps* wijst er op, dat de invoering van het rechtstreeksch gezag in elke kolonie gepaard ging met groote offers. In Algiers waren daarvoor noodig zeven-en-twintig jaren van voortdurenden strijd, wat tal van menschenlevens en aanzienlijke geldsommen hoeft gekost. In Cochin-China ging het iets beter, doch nog altoos waren er tien jaren voor noodig.

2420 Engeland heeft dezelfde ondervinding opgedaan. Ondanks de groote hulpmiddelen waarover de Engelsche regeering beschikt, heeft zij acht jaren noodig gehad om Birma te onderwerpen. Op Madagascar zou het niet veel anders gaan. De *Temps* herinnert aan de groote moeilijkheden waarmede de expeditie te kampen had om de gemeenschap te onderhouden. De koningin doet dat op de meest eenvoudige manier. Een bevel van haar aan de de negen-en-zeventig provinciale gouverneurs, overgebracht door een tsimandoa of koerier, is voldoende om haar wil te doen gehoorzamen. Van dat voordeel moet de Fransche regeering gebruik maken, zegt de *Temps*, door haar wil te doen uitvoeren als den wil der koningin.

2425 En dat zal Frankrijk ook doen. Want reeds is uit Parijs het bericht ontvangen, dat de koningin zal worden gehandhaafd, en dat alleen ingrijpende wijzigingen zullen worden gebracht in haar omgeving. Voor de pacificatie en de geleidelijke onderwerping van het eiland wordt dit beschouwd als de beste oplossing.

2430

4 december 1895 **Parijs, 2 December.**

2435 De Heer Laroche, oud-zee officier en prefekt te Toulouse, die als Resident naar Madagascar gaat, zal aldaar geen gemakkelijke taak hebben, want op het „Grootte Eiland" is nog alles te scheppen, wat naar een geregelde administratie lijkt. De kwestie „protectoraat of annexatie", welke hier zooveel discussie uitlokke, heeft daar ginds feitelijk veel minder belang, want op dezen oogenblik heerscht te Tananariva niet ander het krijsrecht, omdat de militaire overheid het geheele gezag in handen heeft.

2440 Vooruit hier in het moederland te voorschrijven aan den Heer Laroche, wat hij precies zal moeten maken, is niet mogelijk. Hij zal uit eigen oogen moeten zien, en daaruit moeten besluiten, wat hij doen zal, in hoeverre de inlandsche overheid zal kunnen gebruikt worden voor het bestuur des volks, dan wel in hoeverre iets anders daarvoor in de plaats te stellen is.

2445 De moord van den Engelschen zendeling Johnson en diens familie is een feit, dat over de bestaande toestanden eenig licht verspreidt. Met deze misdaad schijnt geen persoonlijke aanval tegen bet slachtoffer bedoeld te zijn, maar veeleer een wraak over de handelwijzen van sommige zendingsverenigingen. Er zijn namelijk op Madagascar in hoofdzaak vijf zulke instellingen aan het werk.

2450 Drie daarvan, de Katholieke zending, de Anglikanen en de Noorweegsche Lutheranen houden zich strikt binnen de perken van hun godsdienstige taak, en bemoeien zich niet met de politieke kwestieën. Dat kan echter niet volkomen gezegd worden van twee andere verenigingen, die van de *Quakers* en van de *Londensche Zendings-Maatschappij*, welker vertegenwoordigers aan het hof der Koningin grooten invloed hadden, en daarvan gebruik maakten, om hun scholen en kerken te doen bouwen door de bevolking in heerendienst, en om door deze hun oefeningen te doen bijwonen.

2455 De komst van het Fransche bezetting-corps heeft aan deze toestanden een einde gemaakt, en men moet den moord op de familie Johnson aanmerken als een uitvloeisel van die herkegen vrijheid der bevolking. De spreekwijze, waarmede in vroegere jaren de Londensche zendelingen in Zuid-Afrika werden begroet: "*good hearted and feeble*

2460

- minded*," zou niet geheel op hun broeders toepasselijk zijn op Madagascar, hoewel toch persoonlijk aan den Heer Johnson en aan zijn echtgenoot niets ten laste was te leggen. Dat bij meer deed dan het enkele zendingswerk is echter bewezen door het feit, dat hij correspondent was van de *Westminster Gazette*.
- 2465 Toen de zaken van Madagascar onlangs in de Kamer sprake kwamen, heeft de heer Berthelot het woord gevoerd als Minister van Buitenlandsche zaken. Thans heeft hij voor eenige dagen zijn portefeuille overgedragen *ad interim* aan zijn ambtgenoot van Justicie, omdat het smartelijk overlijden van zijn dochter hem zeer hard getroffen heeft.
- 2470 Heden was er in de politieke wereld zelfs ernstig kwestie van, dat de Heer Bethelot voor goed zijn ambt zal nederleggen, omdat hij in de gegeven droevige omstandigheden zijn zware taak hem niet meer aantrok. [...]
- 3 februari 1896 **Dat de moeilijkheden op Madagascar niet ten einde zouden zijn**
- 2475 met de overwinning, door de troepen onder Generaal Duchesne te Tananarive behaald, en den victorieusen intocht van het Fransche leger in de hoofdstad van Hare Majesteit Ranavolo Manjaka III, was wel te voorzien.
- 't Kon wel eens waar zijn wat, na het bekend worden dier overwinning, *Daily News* schreef: dat het moeilijkste nog te doen was, ook al moge 't nu, in dit speciale
- 2480 geval, niet zijn om de reden, welke het orgaan van den *Grand Old Man* toen deed gelden, zeggende, dat, al waren de Fransche soldaten in het voeren en ten einde brengen van dezen veldtocht te bewonderen, om de betoonde volharding en voorbeeldige leiding der expeditie, de Fransche administratie wederom zou blijken veel te wenschen overig te laten, vooral waar zij ingrijpend en hervormend moest optreden in koloniale
- 2485 aangelegenheden. Het voor eenige dagen hier aangekomen telegram van den resident-generaal te Madagascar, den Heer Laroche, waarin kort, maar afdoend gemeld wordt, dat de Koningin het traktaat, dat hij had meegebracht, onderteeekend had, en de principieele inhoud van dit nieuwe verdrag, waarbij de souvereiniteit van Frankrijk over het groote eiland onvoorwaardelijk worde erkend, zijn hier ontvangen met de
- 2490 instemming, welke zij ten volle verdienen. Het hierbij ingevoerd régime voor deze nieuwe kolonie houdt het midden tusschen een protectoraat en een volkomen inlijving; 't komt mij voor, vergeleken te kunnen worden met de verhouding, welke er bestaat tusschen Nederland en de Vorstenlanden op Java. Wanneer binnen eenige dagen het geel-
- 2495 boek verschijnt, tot welks uitgave door de Regeering is besloten en dat den tekst van het traktaat en de noodige bijlagen zal bevatten, zal een volledig oordeel over den stand van zaken kunnen worden uitgebracht. Intusschen is men 't reeds van vele zijden (van alle zijden zou te mooi zijn) eens, dat het ministerie-Bourgeois de politieke zijde van het Madagascar-vraagstuk op voor Frankrijk zeer gunstige voorwaarden heeft opgelost.
- 2500 De moeilijkheden echter zijn van anderen aard en betreffen de binnenlandsche aangelegenheden.
- Reeds geruimen tijd waren de berichten, die over den geest der bevolking van Madagascar van verschillende zijden hierheen kwamen, zoo uiteenlopend, dat menigeen met verklaarbare ongerustheid zich afvroeg of hetgeen men tegemoet ging een niet nog
- 2505 zwaarder en moeilijker arbeid zou zijn, dan die, welke ten koste van zooveel menschenlevens en geld was verricht.
- Reeds tijdens de expeditie nog in vollen gang was, gaf zich in sommige streken van het eiland een geest van verzetlucht tegen de overheersching der Hova's, en in
- 2510 November brak in het district Ambositra een revolutie uit. 't Waren de Sakalanen en Tahavalo's, van welke de eersten gedurende den veldtocht belangrijke diensten aan de Franschen hebben bewezen, die zich aan de suprematie van den bevoorrechten Hova-stam wenschten te onttrekken. De revolutionnaire beweging had Vatomandry tot uitgangspunt en breidde zich in December langs de kust naar Mananjara uit. Toen werd wel die
- 2515 beweging gedeeltelijk onderdrukt door de hulp van een Fransch oorlogsschip, echter met geen ander gevolg dan om schijnbaar te verdwijnen, maar zich naar het binnenland uit te breiden. Nu in het zoo even genoemde Vatomandry een Europeaan door de revolutionnairen is vermoord, krijgt de beweging een ernstiger en, het wordt hier volstrekt niet miskend, gevaarlijker aanzien. Wel eigenaardig steken tegenover de
- 2520 ongunstige berichten der laatste tijden af de optimistische mededeelingen welke de generaal Metzinger, gewezen onderbevelhebber der Madagascarsche expeditie, te Cairo deed aan een correspondent van *Le Temps*. De generaal was zoo vol lof, had zooveel goedsprekingen over voor wat hier in de expeditie, haar voorbereiding en uitvoering, is gecritiseerd, dat onwillekeurig een twijfel ontstaat of de generaal wel in
- 2525 oprechtheid zijn meening heeft uitgesproken, dan wel of... de correspondent juist verstaan heeft wat hem is gezegd.

5 februari 1896 – **Generaal Duchesne, de opperbevelhebber der expeditie** naar Madagascar, wordt den 19en Februari te Marseille verwacht, waar hem door de burgerij een grootsche ontvangst wordt bereid.

2530

30 maart 1896 **STERFTE OP EXPEDITIES.**

In scherpe tegenstelling met de groote verliezen, die de Madagascar-expeditie te lijden had aan ziekten en ongevallen, staan de gunstige cijfers, die het Engelsche leger in Ashanti kon toonen. Van 1800 man stierf er slechts een aan koorts en twee aan zonnesteek. Op Madagascar stierven in zeven maanden tijds 6000 van de 15,000 soldaten, waarvan alleen in Augustus ongeveer 1000. De Britsche soldaten haastten zich bij hun terugkeer, om cricket-wedstrijden voor te bereiden, terwijl de overblijfselen van het Fransche leger zich nauwelijks naar de hospitalen konden slepen.

2535

2540

Men dient hierbij intusschen niet uit het oog te verliezen, dat de Franschen op Madagascar een zware taak hebben gehad, terwijl het klimaat daar ten deele zeer ongezond is.

1 april 1896 **Madagascar.**

2545

De Fransche expeditie op Madagascar heeft volgens de verklaringen van den rapporteur Delombre, de 6 maanden die zij duurde, 42 millioen francs gekost, of 500 francs per man elke maand. Van 1 Dec. jl. tot 30 April '96 zal nog 9% millioen vereischt worden voor de bezettingstroepen, sterk 6000 man, of 263 francs per man maandelijks. Tot het einde van dit jaar rekent men nog op 12 millioen voor 7170 man, waarvan dan de helft goedkoopere inlandsche troepen, zoodat 210 frs. per man gevorderd wordt. Met hetgeen er verder bijkomt, o. a. 2% millioen voor afwisseling van troepen, zullen tot 31 Dec. de kosten te zamen 98.300.000 frs. beloopen.

2550

2555

De begrootingscommissie heeft Maandag met de ministers Bourgeois, Cavaignac en Guieysse geconfereerd over de kredieten van ruim 14 millioen francs die thans voor Madagascar worden gevraagd. De minister van oorlog gaf eenige inlichtingen over de militaire organisatie op het eiland. Het bezettingsleger, bestaat uit Howa-troepen en Soedaneezen; behalve in de hoofdstad liggen garnizoenen te Majunga, Tamatave en Diego-Suarez. De Minister achtte het niet geraden, voor het oogenblik althans, het effectief van het bezettingsleger te verminderen, en daarom zouden de plaatsen van de Fransche soldaten die in Mei en Juni terug zijn geroepen, zooveel mogelijk worden ingenomen door inlandsche soldaten. Dit plan droeg niet de goedkeuring weg van eenige commissieleden, die weinig vertrouwen stellen in de loyaliteit der Howa's.

2560

2565

Onder de aangevraagde kredieten is begrepen een som van 200,000 fr. voor een telegraaflijn tusschen Majunga en Tananarivo, en een som van 105,000 fr. voor de samenstelling van een kaart van het eiland.

6 juni 1896 **Een commissie uit de Fransche Kamer van Afgevaardigden**

nam een wet(sontwerp) aan, waarbij Madagacar verklaard wordt een Fransche kolonie te zijn, waardoor vroegere verdragen door Madagascar met vreemde mogendheden gesloten, te niet worden gedaan

2570

21 oktober 1897 **Op Madagaskar zal, verkorting van den weg van Tananariwo** naar Tamatawe, een kanaal gegraven worden tusschen Tamatawe en Andevoranto.

2575

29 juni 1898 [...] **Er is nog een derde feit, dat niet minder aandacht** waardig is ter zake van legeruitrusting, maar dit feit is helaas te Tours, dat is in ons eigen land, voorgevallen bij een regiment ruitery. De legeradministratie heeft namelijk in voorraad een reusachtige hoeveelheid blikken met verduurzaamd vleesch, om te dienen als voeding bij legermobilisatie. Die voorraad wordt ieder jaar aangevuld, en tegelijkertijd verminderd, omdat de troepen in de kazerne dagelijks daarvan eten. Nu zijn te Tours een groot aantal soldaten ziek geworden, en de oorzaak kan in niet anders worden gezocht dan in e blikken met verduurzaamd vleesch. Dit is een zeer moeilijk vraagstuk, wel in staat om de gemoederen in beweging te brengen, want als zoo iets gebeurt in oorlogstijd, zou aanstonds gedacht worden aan omkoopery door de vijand.

2580

2585

Toch beweert de legeradministratie, dat het feit ontstaan moet zijn buiten alle kwade trouw. Het vleesch in de blikken bussen komt niet uit Amerika, maar uit Madagascar en het nabijgelegen Nossi-Bé. Het wordt met de meeste zorg behandeld, ontdaan van been, zenuw en vet, daarna geperst in de bussen, welke verhit worden in warm water. Er blijft een klein gaatje open in iedere bus voor het ontsnappen van waterdamp. Die opening wordt alsdan toegesoldeerd met tin, wat ook gebruikt wordt voor bet soldeeren der bussen. Van dien kant bestaat dus geen aanleiding tot vergiftiging. Is na de

2590

2595 sluiting lucht gebleven in de bus, zoo kan het vleesch gaan gisten, maar zulks is merkbaar, omdat er dan uitzetting plaats heeft. Er moet dus in het verduurzaamde
2600 vleesch na een zeker aantal jaren een scheikundige werking plaats hebben, schadelijk voor de gezondheid, en tot nu toe niet onderzocht. Het feit doet zich niet alleen voor in ons leger, maar is ook reeds opgemerkt in Zwitserland en elders, waar hetzelfde stelsel van voeding plaats heeft. Vooral in voorjaar en in herfst is de schadelijke werking waargenomen, maar tot andere uitkomst heeft het onderzoek niet geleid. [...]

2 oktober 1898 **Waar vaders gewaardeerd worden.**

2605 In Madagaskar wordt eene belasting op de kinderloozen gesteld, teneinde de afnemende bevolking in stand te houden. Met het begin van het aanstaande jaar zal ieder man van vijf-en-twintig jaar, die geen vader van een kind is, wettig of onwettig, eene jaarlijksche belasting van 15 shillings te betalen hebben, terwijl ongehuwde of kinderlooze vrouwen van boven de vijf-en-twintig jaar de helft van dat bedrag moeten betalen.

2610 3 september 1902 **DE BIJENTEELT IN DE KOLONIËN.**

2615 Op dit congres zal de Markies de Fougères te Parijs een hoogst belangrijk rapport uitbrengen over de Bijenteelt in de Koloniën. Uit het rapport, dat niet minder dan 84 bladzijden beslaat, leert men dat de bouw van spoorwegen en de ontwikkeling van het wegennet op Madagascar onder generaal Gallieni met reuzenschreden voortgaat, en nog in het jaar 1902 zoover zal zijn gevorderd, dat een weg, die de as van het eiland volgt, in verband met dwarswegen, de belangrijkste punten van het land met de havens der kust zal verbinden.

2620 Volgens het rapport zijn in een aantal provinciën geen of zeer weinig kunstmatige bijenwoningen maar wel bijen, die, meerendeels in holle boomen, niet zelden beduidende hoeveelheden honig verzamelen, die den inwoners het gebrek aan suiker vergoeden, terwijl zij de was voor de verlichting bezigen. Andere provinciën onderscheiden zich door op meer of minder groote schaal de bijencultuur te bevorderen en de bereiding van honig-alkohol, op het einde der regeering van Ranavalona I uitgevonden, heeft sedert flinke vorderingen gemaakt. Op het eiland Reunion vindt men
2625 de Apis unioncolor, Apis ligustica, Apis mellifica, benevens de kruisingen dezer drie variëteiten, terwijl er de losse bouw met kasten van het systeem Dadant, Layens en Gariel is ingevoerd. De Algerijnsche bijenteelt kan geplaatst worden op den eersten rang van de Algerijnsche industriën, die een toekomst hebben, Uit statistieken, melding makende van het getal bijenhouders en het getal korven in exploitatie, en
2630 loopende over de jaren 1896, 1897, 1898, 1899 en 1900, blijkt dat deze industrie vooruitgaande is. [...]

19 februari 1906 **Madagascar.**

2635 Het Indisch Genootschap hield 16 Januari onder voorzitterschap van mr. N. G. Pierson eene ledenvergadering, waarin de heer J. van Vollenhoven, professeur d'école coloniale, te Parijs, sprak over: Madagascar, organisation et administration economique et sociale.

2640 In een korte inleiding schetste spreker de aardrijkskundige gesteldheid van Madagascar, welk eiland groter is dan Frankrijk, België en Nederland te zamen, vrij moeilijk toegankelijk is (ook in het binnenland) en nogal schaars bevolkt. Na de eerste pogingen van Fransche zijde om in Madagascar een kolonie te stichten in herinnering te hebben gebracht, zette spr. uiteen, welke omstandigheden de regeering der Republiek er toe leidden om tusschen 1683 en 1885 in de zaken van dit groote eiland tusschenbeide te komen. Een protectoraat werd ingesteld. De deloyale wijze
2645 [waarop de bewoners van Madagascar zich hieraan hielden was oorzaak van den veldtocht van 1895, die slecht was voorbereid en dientengevolge uiterst bezwaarlijk was. Deze pijnlijke ervaring gaf het Fransche Parlement aanleiding tot het in het leven roepen van een koloniaal leger dat uitsluitend bestemd was voor dergelijke expeditiën in verre streken.

2650 De inneming van Tananarive had echter niet de onderwerping van het geheele eiland ten gevolge. Spreker bracht den onrustigen toestand van de kolonie in 1896 in herinnering en de daarop gevolgde snelle pacificatie door generaal Gallieni, dien spr. vergeleek tot Daendels en van Heutsz.

2655 Vervolgens gaf de inleider aan, welke beginselen hebben voortgezeten bij de bestuursinrichting van Madagascar. Het zijn de beginselen van autonomie en decentralisatie, welke in alle Fransche koloniën worden toegepast en waarmede het beginsel van toezicht samenhangt. De gouverneur-generaal heeft bijna soevereine macht in staatkundig, administratief en financieel opzicht. Hij wordt bijgestaan door een

- 2660 adviseerenden raad van bestuur, daarin twee notabele bewoners der kolonie zitting hebben De rechtspleging voor de Europeanen is ingericht evenals in het Moederland; de inboorlingen worden, behalve ingeval van misdrijf, voor rechtbanken gebracht, samengesteld uit het bestuurshoofd der provincie als voorzitter, en inlandsche notabelen als bijzitters.
- 2665 De bedoelde bestuurders der provinciën worden of door de Ecole coloniale gevormd, of uit de kundigste ambtenaren benoemd. Zij vertegenwoordigen in hun ressort den gouverneur-generaal en stellen de begrooting per provincie vast. Een autonome inrichting van gemeenten is thans in voorbereiding en reeds zijn de 2e hoofdplaatsen van Madagaskar tot gemeenten ingericht.
- 2670 De kolonie, de provincie, de gemeente, deze drie administratieve rechtspersonen, houden hun budget in evenwicht zonder subsidie. Madagaskar ontvangt generlei bijdrage van het Moederland voor zijn uitgaven voor den civielen dienst en eenmaal zal Madagaskar ook een deel van zijn militaire betalen, gelijk zulks reeds geschiedt door Indo China.
- 2675 Het budget der kolonie zelf bedraagt 25 millioen; de belasting bedraagt 3 francs per belastingplichtig hoofd der bevolking. De genoemde bestuurslichamen kunnen ook leeningen sluiten. De kolonie heeft 5 millioen schuld.
- 2680 Het scheppen van organisaties ter verbetering van den economischen toestand des lands wordt even methodisch bevorderd. Na de eerste mislukkingen van de kolonisatie is een landbouw directie in het leven geroepen, die zes proef- en fokstations heeft opgericht en jaarlijks meer dan 100,000 stekken of planten aflevert. Voorts is een mijndienst in 't leven geroepen. Tot 1905 was de eenige heffing een uitvoerrecht van 5 pct. Sedert 1906 wordt onderscheid gemaakt tusschen de aangeslibde ertslagen, waarvoor een recht van 1 franc per H. A. wordt gevorderd en de
- 2685 ondergrondsche lagen die 100 francs voor dezelfde oppervlakte moeten betalen. Na in herinnering te hebben gebracht, hoe in Madagascar het vraagstuk om voldoende werklieden te krijgen bij voortdoring om oplossing vraagt, wegens de geringe dichtheid der bevolking, zette spr. uiteen, wat gedaan is om de kolonie te outilleeren. Meer dan 100 millioen is hiertoe uitgegeven, maar thans zijn dan ook de
- 2690 havens voldoende verlicht, 9000 K. M. telegraafdraden zijn gespannen, 1000 K. M. rijwegen aangelegd, een spoorweg van 300 K. M., reeds half voltooid, is in aanleg. Deze werken hebben den handel ontwikkeld, die thans jaarlijks 45 millioen francs bedraagt. Katoenen stoffen, metaalwaren en dranken zijn de voornaamste
- 2695 invoerartikelen, goud, caoutchouc en ossen zijn de belangrijkste uitvoerartikelen. Het douane systeem is protectionistisch; door dit stelsel is de invoer van Fransche gewezen stoffen, die in 1896 500,000 francs bedroeg, tot 11 millioen gestegen. Vervolgens vatte spr. kortelijk samen wat gedaan is voor de maatschappelijke
- 2700 ontwikkeling in Madagascar; hij deelde mede, welke belangrijke werken, vooral van aardrijkskundigen aard, op Madagascar zijn verricht, en wees op de philanthropische instellingen, het Instituut Pasteur, de geneeskundige school, die reeds bijna 200 inlandsche geneesheeren en vroedvrouwen heeft afgeleverd. 3 millioen francs worden
- 2705 besteed voor de hygiëne en de volksgezondheid of voor verbetering daarvan 500 scholen eindelijk, bevorderen het volksonderwijs. Het daar gegeven onderwijs wordt gaarne gevolgd door de schrandereen begaafde inlandsche bevolking. Spr., die in den aanvang zijner rede dank bracht aan den voorzitter, mr. Pierson. die hem in de gelegenheid had gesteld hier op te treden en aan dr. Hendrik P. N. Muller, die het initiatief tot deze bijeenkomst had genomen, vond veel bijval.
- 2710 Na een korte pauze was er gelegenheid tot discussie, welke, naar de voorzitter in zijn openingswoord had medegedeeld, bi-linguistisch zou zijn, daar de inleider wel goed Hollandsen verstond, doch zich beter in het Fransch kon uitdrukken. Mr. C. Th. van Deventer bracht hulde aan de nobele natie waartoe de inleider behoort; hetgeen wij hedenavond gehoord hebben is een schitterend voorbeeld, hoever men, als
- 2715 men met goeden wil is beziel, het kan brengen met beleid en energie. Met kordaatheid heeft Frankrijk tal van knopen doorgehakt, waarmede wij ons sedert een eeuw moeite geven: de heerendiensten zijn afgeschaft, 50 meteorologische stations zijn opgericht, millioenen zijn beschikbaar gesteld voor verbetering van den landbouw op Madagaskar. Moge dat nobele voorbeeld ook ons tot daden opwekken (applaus).
- 2720 Spr. vroeg vervolgens: geschiedt de vaststelling van de begrooting door den gouverneur-generaal alleen of in overleg met den kolonialen raad? Het hoofdgeld op Madagaskar kwam spr. wel wat hoog voor, tenzij de levensstandaard der inwoners op Madagaskar hooger is dan op Java. Spr. zou hieromtrent gaarne eenige cijfers vernemen.
- Eindelijk vroeg spr. of het protectionistischsysteem, dat volgens den inleider zoo goede resultaten heeft opgeleverd, die resultaten heeft opgeleverd voor Frankrijk of

- 2725 voor Madagaskar?
Dat dit laatste het geval zou zijn, betwijfelde spr., waar de bevolking nu niet meer van de goedkoopere Engelsche producten kan profiteren.
Dr. E. B. Kielstra vroeg of het juist is dat slechts lieden die het Fransch kennen als ambtenaren op Madagaskar kunnen functioneeren. Is het Fransch hier reeds
- 2730 voldoende ingeburgerd?
Majoor Nypels meende dat Madagaskar het voorrecht mist, afgevaardigden te zenden naar de Fransche Kamer. Wat is daarvan de reden? Komt dit omdat Madagaskar de jongste kolonie is?
- 2735 De heer van Houten vroeg of men niet uit de Hova's ook de bestuurselementen op Madagaskar zou kunnen recruteeren. De Hova's vormen toch de oudere, hooger staande bevolking van Madagaskar.
De inleider antwoordde dat Frankrijk Nederland als zijn leermeester beschouwt op koloniaal gebied. Verschillende Fransche hoofdamttenaren en geleerden hebben herhaaldelijk Java bezocht en ons koloniaal systeem bestudeerd.
- 2740 De begrooting wordt opgemaakt en in overleg met den kolonialen raad, doch deze heeft slechts adviseerende stem.
Het hoofdgeld is ongeveer de eenige belasting door den inlander op Madagaskar betaald; het hoofdgeld vervangt gedeeltelijk de vroegere heerendiensten. De salarissen zijn betrekkelijk hoog tengevolge van het gebrek aan werkkrachten.
- 2745 Men behoeft slechts 14 à 20 dagen te werken om het hoofdgeld te kunnen opbrengen. Overigens heeft het departement van koloniën den tegenwoordigen gouverneur-generaal reeds in overweging gegeven, het hoofdgeld met ongeveer 1/12 te verminderen.
Op de quaestie van vrijhandel wenschte spr. thans niet diep in te gaan. Alleen merkte hy op, dat het eenigszins willekeurig was, hier te onderscheiden tusschen het
- 2750 Madagaskarsche en het Fransche standpunt. De beide belangen zijn niet tegenstrijdig. De kennis van het Fransch wordt krachtig aangemoedigd onder de inlandsche bevolking. De meeste koloniën hebben in Frankrijk geen eigen vertegenwoordiging in het parlement. Op het oogenblik strijdt men er zelfs voor, om de koloniale vertegenwoordiging in de Fransche Kamer voor de andere koloniën af te schaffen. Men
- 2755 acht het ongerijmd, dat vertegenwoordigers uit Martinique of de Antillen in Frankrijk over de Fransche begrooting komen stemmen. Wel kan Madagascar, evenals de andere koloniën, een vertegenwoordiger in den conseil supérieur krijgen. De Hova's zijn inderdaad meer ontwikkeld; de meeste inlandsch ambtenaren zijn op 't oogenblik
- 2760 Hova's, maar het is gewenscht, dat ook de andere rassen gelegenheid hebben aan het bestuur deel te nemen. Hiertoe is reeds een opleidingsschool ingericht in het oostelijk deel van het eiland.
Vermelding verdient nog dat de inleider in den loop zijner rede bij de bespreking van de verschillende vormen van controle op het bestuur in de Fransche koloniën, erop
- 2765 wees, dat in Frankrijk naast de politieke en administratieve controle nog een wijze van toezicht bestaat, ten onzent onbekend: de inspectie. De inspecteurs zijn volkomen onafhankelijk zoowel van den minister als van het koloniaal bestuur; zij worden gekozen uit de meest bekwame, ervaren mannen en kunnen worden uitgezonden om over belang rijke aangelegenheden zelfstandig rapporten uit te brengen. Hun
- 2770 correspondentie gaat niet door de handen van het koloniaal bestuur, doch is direct tot den minister van koloniën.
Dit stelsel van inspectie heeft uitnemende resultaten opgeleverd.
De Voorzitter vroeg naar aanleiding hiervan, wat die inspecteurs practisch onderscheidt van referendarissen aan het departement van koloniën.
- 2775 De inleider antwoordde dat het verschil hierin bestaat, dat de inspecteur op de plaats zelf oordeelt, terwijl de bureau-chef op zijn bureau oordeelt. De inspecteurs hebben geen zelfstandige bronnen van informatie, doch oordeelen onbevungen.
Met een woord van dank aan den inleider sloot de voorzitter de vergadering.

19 maart 1910 **De Jacht op Orchideeën.**

- 2780 De jacht op orchideeën is een sport zoo gevaarlijk, als maar door den menschen is bedacht. Men heeft er geen besef van, hoeveel menschenlevens elk dezer bloemen gevraagd heeft. Deze wonderen der schepping kunnen nergens beter gedijen dan in een klimaat dat tegelijk zeer vochtig en zeer heet is; bijgevolg in de ongezondste landstreken der aarde. Zij zijn des te zeldzamer en schooner, naarmate het moeras,
- 2785 waarin zij ontluiken, verpestender is.
De beroemdste jagers naar orchideeën hebben het leven gelaten voor hun hartstocht voor deze verleidelijke bloemen des doods, die, bij wijze van modegril, een der kenteekenen zijn geworden van de hyper-verfijnde samenleving. Al die slachtoffers van hun hartstocht voor de zeldzame planten zijn niet alleen door het ongezonde klimaat
- 2790 gevallen; de heer Fostermann, die niet minder dan 40 nieuwe soorten orchideeën

ontdekt heeft, vertelt, dat op een zekeren dag, in een siameesch woud, hij met zijn gids de beste wijze besprak om een orchidee, als een parasiteerende plant boven op een hoogen boom bloeiende, te bemachtigen.

2795 Toen de zon achter den horizont verdween en de streek te moerasachtig was, om er den nacht te verblijven, werd besloten, dat de Indische bedienden in de boomen zouden probeeren te klimmen, terwijl de gids een geschikte plaats om te kampeeren zou gaan uitzoeken. Nauwelijks was de gids eenige passen verwijderd, of Fostermann hoorde een ontzaggelijk gebrul; het was een tijger, die op den ongelukkige was gesprongen en hem wegsleepte. De zon was al onder, zoodat het te laat was, om den tijger na te gaan, en 2800 het eenige, wat de jagers doen konden, was aan de orchidee den naam van het slachtoffer te geven.

De Eulophiella Elisabethae is ook ten koste van een menschenleven verkregen. Terwijl in een bosch van Madagascar een orchideeën-verzamelaar den boom, waar 2805 bovenop de plant groeide, welks soort in geen enkele serre in Europa te vinden was, liet omhakken, sprong een groote wilde kat op een neger aan en scheurde hem zoodanig het vleesch van rug en schouders, dat hij spoedig den geest gaf.

Men verwijt den wilden, dat zij een boom vellen om de vrucht; de orchideeën-verzamelaars gaan nog verder: zij hakken den boom neer om een bloem. Deze verwoestingen schijnen op het oog zonder verontschuldiging, maar zij bergen nog 2810 eenige rechtvaardiging in zich; in de tropische wouden is de slang onder de bloemen gelegen geen rhetoriek beeld, maar een bijna altijd doodelijke werkelijkheid. De man die boven in den boom klimt, waarop de parasitaire orchidee tiert, is verloren als hij plotseling het gebladerte ziet opgelicht door een slang die haar rust verstoord vindt. Op den beganen grond is ontkomen nog mogelijk, maar in een boom wacht den man 2815 een wissen dood. Door de boomen neer te vellen, vermijdt men nu wel niet de ontmoeting met slangen, maar men kan ze gemakkelijker ontloopen dan door een doodelijken sprong uit de boom of een rappe afklimming van tak op tak, waarbij zelfs de vlugheid van een aap niet baten zou.

En men is er nog niet als men de aanvallen van koorts, verscheurende dieren en 2820 slangen heeft afgeweerd: het grootste gevaar, dat den orchideeënjager bedreigd, is niet het klimaat, noch de slang of de tijger, zijn meest gevaarlijke vijand is: de mensch. Wilde stammen zwerven in den omtrek, en wee den ongelukkige, die in hun strikken valt!

Zoo is het niet zeldzaam, dat een groote teleurstelling niet heel veel verlies van 2825 goed en bloed de eenige belooning van zooveel arbeid, vermoeienis, ontbering en gevaren is. Een jager had in de moerassen van de Orinoco vier duizend wonderschoone orchideeën van de meest verscheiden en zeldzame soorten verzameld. Met niet te beschrijven moeite was het hem eindelijk gelukt, de kostbare partij in te scheepen. Een brand brak uit en tien harde jaren levens waren tevergeefs geweest.

2830 Voor eenige jaren had de heer Roezl, een welbekend verzamelaar, naar een engelseh handelshuis zevenentwintig duizend exemplaren van een soort orchideeën, die zich nergens elders dan in Columbie bevinden, verzonden. Bij aankomst van het schip leefden er nog in het geheel twee, maar die gingen dan ook voor duizenden ieder. 2835 Honderd koelies, door een ervaren verzamelaar geleid, hadden meer dan een jaar de meest onherberzame eilanden der Philippijnen doorkruisd. De expeditie had ontzaggelijke sommen gelds verslonden. Duizend orchideeën, even zeldzaam en kostbaar als prachtig, werden gevonden en naar Engeland opgezonden. Maar geen enkele bereikte er levend de plaats van bestemming.

2840 Wel is het zoeken van orchideeën een hartstocht!

12 juni 1913 **Nog slechts voor tien jaren begon men op het eiland Madagkar** met de struisvogelteelt. Thans betrekken Europa en Anerika het grootste gedeelte harer struisveeren van dit en de omliggende Fransche eilanden.

2845 9 februari 1921 **Zaterdagavond 8 uur zal voor leden en introducé's** van het Kon. Ned. Aardrijkskundig Genootschap, in de collegezaal van den Hortus Botanicus te Amsterdam optreden dr. G. Grandidier, een der voornaamste figuren uit natuurwetenschappelijk-geografische kringen in Frankrijk. De heer Grandidier zal 2850 spreken over Madagaskar, en zijn voordracht wordt opgeluisterd, door een reeks lichtbeelden betrekking hebbende op dit interessante eiland en zijn bewoners. Dr. Grandidier werd in 1873 te Parijs geboren. Na gepromoveerd te zijn tot "docteur es sciences naturelles", werd hij reeds in 1898 door de Fransche regeering belast met een wetenschappelijke zending naar Madagaskar, enkele jaren later vertrok hij opnieuw in opdracht der regeering naar Afrika, waar zijn studiën op Madagaskar en in Oost- en 2855 Zuid-Afrika hem tot 1903 bezig hielden. Hij schreef o.a. "Recherches sur les lemuriens disparus" "Ethnographie de Madagascar" (3 dln.), etc., en stelde een

2860 bibliografie van Madagaskar saam, die in 1906 in twee deelen verscheen. Gedurende den oorlog vervulde hij een tijd lang de functie van particulier secretaris van generaal Galliéni, werd vervolgens belast met een zending naar Servië en Albanië, en nam in 1917 en '18 deel aan den strijd in Champagne. De Soc. de Geographie kende hem haar gouden medaille toe, ook is hij "lauréat" van het Instituut. Dr. Grandidier is thans secretaris-generaal der Societé de Géographie.

2865 22 december 1922 **In de Akademie van Wetenschappen, te Parijs,** heeft prof. Lacroix – de permanente secretaris – medegedeeld dat de uraniumertsen (die natuurlijk radiumhoudend zijn) welke op Madagaskar voorkomen, binnenkort een productie van 45 a 60 gram radiumbromide per jaar zullen mogelijk maken, hetgeen ongeveer de helft is van de huidige jaarproductie. Tien ton betafite (zoo genoemd naar de vindplaats: het district Betafo) leveren 15 gram radiumbromide. De
2870 kristallen, waaruit het radiumzout wordt gewonnen kunnen gemakkelijk door uitwasschen van de roode aarde waarin zij voorkomen worden gescheiden en verzameld.

30 april 1923 **Vreemde Koloniën.**
Het arbeids-vraagstuk op Madagaskar.
2875 In het "Journal Officiel" van Madagaskar is een rondschrijven opgenomen van den gouverneur-generaal, Garbit, aan de gewestelijke hoofden van bestuur. De gouverneur wijst op de verplichting, die op het bestuur rust om de inboorlingen aan geregelden arbeid te gewennen in hun eigen belang maar ook als noodzakelijke voorwaarde voor de economische opleving van het land. Hij brengt verschillende, door hem met het oog
2880 daarop getroffen maatregelen tot organisatie en bescherming van den inheemschen arbeid op Madagaskar in herinvoering. Zoo zijn in de hoofdplaats van elke provincie en in enkele belangrijke districten, gemengde commissies ingesteld, die, wanneer daaraan behoefte wordt gevoeld, tot taak hebben de loonen vast te stellen en, in overeenstemming met plaatselijke gebruiken, te bepalen of de arbeid zal worden
2885 verricht in dagloon of stukwerk. Dan is bij besluit de contractarbeid geregeld, terwijl dit besluit in 1921 werd aangevuld door de instelling van eene arbeids-inspectie. Deze maatregelen, schreef de gouverneur-generaal, hadden ten doel om de inboorlingen tot meer geregelden en voortdurenden arbeid te bewegen, om den kolonisten de werving van hunne arbeiders gemakkelijker te maken en het gebruik maken
2890 van fictieve contracten strafbaar te stellen. Op die wijze zou de economische ontwikkeling van de kolonie kunnen worden verzekerd door wettige middelen. De gouverneur-generaal zegt verder de vrijheid van den arbeid voor te staan. Wat hieronder moet worden verstaan, valt eenigermate af te leiden uit den volgende passus in het schrijven, betrekking hebbende op gedurende zijne tijdelijke
2895 afwezigheid uit de kolonie, met verlof naar Frankrijk, getroffen maatregelen. "Bij mijn terugkeer in de kolonie heb ik waargenomen, dat aan de vrijheid van den arbeider werd te kort gedaan door de sedert eenigen tijd den inboorlingen opgelegde verplichting om tegen betaling gedurende dertig tot vijf en veertig dagen aan de openbare werken of voor particulieren te arbeiden." De heer Garbit brengt in
2900 herinnering, dat hij reeds in 1916 den wil te kennen gaf om den vrijen arbeid te organiseeren, waaronder dan blijkbaar moet worden verstaan den arbeid met vrijwillige overeenkomsten. Daartoe werd den gewestelijken bestuurshoofden medegedeeld, dat hunne tusschenkomst verlangd werd, om de werving van arbeiders voor landbouw- en
2905 nijverheidsondernemingen te vergemakkelijken en regelen te treffen voor de betrekkingen tusschen werkgevers en werknemers, waarbij zij vooral moesten letten op een goede behandeling der arbeiders door hunne meesters. Inzonderheid zouden zij moeten toezien op geregelde betaling van een loon, minstens gelijkstaande met het door de arbeidscommissies vastgestelde minimum, aan den arbeider en tevens er voor moeten waken, dat de opgelegde taak niet te zwaar is, dat, behoudens te wettigen
2910 uitzonderingsgevallen, de wekelijksche rustdag wordt in acht genomen, enz. De door hem getroffen maatregelen hebben, naar de gouverneur-generaal opmerkt, bij den minister van koloniën volle instemming gewaden. Intusschen hebben zich in enkele streken moeilijkheden voorgedaan, welke in dezen tijd van overgang wel onvermijdelijk worden geheeten: "Naar aanleiding van deze incidenten, die echter
2915 uitzonderingsgevallen en over het geheel niet van matigen aard waren, hebben sommigen ?wer, uit vrees voor de verantwoordelijkheid of door te veel naar de letter der bepalingen te handelen, gemeend te kunnen onthouden van eenige rechtstreeksche of middellijke tusschenkomst, om de inboorlingen tot den arbeid aan te sporen en de werving van arbeiders te vergemakkelijken. "Die onthouding kan van zeer nadeeligen
2920 invloed zijn voor de kolonisten, zoowel als voor de inboorlingen zelve; zij gaat rechtstreeks tegen de instructies, die ik hiervoor aanhaalde en brengt de welvaart van openbare en particuliere ondernemingen in gevaar." Ook op Madagaskar is dus de

2925 houding van het bestuur tegenover de particuliere ondernemingen een andere dan die, welke tot nu toe in Nederlandsch Indië ten aanzien van het arbeidsvraagstuk werd ingenomen. Daar zelfs aanmoediging van bestuurswege tot het sluiten van vrijwillige overeenkomsten door den inlander en groote zorg, voor de welvaart der particuliere ondernemingen, maar hoewel wij dit in het rondschrijven niet zagen vermeld, de poenale sanctie ongetwijfeld, evenals in andere Fransche kolonien, zal zijn in geward, als onafwijsbare voorwaarde voor die welvaart.

2930 10 januari 1925 **Wetenschappelijk Allerlei.**

2935 [...] In Darwin's geschriften vindt men bijzonderheden over een op Madagascar groeiende orchidee, de angraecum sesquipedale; zooals men weet, komen in de orchideeën familie hoogst fantastische bloemvormen voor, met zeer diepe honingzakken, waardoor insecten worden aangelokt; die insecten moeten daarbij zóó ver in de bloem kruipen, dat zij vol stuifmeel komen te zitten, dat zij daardoor naar een volgende bloem overdragen, die er door wordt bevrucht. De angraecum sesquipedale nu bezit een honingzak, zóó diep, dat geen enkel destijds bekend insect verondersteld kon worden, er bij te kunnen komen. Afgaande op hetgeen bij andere orchideeën met diepe honingzakken 2940 gebeurt, wees Darwin er op, dat het te zoeken insect vermoedelijk een nachtvlinder van bijzondere grootte zou wezen en uitgerust met een abnormaal lange "tong", als men den zuigsnuit dezer dieren zoo mag noemen.

Onder den indruk van deze redeneering is later de Engelsche natuurvorscher sir Alfred Russel Wallace metingen gaan doen op de zuigsnuiten van Afrikaansche nachtvlinders. 2945 De langste vond hij bij Xanthopan morgani, een vlinder met een "tong" van 18 à 19 centimeter.

Dat is al een heel respectabele lengte, maar de bloemen van de angraecum sesquipedale zijn zóó diep, dat toch deze vlinder van Wallace nog niet bij den honing kon komen. Daartoe was een tong noodig van 5 à 7 centimeter grootere lengte.

2950 En Wallace schreef: "Dat op Madagascar zulk een vlinder moet bestaan, kan veilig worden voorspeld; en natuuronderzoekers, die op Madagascar komen, mogen er met evenveel vertrouwen naar zoeken als de sterrekundigen gezocht hebben naar Neptunus. Ik waag de voorspelling, dat zij even goed succes zullen hebben met hun zoeken."

2955 Welnu, Wallace heeft gelijk gekregen, want de bedoelde nachtvlinder is later werkelijk gevonden, een vlinder met een zuigsnuit van 25 à 27 c.M. lengte, precies passend bij de orchidee, waarop hij leeft. En die vlinder heeft den passenden naam gekregen van Xanthopan praedicta, hetgeen wil zeggen: de voorspelde.

Bloem en vlinder kunnen absoluut niet zonder elkaar bestaan. Waar men den een vindt, daar is ook de ander. Zulk een verband lag geheel in Darwin's gedachtenlijn.

2960 Men kan zich voorstellen, dat voor een vlinder een buisvormige zuigsnuit van 25 centimeter lengte een ietwat lastig lichaamsdeel is. Die tong zit dan ook spiraalvormig opgerold en wordt alleen gestrekt als dit noodig is om bij het voedsel te komen.

2965 20 november 1925 **TIN-ONTGINNING OP BILLITON.**

Men meldt ons uit 's-Gravenhage: Gisteravond heeft de heer J. Mollema, oud hoofdadministrateur van de Billiton Tin Maatschappij, te 's-Gravenhage, een lezing gehouden over "Tin-ontginning op Billiton", en wel voor de afd. 's-Gravenhage van de Vereeniging "Nederlandsch Fabrikaat". Spr. wees er op, dat tinerts een specifiek 2970 Nederlandsch-Indisch product is, want Banka, Billiton en Singkep leveren tezamen vrijwel de wereldproductie. Banka wordt door het gouvernement geëxploiteerd en wierp het laatste jaar een batig saldo voor de schatkist af ?? millioen, terwijl Billiton in gemeenschappelijk bedrijf met het gouvernement in dat jaar eveneens belangrijk bijdroeg aan 's lands financiën. Het Billiton-bedrijf is een echt nationale 2975 stichting, gerealiseerd uit een der schitterend geslaagde, verstrekkende denkbeelden van Z.K.H. prins Hendrik der Nederlanden, oom van H.M. de Koningin, en dat in een tijd (1850) toen — aldus spr. — de gemiddelde Nederlander heel wat minder behagen schepte in het wagen van grootsche ondernemingen dan in onze gouden eeuw. Van een zerooversnest is Billiton in 75 jaren tijds tot een bloeiend gewest gemaakt, waar 2980 nooit de politieke rust is gestoord en waar nooit werkgever en werknemer als vijanden tegenover elkaar hebben gestaan. In 1851 telde het onvruchtbare, arme eiland 5600 zielen, waaronder 38 Chineezzen, terwijl er in 1921 39.000 inlanders en 29.000 Chineezzen woonden, waarvan ongeveer 20.000 Chineezzen in dienst van de onderneming. Gedurende zijn bestaan als tinproduceerend land bracht Billiton tot 1920 aan het 2985 Gouvernement van Ned.-Indië 96 millioen gulden op, welk bedrag nu zeker met 20 millioen is toegenomen in den vorm van winstaandeel, belastingen, men uitvoerrechten enz. Vóór 1851 kostte het 't Gouvernement geld en bracht het zijn soeverein, den sultan van Palembang, slechts 1000 staafjes ijzer, 50 Hgmatjes en enkele katti was

- op. Spr. was van oordeel dat, waar de Vereen. Nederlandsch Fabriikaat het
 2990 nationaliteitsbeginsel huldigt, Billiton's tinertsontginning de aandacht van haar leden vragen mag.
- Op Billiton wordt het tinerts niet gesmolten, doch het wordt naar Singapore gevoerd, naar de Smeltingworks; zoodat Billiton-tin als zoodanig niet meer op de markt komt. Banka-tin nog wel, in den typischen vorm van schuitjes, ongeveer een halve picol, dus
 2995 ruim 30 ? zwaar. Billiton levert jaarlijks ongeveer 180.000 picols tin op, thans bruto een waarde vertegenwoordigend van 32 millioen gulden. Het heeft ongeveer de grootte van Noord-Brabant, ligt op twee graden Zuiderbreedte, dus dicht bij den evenaar, is warm en vochtig, doch onvruchtbaar behalve voor bosch.
- Spr. deed vervolgens mededeelingen omtrent flora en fauna van het eiland en vertelde
 3000 eenige typische staaltjes van de zeden der niet-Europeesche bevolking. Billiton's grootste pionier, John. Loudon, heeft zonder inmenging van de gewapende macht aan het bedrijf van den zeerooversstam de Sekahr of Anak Louts (kindeen der zee) een einde gemaakt, door hun te helpen aan een eerlijke kostwinning, het zeetransport. De
 3005 eigenlijke mijnarbeid wordt verricht door Chineezzen, gereputeerd uit Zuid-China; ze blijven doorgaans drie jaren, doch komen meest herhaaldelijk terug, huwen en blijven er, om zich bezig te houden met handel, huisnijverheid, tuinbouw. Het aantal Europeanen op Billiton schatte spr. op enkele honderden, meest gehuwden. Ook schetste spr. liet werk van pioniers als Vincent, Gildemeester, baron van Tuyll van Serooskerken en den gemachtigde van prins Hendrik, den reeds genoemden John Loudon.
- Van den eersten dag van hun optreden af, 27 Juni 1851, hadden ze veel teleurstelling te overwinnen. De concessionarissen mochten nog betrekkelijk verheugd zijn dat de in 1860 opgerichte Billiton Mpij. de concessie met 9 ton schuld overnam; deze
 3010 maatschappij moest nog 8 jaren worstelen voor zij, in 1868, een bescheiden dividend kon betalen. Sindsdien is het bedrijf, behoudens één jaar, uitstekend gegaan. Thans wordt Billiton in een gemengd bedrijf geëxploiteerd, waarin het Gouvernement voor 5/8
 3015 aandeelhouder is en de Billiton Mpij. als holding company voor de rest. Met verduidelijking door tal van lichtbeelden, behandelde spr. voorts de practijk van de tinertswinning, voorheen en volgens de moderne techniek.
- Volgens de machinale werkwijze wordt uiteraard heel wat meer grond verzet dan volgens de ouderwetsche methode met koelies, welke draagmandjes gebruikten. In 1916/17 word
 3020 nog evenveel grond verwerkt machinaal als door handenarbeid, nl. 2,5 millioen m3. In 1920/21 verzetten de koelies nog 0,5 millioen m3 en de machine reeds 6 millioen m*1, terwijl nu 92 4/5 deze verhouding alweder gewijzigd is.
- Onze Nederlandsche industrie heeft een groot aandeel gehad in de technische outillage van het mechanische bedrijf. Zoowel de boren en baggerpompen als de spuitbaggers en de enorme emmertoggers? zijn grootendeels geconstrueerd en geleverd door de Werf
 3025 Conrad te Haarlem, welke trouwens de geheele wereld voorziet van zijn uitstekend materiaal. Sedert 40 jaren reeds vervaardigt deze fabriek goudbaggermolens, sedert dertig jaren tinmolens, tezamen 75 stuks, en dit Nederlandsch fabriikaat werkt in Piémont, Madagascar, Fransch-Guyana, Siberië, den Oeral, Servië, Columbia, Argentinië, Afrika, Spanje, Cornwallis, Siam, de Malay States, Singkep en Billiton.
- Na nog, eveneens met behulp van lichtbeelden te hebben verteld wat er al zoo wordt
 3030 gedaan voor het maatschappelijk en hygiënisch welzijn van het Chineesche mijnwerkerscorps en voor de overige bevolking op Billiton, eindigde spr. zijn lezing met de verklaring: Indië is een goed land, niet speciaal in de materiele beteekenis van het woord, maar een land, waar iedere beschaafde en intelligente jongeman een paar jaar behoorde te arbeiden om het hef te krijgen als een deel van zijn vaderland, waarbuiten het niet kan, en waarbuiten het, ten koste van wat ook nimmer moet willen.
- 4 september 1926 **DE TREK NAAR HET ONBEKENDE.**
 't Is tegenwoordig geen afschrikwekkende onderneming meer om een reis om de wereld te maken. Het vervoer te land, te water en in de lucht is van dien aard, dat de
 3045 moeilijkheden van zulk een reis tot op een minimum zijn teruggebracht. Honderd jaar geleden was dat anders! Ongebaande wegen, langzame postkoetsen, gebrekkige zeilschepen, onveilige herbergen, talloze gevaren in vreemde landen, maakten het reizen in dien tijd bezwaarlijk genoeg. En toch was toen de drang naar het onbekende even sterk als nu, zelfs vrouwen gaven gehoor aan die roepstem! Zoo o.a. Ida Pfeiffer, een kleine, tengere Weensche, die in 1797 het levenslicht zag. Zij leefde voor de wetenschap, voelde zich sterk aangetrokken tot het onbekende; zij was moedig en onverschrokken. En zoo gebeurde het, dat deze vrouw, behalve dat zij een reis naar Palestina ondernam en een gevaarlijke expeditie naar Madagascar meemaakte, twee keer om de wereld zeilde, en streken bezocht, waar geen beschaafd mensch ooit was geweest. Fraulein Pfeiffer was de jongste uit een gezin van zeven kinderen. Volgens den wensch van haar vader werd zij even Spartaansch opgevoed als haar zes broers. Zij leerde

- 3055 zwemmen, hardloopen, klimmen; zij moest hitte, vermoeienis en kou verdragen en kon met revolver en geweer omgaan alsook de trommel slaan. Zij droeg jongenskleeren en wenschte niets liever dan officier te worden! Maar toen zij dertien jaar was, nam haar moeder Ida's opvoeding in handen. Het kind moest jurken en schortjes dragen; moest naaien, breien, koken! Haar eenige troost waren natuurkunde- en
- 3060 litteratuurlessen van den gouverneur van haar broers. Tot groote ergernis van haar ouders liet Ida een schatrijken aanbieder een blauwtje loopen en verklaarde, met den gouverneur te willen trouwen. Drie jaar lang verzetten haar ouders zich tegen het huwelijk, toen toonde de wispelturige dochter zich eensklaps bereid den eersten den besten man te trouwen, die haar vroeg. Zoo werd zij de vrouw van advocaat Pfeiffer uit Lemberg, een man, die vijf en twintig jaar ouder was dan zij. Hij raakte zijn
- 3065 betrekking kwijt, stond borg voor een vriend en verloor daardoor het vermogen van zijn vrouw. Van reizen was geen sprake! Toch werd het verlangen daarnaar bij de jonge vrouw groter en groter. Toen haar zoon een betrekking in Triest ging aannemen, maakte Frau Pfeiffer haar eerste reis. Zij was toen reeds negen en veertig, maar een
- 3070 keer den voet op vreemden bodem gezet hebbend, kon zij de verleiding niet langer weerstand bieden. In het geheim nam zij passage op een Donau-zeilschip, bezocht Palestina, de woestijn, Egypte, Sicilië en Italië. Toen zij weer thuis kwam, schreef zij haar mémoires over den tocht en kwam hierdoor eenigszins tot rust. Lang kon zij het echter thuis niet uithouden. Haar tweede reis duurde twee en een halfjaar; het
- 3075 was haar eerste tocht om de wereld: Rio de Janeiro, de Stille Oceaan, China, Indië, Perzië, Mesopotamië, Armenië, Rusland, Turkije, Griekenland! Was het wonder dat, nadat haar indrukken van deze reis gepubliceerd waren, de belangstelling van menig een uitging naar de moedige vrouw, die, heel alleen zonder veel middelen, de groote onderneming aandurfde?
- 3080 Het is te begrijpen, dat Frau Pfeiffer nu niet meergemoedereerd thuis kon zitten. In 1851 maakte zij voor den tweeden keer een reis om de wereld. Deze tocht was heel wat avontuurlijker dan de eerste. Expedities in de binnenlanden van Borneo, waar zij een ontmoeting met kannibalen had, dagmarschen door onbegaanbare oerwouden, kruistochten op zee, overnachten in de wigwams van Roodhuiden en tal van andere opwindende
- 3085 gebeurtenissen maakte zij mee. Vier jaren duurde de tocht en met ongekende schatten – thans voor het grootste deel in het British Museum in Londen ondergebracht – keerde zij terug. Zij werd eereid van het Aardrijkskundig Genootschap te Berlijn en te Parijs, de koning van Pruisen schonk haar een gouden medaille – alleen haar geboortestad Weenen toonde weinig belangstelling voor deze energieke vrouw...
- 3090 Na een expeditie naar Madagascar, waar zij gevangen genomen en mishandeld werd, manifesteerde zich bij de reizigster een ongeneeslijke ziekte. In 1858 stierf de moedige vrouw, die meer dan een van haar vrouwelijke tijdgenooten blijk heeft gegeven van ongelooflijke wilskracht en taaie volharding.
- 3095 **7 maart 1927 – Een hevige cycloon. Het eiland Madagascar**
is Donderdag j.l. door een hevigen cycloon geteisterd, waardoor de stad Tamatave met den grond gelijk is gemaakt. Alleen in deze stad zijn reeds vijfhonderd menschenlevens te betreuren, terwijl de schade op niet minder dan 100 millioen francs wordt geraamd. Tevens zijn, voor zoover thans bekend, zes stoomschepen in den cycloon
- 3100 vergaan, namelijk de Fransche schepen, "Catinat", "Sainte Anna", "Ville de Marseilles" en "Beriziky", het Noorsche schip "Amanpa" en de Britsche schoener "Elizabeth". Het is waarschijnlijk, dat bij deze scheepsrampen ook een aantal personen het leven heeft verloren.
- 3105 Tamatave is de grootste haven op het onder Fransch bestuur staande eiland Madagascar. en telt circa 3000 inwoners.
- Het nieuws van de cycloon dat Parijs Zaterdagavond bereikte, is gistermorgen bevestigd door een telegram aan het ministerie van Koloniën, van den gouverneur-generaal. Dit telegram luidde: "Op 3 Maart j.l. heeft een ernstige cycloon op Madagascar groote schade aangericht. Deze cycloon liep van Tamatave naar het Noorden
- 3110 van Antananarivo. De verbindingen zijn verbroken, maar men stelt alle pogingen in het werk om deze weer te herstellen."
- Een draadloos bericht van het stoomschip "Duchesne" meldt eveneens groote schade en verlies aan menschenlevens. In de andere havens van de kolonie is de schade niet zoo groot, volgens het "N. v. d. D."
- 3115 Naar Reuter hedenmorgen uit Saint Denis (Réunion) verneemt, is ook het eiland Reunion door een cycloon geteisterd. In het N. O. is groote schade toegebracht aan de te velde staande oogst. Men verkeert nog in ongerustheid omtrent den toestand van het zuidelijk deel van het eiland.

- 3120 16 januari 1929 **VOOR DEN TUIN.**
 16 Januari. - In vollen bloei staat nu de Angraecum eburnum superbum, een opgaande orchidee uit Madagascar met tweerijigen bladstand, en bloeiend op sterke bloemstengels met groenachtige bloemen, waarvan de groote, blinkend-witte lip het grootste sierraad is. Merkwaardig is, dat de lip, door draaiing van het bloemsteeltje, naar boven
- 3125 gericht is. Deze plant moet thans matig vochtig gehouden worden, evenals Cymbidium Lowianum, Coelogyne cristata, Phalaenopsis amabilis en Laelia anceps, die zich voor den bloei gereedmaken en haar bloemstengels ontwikkelen, of hare bloemknoppen reeds hebben vrij gemaakt. Houd de temperatuur op 18-20 gr. Celsius en zorg voor vochtige atmosfeer in de kas of serre, door paden en muurtjes nat te spuiten of te sproeien.
- 3130 1 augustus 1931 **Een Wereldreis en de Koloniale Expositie MADAGASCAR**
Het reuzen ei van den verdwenen vogel (Van onze correspondent). VI.
 Parijs. Juli. '31. Onder de verrassendste openbaringen ter Expositie behoort zonder twijfel het Paviljoen van Madagascar. Overall elders hebben wij bij voorbaat een idee
- 3135 van wat er komen zal: wie onzer weet echter echter iets af van dit geheimzinnige eiland, dat een oppervlak beslaat, grooter dan Frankrijk, België en Holland bij elkaar? Een eindeloze trap, uitgehouwen in een felroode heuvelterp, leidt naar het hoog-gedakte paviljoen, afgekeken van het grafmonument der Koningin Ranavalao en dat een samenvatting moet beteekenen van alle Inlandsche villa's, die daarginds op
- 3140 weelderig begroeide trapjesheuvels verrijzen. Iets ter zijde rankt een toren machtig omhoog, sober meetkundig ingekerfd en bekroond door de monumentaal gehoornde zebukoppen. Men zal op het eiland zelf tevergeefs een dergelijk gevaarte zoeken. Maar de Inlanders plaatsen bij de graven der voorvaderen staken met de schedels van geofferde zebu's 1) en niemand zal den architect Veyssière verwijten, dat hij dit
- 3145 motief uit het monumenten-arme land op monumentale wijze heeft opgeblazen. Bij het beklimmen der trap blijkt, dat de heele situatie - zooals altijd bij de Franschen uitnemend geëxploiteerd - op een soort gezichtsbedrog berust, daar men zich boven op de vierde verdieping bevindt van een soort glas en hout winkelpaleis, dat allerhandigst door den schijnheuvel wordt gecamoufleerd.
- 3150 Beneden heeft men verleden en heden in kolossale fresci uitgeschilderd. De oude zeevaarders wisselen hun koopwaar in tegen schilpadden en specerijen Helaas vermeldt de geschiedenis niet, hoe dikwijls de Franschen er door de regeeringskasle der Hovas weer uit werden gezet, tot Gallieni in 1895 het heele eiland wist te koloniseeren. Bij Gallieni denken wij altijd uitsluitend aan de taxi's van de Marne, kleine episode
- 3155 in het leven van den gemalen kolonisator, die in zijn hart veel meer gouverneur was dan generaal en dien wij in een der muurschilderingen drievuldig bezig zien als ingenieur, instructeur en medicijnmeester. In de benedenhal onthullen eenige impresionistisch geschilderde diorama's ons al de schilderachtige schoonheden van het eiland. Zooals het bergmeer Alasietra zich in
- 3160 roze nevels hult, sluimert de Malgache ironie zich in haar witzijden ambo. De witte havenstad Tamatave, waar de schepen ankeren aan een lange pier, gaat schuil onder haar kokospalmen. De binnengelegen hoofdstad Tananarive, de stad der Duizend Dorpen, lijkt een wonderbaarlijk-chaotische opstapeling van purperen villa's, bekroond door het kasteel der laatste koningin, dat met zijn vier steenen hoektorens zonderling-
- 3165 Europeesch aandoet. Wat een wonderlijk mengelmoes is Madagascar. Het ligt vlak hij Afrika en toch hebben de fauna en flora, in schitterende exemplaren vertegenwoordigd, niets gemeen met den overkant, maar veel grooter overeenkomst met ons Indonesië.
- 3170 Vooral het eiland, een laatste overblijfsel van het verdwenen vasteland Lemurië? Er huizen kolonies zwart-en-witte apen, die men nergens elders aantreft en men vindt op de expositie een reuzen-ei van 10 liter inhoud in houten dop, eerste woonplaats van zekeren vogel, jammer genoeg door den mensch verdelgd, waarvan men elders het 2.68 meter hoge skelet heeft gereconstrueerd
- 3175 De bewoners? De Malgasche soldaten bij den ingang, bezitten iets Negerachtigs - zijn het afkomelingen van Neger-slaven? - doch de Kova-acleurs, die voor de gelegenheid overkwamen, loonen zuiver aristocratische profielen, die aan de Hindoes en Javanen zijn verwant, terwijl hun taal op het Maleisch lijkt geïnspireerd. Zijn het alleen kolonisten, die den Indischen Oceaan oversteken of vindt men onder hen nog stalen der
- 3180 alleroudste bevolking? Wie zal het zeggen? Wat in dit paviljoen teleurstelt, is het gemis aan oorspronkelijke kultuuruitingen. Het fabelachtig aanpassingsvermogen van den Inlander maakt dat hij zijn eigen karakter in een minimum van lijd kwijtraakt. Als men de zoetelijke voortbrengselen der Ecole des Beaux Arts van ginds bekijkt, is het net of men in den Parijschen Salon is overgeplaatst. Behalve eenig kortgesneden
- 3185 friesen - soms zelfs met Napoleontische soldaten versierd! - enkele meetkundig

versierde raffia-matten en van die breedgerande zonnehoeden die onze elegante
schoonen boven heur badpyama's dragen, mag de Inlandsche kunstnijverheid geen naam
hebben.

- 3190 Als een eigen kultuur ontbreekt, dan bloeien de kultures en ook de veeteelt is van
groot belang, daar de nationale zebu in den vorm van conservenvleesch en gelooide
huiden wordt uitgevoerd, terwijl men den gehorenden schedel aan de dooden opdraagt.
Er gaat, om zoo te zeggen, niets verloren....
- 3195 De mijnindustrie lijkt vol beloften. Nu reeds overtreft Madagascar alle andere landen
in den uitvoer van grafiet, onontbeerlijk voor onze electrotechnische industrie. Mica
en steenkool worden eveneens met succes gewonnen. En de schoonste edelsteen en liggen
er als het ware opgeschept.
- 3200 Toch verbloemt men in het paviljoen niet, dat het verre eiland nog lang niet in
normalen bloei verkeert. Het gebrek aan werkkrachten vormt een der hoofdbezwaren. Dit
reuzeneiland bezit nog niet de helft van de bevolking van Nederland. En de meesten,
gedachtig aan hun spreuk: "Het Leven is Zoet", spannen zich niet graag meer in, als
hun eerste behoeften voldaan zijn. Om sporen en wegen aan te leggen, is men gedwongen
de militaire recruten heerediensten te doen verrichten. Als dit onder behoorlijke
arbeidsomstandigheden geschiedt, lijkt mij deze burgerdienstplicht niet absoluut
verwerpelijk. De hooge heeren van Genève schijnen het echter anders op te vatten....
- 3205 Om de theorie aan de praktijk te toetsen, moet men. na bezichtiging van het
paviljoen, gaan rondflaneeren in het Malgasche dorp. De met stroo gedekte hutten, met
hun wanden van rood leem, lijken weer typische uitvloeiselen van het Roode Eiland,
dat tevens beroemd is om zijn purperen ochtend- en avondluchten.
- 3210 In het Inlandsche theater wordt een.... revue opgevoerd en nog wel in het Frans. Dit
Montmartre-idee bewijst, hoezeer de Malgachen van het Parijsche pleziërgif hebben
gesnoept. De revuepapa is een dronken feestganger en de revue-mama zijn laatste
onafscheidelijke cigaret. Een oud toovenaar treedt op, die echter gezwind door den
moderneren vooruitgang er weer uitgebondjour wordt.
- 3215 Papa Statistiek somt de uitvoercijfers op en Rust, Koffie, Vanilje, Rhum zingen elk
hun psalm of romance, terwijl de komieke Kruidnagel de lieden aan het lachen probeert
te maken. Kan men beter het nuttige met het aangename verbinden! Zoo leeren wij al
spelende, dat het eiland dorstend naar vooruitgang, al drieduizend auto's en zes
vliegtuigen rijk is. Hebben wij Hollanders niet wat te veel opgesneden over onze
levendaanschouwelijke statistieken: hier dansen cijfers van vleesch en bloed voor
- 3220 onze verbaasde oogen.
De kunstgevoelige zal zich echter méér tot het dansen aangetrokken voelen. Onder de
tokkellonen van de cylinderviool wringen de bronzen gespierde m'pilalao's zich in
bochten, hun gebaren soms kort kernachtig afbrekend en weer valt ons op. hoezeer deze
kunst, inplaats van op de neger-dansen te gelijken, aan Indië is verwant.
- 3225 Buiten flaneeren de inboorlingen rond. Het tempo is adagia. De mannen hebben hun
witte toga tegen de zomerkoude verwisseld voor een lange donkere koetsiers-cape, doch
deden gelukkig geen afstand van hun breed geranden stroohoed. Zij zijn onuitputtelijk
lang van stof en daar de woorden van hun taal de langste ter wereld zijn, komt er aan
hun melodieuze, beeldrijke gesprekken geen einde.
- 3230 In een stalletje van raffiahoeden verkoopt een mooie inlandsche, naar 's lands wijs
in de zijden lamba gesluierd. Het breedkoonig gezicht met de iets schuin liggende
oogen, de zoetbedwelmende blik en 't pareltandige lachen van den mond wekken
onweerstaanbaar herinneringen aan de verleidelijke vahines die Gauguin in Tahiti
schilderde. En wat de wetenschap ons binnen met foto's en tabellen poogt te bewijzen,
- 3235 wordt ons plots duidelijk in de practijk: het Indonesisch en Polynesisch karakter van
Madagascar, het afgesneden of verdwaalde eiland, dat misschien uit zijn eeuwenlange
afzondering zijn zoo karakteristieken naam erfde van: "Ne de la Mélancholie".

- 3240 1) Zoo werden na den dood van koning Andrianpoïnimerina tien duizend buffels geslacht.
Het Paviljoen van Madagascar ontworpen door den architect Veissière

17 april 1937 **REPRESENTATIEVE APENCOLLECTIE IN "ARTIS"**

Men schrijft ons:

- 3245 Het apenhuis van "Artis" is sinds jaren niet zoo representatief voor den dag gekomen,
als thans het geval mag worden genoemd. Bijkans alle voornaamste groepen zijn er in
een of meer soorten overzichtelijk vertegenwoordigd. Wat de Smalneuzen of apen van de
oude wereld betreft, geeft het Genootschap vooreerst alle drie menschachtige – maar
daarom nog niet menschenlijke – apen te zien; de Afrikaansche Gorilla en Chimpanseë en
de Oost-Indische Orang-oetan zijn er in prachtige, kerngezonde exemplaren
- 3250 vertegenwoordigd. Een mooie Javaansche Wouwou geeft een beeld van de Oost-Aziatische
Gibbons of Langarmapen. De Afrikaansche Mazako's of Meerkatten en de Mangabeys –

3255 waaronder een zeldzame albino van den Mutsmangabey – alsook de Bavianen of Hondskoppen zijn er in tal van soorten en paren te vinden. De Aziatische Makaken eveneens waarbij in 't bijzonder gewezen kan worden op de Japansche Nagots en op een Mooraap van Celebes. De Barbarijsche Magot van het Atlasgebergte en van de rots van Gibraltar – de eenige Europeesche aap – ontbreekt hier thans helaas en ook de Slankapen van Z.O.-Azië en de Franje-apen van Afrika zijn niet in levenden lijve vertegenwoordigd, zoodat een mooi paar zwarte of roode Loetongs en een paar Guereza's een welkom geschenk zouden vormen.

3260 Van Breedneuzen of Apen van de Nieuwe Wereld geeft Artis, behalve drie soorten "rolstaart-apen" of Capucijners, ook een interessante Slingeraap van Columbia, een "grijpstaart-aap" te zien. Een prachtig goudharig Leeuwaapje van Brazilië, een Roodhand-zijdeaapje van Suriname en eenige Oeistiti's, de kleinste aapjes ter wereld, vertegenwoordigen de z.g. "klauw"- of "Eekhoornaapjes", die niet zooals alle andere

3265 apen platte nagels dragen. Een paar baardige Saki's en spookachtige Nachtaapjes, een witte Oeakari met vuurrood dronkemansgezicht, zooals men die vroeger in "Artis" gekend heeft, ontbreken er – als bijzondere zeldzaamheden – weliswaar, maar hier kan de uitnemende collectie apen van het Zoölogisch Museum boven de Koningszaal uitkomst brengen. Veel merkwaardige soorten, die den dierentuinbezoeker zelden of nooit onder

3270 de oogen komen, zijn daar te vinden en ook de Voor- of Halfapen, de Maki's of Lemuren van Madagascar, de Spookdiertjes en Potto's van Afrika en de Lori's en Koekangs van Oost-Indië zijn daar goed vertegenwoordigd. O.a. kan men daar de groote Indri, en de Knaagmaki of het Vingerdier van Madagascar te zien krijgen, van welke laatste, zelden in de zoölogische tuinen vertegenwoordigde soort "Artis" nu al bijna 23 jaar een

3275 levend exemplaar houdt in de afdeeling voor kleine zoogdieren boven de verblijven der Hyena's, Wolven, Wilde Honden en Maleische of Honingberen, waar dit Vingerdier, als een echt nachtdier, het grootste deel van den dag verslaapt, maar tegen den voertijd te zien komt, zijn geweldige ooren ontvouwt, zijn noten gaat knagen en met zijn spijkerdunnen middenvinger zijn versch rauw eitje uitlepelt.

3280 Zoo krijgt de bezoeker van "Artis" de gelegenheid, de verschillende apenvormen, die tegenwoordig op de aarde leven, te leeren kennen.

23 september 1937 **Wordt Madagascar Joodsch?**

3285 **Een Compromisoplossing voor het Palestijnsche Vraagstuk Wat de Zionisten Ervan Zeggen**
Parijs, 19 Augustus 1937. Volgens publicaties in sommige bladen moet de Fransche regeering zich definitief bereid verklaard hebben, Madagascar open te stellen voor Joodsche immigratie op groote schaal.

3290 Blijkens de statistieken van het Joodsche Wetenschappelijke Instituut zijn er rond 16,4 millioen Joden op de wereld. Daarvan leven er 10 millioen verspreid over de verschillende staten van Europa en ongeveer 5 millioen in Amerika. Palestina daarentegen herbergt slechts ongeveer 400.000 Joden, hetgeen ook op het jongste

3295 Zionistencongres te Zürich is vastgesteld. Zelfs al zou de voorgenomen Joodsche staat op Palestijnschen bodem gesticht kunnen worden, dan zou er in het gunstigste geval toch nog slechts plaats voor 400.000 nieuwe immigranten zijn. Slechts het twintigste deel van de geheele Joodsche bevolking der wereld zou daar een eigen nationale woonplaats kunnen vinden; de rest zou over de wereld verspreid moeten blijven.

3300 Nu er echter na Duitschland ook reeds andere staten zijn, zooals b.v. Polen met zijn 3 1/2 millioen Joden, die daar 11% van de geheele bevolking uitmaken – welke de eenige oplossing van het Joodsche vraagstuk in een massale emigratie zien en Palestina niet groot genoeg is, om dezen geweldigen stroom van emigranten op te nemen, zou het Joodsche vraagstuk of onopgelost moeten blijven, of men zou naar een ander nieuw vaderland voor de Joden moeten uitzien. Zoo is het plan ontstaan, om Madagascar voor de Joodsche immigratie open te stellen.

3305 **(Van een bij zonderen correspondent.)**

3310 Madagascar, dat in oppervlakte bijna zoo groot is als Frankrijk, Nederland en België tezamen, is ondanks zijn ligging aan de kust van Afrika eerder een Aziatisch dan een Afrikaansch eiland. Naar Azië aardt het door zijn bodemgesteldheid, zijn fauna en den oorsprong van zijn bevolking, welke groote overeenkomst met die van Java en Sumatra

3315 vertoont. De inboorlingen spreken bovendien een Maleisch dialect [...] Onder de kustbevolking van Madagascar zijn natuurlijk ook negroïde elementen te vinden. Er heeft daar een rassenmenging plaats gevonden, vermoedelijk met de vroegere Makoeaslaven, die nog enkele tientallen jaren geleden algemeen door de rijke Madagascaren op de markten van Mozambique werden gekocht. Meer in het binnenland treft men bovendien Indische en Semitische volksdeelen aan, wier oorsprong

3315 vermoedelijk eeuwen, misschien wel duizenden jaren geleden, te zoeken is.

12 november 1938 **Van de drie voordrachten over pestvaccinatie**

3320 – die op Madagascar en Java met een levend en in Britsch-Indië met een dood vaccin –
 kon alleen de eerste worden aangehoord. Het Fransche congreslid Girard deelde mede,
 dat op de hoogvlakten van Madagascar, waar pest endemisch voorkomt, in 1935 tot 1937
 710.000, in 1936 627.000, en in 1937 815.000 personen werden gevaccineerd met het
 virus vaccin EV, waarmee sinds 1932 onderzoekingen op kleine schaal waren verricht.
 3325 Het per jaar waargenomen aantal pestlijders daalde van ruim 3.500 vóór de vaccinatie
 tot beneden 600 na de vaccinatie (in 1937), ondanks de bestendig gebleven rattenpest
 in het bewuste gebied.

19 november 1938 **Orchideeën en orchideeënjagers**

3330 Over de wonderlijke bloemen, die van den poolcirkel tot den evenaar de menschheid
 betoovert.
 Toen de koningin van Scheba toebereidselen maakte voor haar reis naar koning Salomo,
 zag zij zich voor een moeilijk besluit geplaatst. Met welk geschenk zou zij den
 wijzen vorst kunnen verrassen? Geld noch specerijen zouden, zoo overwoog zij, iets
 voor hem beteekenen. Tientallen voorstellen werden haar gedaan, doch niet een er van
 3335 kon haar bevredigen. Totdat tenslotte een harer maagden als geschenk orchideeën
 voorstelde. En zoo kwam het, dat de koningin orchideeën meenam op haar reis. Zij had
 de boomen laten vellen, waarop zij groeiden en liet ze aldus, boomen en al,
 meevoeren, waardoor haar karavaan den indruk wekte van een reizend woud. Koning
 Salomo snoof den zachten, onvergetelijken geur der orchideeën op en hij bewonderde
 3340 hare teere en toch zoo rijke bloemenpracht. Hij geraakte onder de betoovering van de
 slanke kelken en bloembladeren dezer eigenaardige, overgevoelige bloemen, zooals
 zoovelen na hem onder haar bekoring zijn gekomen. Als een gordel van wonderlijk
 gevormde bloemen – de wonderlijkste op de gansche aarde – strekt zich rond den
 geheelen evenaar het hoofdgebied der orchideeën uit. Als had de natuur in overdadigen
 3345 scheppingsdrang hier nogmaals een meesterproef willen afleggen, zoo schonk zij in dit
 heetste en vochtigste deel onzer planeet in duizendvuldige verscheidenheid het
 aanzijn aan bloemen van zóó typische vormen, dat reeds een primitieve menschheid er
 in eerbied naar opzag, haar goden prijzend voor dit geschenk in kleuren en teerheid.
 HET zijn echter niet enkel de tropen, die deze juweelen der plantenwereld bezitten,
 3350 al schitteren zij hier het felst en al zijn hier haar vormen het vreemdsoortigst. Ook
 de gematigde luchtstreken kennen in afnemend aantal de orchidee en zelfs tot in het
 hooge Noorden heeft men haar gevonden. Op 72 graden Noorderbreedte, d.w.z. op vele
 honderden kilometers benoorden den Poolcirkel, groeit en bloeit de "Calypso
 borealis", een nietig orchideetje, bestaande uit één enkel twijgje, dat één blad en
 3355 één bloem draagt. Maar zelfs deze eene frêle purperen bloem met haar geelgestippeld
 rosé kelkblad doet in de eenzaamheid van het Poolgebied even vreemd aan als haar
 weelderiger zusteren in milder streken der aarde.
 In het uiterste puntje van Lapland, in Siberië, aan de monden van Lena, Ob en
 Jenissei en verweg langs Canada's Noord-Westelijke Doorvaart houdt de "Calypso
 3360 borealis" heldhaftig stand. Het kan dan ook geen verwondering wekken, dat reeds de
 oude Grieken de orchidee gekend schijnen te hebben. De vruchtbare en machtige Ceres,
 de godin van den landbouw, bezat – zoo verhalen de klassieke schrijvers – op Kreta
 een lievelingsbloem, de "Cosmosandalus", de "sandaal der wereld". In het wit gekleede
 jongelingen bekransden er zich het hoofd mede, als zij op het feest van Hermione den
 3365 lof van Ceres zongen. Vele tientallen eeuwen later heeft de Fransche botanicus
 Desfontaines het raadsel opgelost, dat de "Cosmosandalus" omgaf. Op de hellingen van
 den berg Garouna ontdekte hij Ceres' lievelingsbloem, een teere hoefijzervormige
 orchidee. En sindsdien is de "Sandaal der wereld" ingelascht in het nuchtere flora-
 systeem, dat Westersch organisatievermogen heeft bedacht. Haar fraaien naam moest zij
 3370 inruilen voor de prozaïsche aanduiding "Ochrys Ferrum-equinum Desf.". De bekoring,
 die eenmaal de orchideeën op goden zowel als menschen uitoefenden, heeft de eeuwen
 overleefd. Vermogens worden voor haar besteed: een orchidee kan een kleinigheid
 kosten of misschien ook wel 10.000 gulden.
 Er zijn menschen, die heel hun leven wijden aan het zoeken naar deze bloemen.
 3375 Vergeleken bij de avonturen der orchideeën-verzamelaars die in de oerwouden van Zuid-
 Amerika, Sumatra, Borneo of Madagascar naar zeldzame bloemen speuren, doen jachten op
 grof wild en ontdekkingsreizen in het Poolgebied als ongevaarlijk tijdverdrijf aan.
 Elke jungle eischt zijn tol aan orchideeënjagers en de verzamelaars noemen nog altijd
 vol eerbied de namen der pioniers, die jarenlang van elke beschaving afstand deden,
 3380 zich daarbij blootstellend aan tallooze gevaren, uitsluitend om nog onbekende
 orchideeënsoorten op te sporen. Meerendeels immers huizen de orchideeën in de kruinen
 van hooge boomen, zoodat de orchideeënjager zich voor de vraag ziet geplaatst, of hij
 al dan niet in den betreffenden boom moet klimmen. Misschien ook slaagt hij er in,

3385 den tak met de begeerde orchidee in zijn lasso te vangen. Lukt geen van beide
 methoden, dan moet de boom worden geveld, inclusief slangen en orchideeën, waarmede
 de verzamelaar dus terugkeert naar de methode, die de koningin van Scheba volgde. Een
 Engelsman, een zekere Hamlin, die op Madagascar naar orchideeën zocht, moest in de
 3390 streek van Moyambassa relaties aanknopen met de koninklijke familie. Hij sloot
 bloedsbroederschap met den vorst, hetgeen tot onverwachte complicaties leidde. Op
 zekeren dag werd de koning namelijk, terwijl hij zich met zijn blanken "bloedverwant"
 op de orchideeënjacht bevond, door een luipaard verscheurd en de zede van Moyambassa
 3395 volgend, zag Hamlin zich nu genoodzaakt, de geheele familie des konings met inbegrip
 van diens vrouw over te nemen en voortaan voor opperhoofd te spelen.
 Wie heeft er wel eens van de "Tijgerorchidee" gehoord? – Een Duitsche verzamelaar,
 3400 Fostermann heette hij, had midden in het oerwoud van Siam hoog in een boom met zijn
 verrekijker een orchidee ontdekt, die den vorm van een flamingo had. Alvorens te
 trachten de bloem te bemachtigen, zouden zijn kameraden in de nabijheid een kamp
 opslaan. Zij waren hiermee nog druk bezig, toen zij eensklaps een ontzettenden kreet
 hoorden. Zij snelden toe, doch Fostermann was verdwenen. Den volgenden ochtend vonden
 3405 zij het lijk van den verzamelaar. Te zijner herinnering noemde men deze
 ongeluksorchidee "Tijger-orchidee".
 Onder de exotische orchideeën treft men tal van soorten aan, die op vogels gelijken
 en andere, waarvan men zou zweren, dat het vlinders zijn met gespreide vleugels. Er
 zijn orchideeën met getijgerde bloembladen, bloedroode en koraalkleurige orchideeën
 3410 en orchideeën van een zoo smetteloos wit als de zijde van een bruidskleed. En gezien
 deze veelvormigheid is het haast begrijpelijk, dat men in vroeger eeuwen – de
 Jezuietenpater Kircher verklaart het nog in 1668 met stelligheid in zijn werk "Mundus
 subterraneus" – meende, dat de orchideeën ontstonden uit het zaad der dieren, op
 welke zij geleken. Ons Insulinde is uit den aard der zaak rijk aan orchideeën en
 3415 talrijk zijn de legenden, die er aan verbonden worden. Over een dezer planten, de
 "Macodes petola", een prachtige bloem, die op helgekleurde zijde gelijkt, weet de
 Javaansche legende het volgende te verhalen: Vele eeuwen geleden verscheen er op Java
 een godin van verblindende schoonheid. Het doel van haar komst was, de inlanders te
 verheffen uit den ellendigen staat, waarin zij toen nog verkeerden.
 3420 Doch men bejegende haar zoo ruw, dat zij verschrikt de wijk nam naar het oerwoud.
 Hier legde zij haar goddelijken sluier af, deponeerde hem op de berghelling en keerde
 terug naar de kampongs. Zij was nu niet langer liefvallig, doch een woeste amazone,
 zoodat alras de inlanders zich voor haar in het stof bogen en haar om genade
 smeekten. Als aandenken wilden zij haar sluier behouden, doch aan dit verzoek kon de
 3425 godin niet voldoen en zij nam den sluier op en vertrok weer naar de oorden, vanwaar
 zij was neergedaald op aarde. Een paar flarden van den sluier bleven evenwel aan het
 puntig gesteente hangen en hieruit was het. dat schitterende bloemen gingen
 ontkiemen, de "Macodes petola", die in hun uiterlijk nog altijd de herinnering
 bewaren aan het bezoek, dat eenmaal een godin bracht aan ons heerlijk tropeneiland.
 3430 PHALAENOPSIS SCHILLERIANA,
 DE BL?IT, die al zooveel jagers in den dood lokte.

22 maart 1939 **Het merkwaardige eiland Madagascar**

3430 Tenslotte wil ik u nog iets vertellen over het botanisch zoo merkwaardige eiland
 Madagascar, één van de oudste landen der aarde en het vierde eiland ter wereld, na
 Groenland, Nieuw-Guinea en Borneo. Het bezit een zeer oude ontwikkeling; daarnaast
 hebben de flora en fauna, vooral in het Noorden, vele Indische elementen.
 – Wat was de bedoeling van uw bezoek aan Madagascar?
 – Behalve de bestudeering der merkwaardige flora, de overweging, dat er met
 3435 uitzondering van Parijs, welhaast geen collecties van Madagascar op de wereld
 aanwezig zijn. Thans heb ik voor het Rijksherbarium een collectie van ongeveer 1000
 nummers verworven, alsook voor het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie een
 collectie dieren, vooral insecten en reptielen.
 Het Fransche Gouvernement heeft ons tijdens de omzwervingen over Madagascar, dat even
 3440 groot is als Holland, België en Frankrijk tezamen, en meer dan vier en een half maal
 zoo groot als Java, op buitengewone wijze gesteund.
 Ik had het voorrecht in audiëntie te worden ontvangen door den Gouverneur-Generaal,
 den heer Léon Cayla, die sinds jaren Madagascar met vaste hand bestuurt en mocht met
 hem vele problemen van botanischen aard bespreken.
 3445 Men interesseert zich sterk voor Ned.-Indië en de heer Cayla bleek van onze koloniën
 tot in de details op de hoogte te zijn, al was hij er zelf nooit geweest. Met velen
 zijner ambtenaren zag hij het nut van een beter contact met Java in. Mogelijk zal ik
 in die richting iets kunnen helpen bevorderen. Ook tracht men naast de winstgevende
 kruidnagelcultuur nieuwe cultures aan te vatten. In het Noorden neemt men b.v.

3450 proeven met kina. In de suiker steunt men voor een groot deel op de resultaten van het Proefstation te Pasoeroean.

Interessante flora en fauna

3455 De onwezenlijke flora van sommige deelen, b.v. het Zuiden van Madagascar, heeft ons buitengewoon geboeid. Wij verzamelden ook hier vele merkwaardigheden en brachten levende zaden mede, welke wij in den Hortus hopen te kweken.

3460 Interessant was ook de vondst van overblijfselen der eierschalen van een soort enormen struisvogel, verwant aan de Australische Emoe, de voorwereldlijke Aepyornis, een dier met reusachtig dikke pooten, dat nog samen met den mensch in Zuid-Madagascar heeft geleefd. Slechts 5 volledige eieren, welke een lengte van 30 cm. bezitten, zijn op de wereld bekend. Grappig was tevens de ontmoeting met de talrijke op Madagascar levende "halfapen". Zij zijn aardige huisdieren, spinnen als poesen, hebben een spits hondesnuitje, een vaak mooi geteekende, pluizige vacht en elegante bewegingen. Het is mij gelukt, zoowel in Zuid-Afrika als op Madagascar, ten bate van het Rijksherbarium een aantal ruilconnecties tot stand te brengen, zoowel wat plantenmateriaal als wat publicaties betreft."

3465 Het eiland heeft drie en een half miljoen inwoners en sinds Madagascar in 1896 na een veroveringsoorlog zijn onafhankelijkheid verloor, wordt het geregeerd door enkele tienduizenden Franschen.

3470 De op Madagascar verschijnende Fransche couranten bevatten ook dikwijls afbeeldingen uit Holland en van onze Koningin. Het land deed mij overigens veel aan Java denken. Ook de taal en de bevolking vertoonen verwantschap met Ned.-Indië.

3475 In hooge mate interessant is het paleis der voormalige koningin van Madagascar, dat zich in de op 1400 m hoog gelegen hoofdstad Tananarive bevindt. Het bevat o.a. tal van kleine kamers en groote zalen een keurcollectie van de meest zonderlinge attributen, o.a. de Europeesche statiegewaden der vorsten, die reeds lang door Fransche adviseurs, voordat zij hun onafhankelijkheid moesten prijsgeven, werden bijgestaan. Voorts is er een beroemde palaeontologische (voorwereldlijke dieren) verzameling.

3480 – In het algemeen heeft dus de reis aan haar doel beantwoord?

– Zeker, onze tournee heeft zonder twijfel op verschillend gebied contact gebracht en gevestigd. Verschillende deelnemers hielden colleges of voordrachten: zoo heb ik zelf te Johannesburg en Pretoria over mijn werk en over Ned.-Indië gesproken. Wederkeerig zullen nu, naar gehoopt wordt, biologen uit Zuid-Afrika in ons land lezingen komen houden. Verschillende plannen moeten thans nader uitgewerkt worden, hetgeen den band tusschen de bezochte landen en het onze niet dan ten goede kan komen.

30 maart 1940 Weelderige plantengroei op Madagascar

ONDERZOEKINGEN VAN PROF. Dr H. J. LAM

3490 Met medewerking van het bestuur van de Maatschappij Diligentia heeft prof. dr H. F. Lam zijn lang gekoesterden wensch om een bezoek te brengen aan Madagascar ter bestudeering van den plantengroei kunnen verwezenlijken. Prof. Lam heeft gisteravond voor de Maatschappij een lezing over zijn reis, die aansloot bij een excursie van Nederlandsche biologen naar Zuid Afrika gehouden. Prof. Lam heeft van zijn reis veel

3495 materiaal, dat voor de wetenschap van belang kan zijn naar Nederland meegebracht. De plantengroei van Madagascar is om tweeërlei redenen belangrijk. Men vindt er, vooral in het Zuiden, talrijke vreemdsoortige planten van onwaarschijnlijke gedaante. Spr. toonde talrijke lichtbeelden van onwezenlijke, haast spookachtige bosschen en plantenverzamelingen. In de tweede plaats is de plantengroei belangrijk uit een

3500 oogpunt van historische plantengeografie en in verband met de vraag waar de soorten vandaan komen. Om de verdeeling der soorten over het eiland goed te kunnen begrijpen, gaf spr. eerst een overzicht van het klimaat en de geografische gesteldheid. Het eiland reikt van 12-26 graden Zuiderbreedte, de lange as loopt van Z. naar W. en een bergketen, in dezelfde richting loopende verdeelt het eiland in een smal Oostelijk gedeelte met steile hellingen naar de kust en een hoogplateau. In het midden en een

3505 langzaam aflopend Westelijk gedeelte. Het Oostelijk gedeelte is het geheele jaar blootgesteld aan den Z.-0.-passaat die in onzen wintertijd zwakker wordt en een meer Oostelijke richting aanneemt. Hierdoor is er het heele jaar door een tegen de bergketen oplopende luchtstroom en heerscht er een tropisch regenklimaat. De

3510 bergellingen zijn bedekt met echte tropische regenbosschen. Het hoogplateau profiteert alleen in het hoogste gedeelte nog van deze luchtstuwning maar naar het Westen toe wordt het hoe langer hoe droger omdat men daar, geheel en al in de regenschaduw. een "climat sous le vent" heeft: Daar daalt de luchtstroom weer af en wordt, immers relatief droger. De Westkust is zeer droog, vooral in het Noorden

3515 en Zuiden.

Daarom vindt men in het Westen z.g. moessonbosschen, die er geheel anders uitzien dan de wouden aan den Oostkust van het eiland. In het Zuiden vindt men geen bosschen maar den reeds genoemde onwezenlijken plantengroei.

3520 **Groote verwoestingen.**

Nu draagt overigens de plantengroei van Madagascar in hooge mate de sporen van de verwoestingen, die de mensch daarin heeft aangericht. Het gouvernement is altijd te zwak geweest om paal en perk te stellen aan die verwoestingen. Voor die vernielingen zijn verschillende redenen. Er groeien kostbare houtsoorten en men kapt maar boomen
3525 zonder met de gevolgen rekening te houden. Ook is stookhout noodig voor de spoorwegen en terwille hiervan worden groote uitgestrektheden bosch gekapt. Vooral in het Westen zijn enorme verwoestingen in den plantengroei aangericht. Van de oorspronkelijke flora is nog maar ongeveer 8 procent over. In streken waar de mensch nóg geen invloed heeft gehad komen ongeveer 6800 soorten voor, terwijl dit aantal in streken, waar de
3530 mensch bezig is geweest tot een tiende gedeelte is teruggelopen.

Men vindt op Madagascar vele planten voorkomen en voor Zuiden wonderlijkste soorten, zich hebben kunnen handhaven zij door hun hoog watergehalte niet offer vallen aan de talrijke brand die aan de boschkanten sticht om terrein vrij te maken. Ook is in het Zuiden het klimaat zoo droog, dat men er geen landbouw drijft en dus ook geen grond
3535 vrij maakt.

De geheele plantengroei van Madagascar draagt de sporen van den vroegeren samenhang: der continenten met het Zuidpoolland. Men vindt er, vooral in het Westen, veel
3540 soorten van Afrikaansche afkomst. Daarentegen bergt de Oostzijde veel soorten van Indonesisch type, terwijl van de meeste soorten van het Zuiden kan worden aangetoond, dat zij samenhang hebben met antarctische soorten. Spreker gaf daarvan enkele voorbeelden en behandelde in het kort de theorie der drijvende continenten van Wegener. Inderdaad leert de flora van het Zuiden van Madagascar, dat er in lang
3545 vervlogen tijden een verbinding moet zijn geweest met het Zuidpoolland.

De bevolking van Madagascar

In verband met het onderwerp deelde spr. nog het een en ander mede over de bevolking van Madagascar. Er leven ongeveer twintig verschillende rassen. Men weet niet vanwaar
3550 deze menschen gekomen zijn, maar dit staat toch wel vast dat er veel verwantschap is met Indonesische en Afrikaanse rassen. Hoe en wanneer bijv. Indonesische rassen op Madagascar gekomen zijn, weet men niet.

? dat er een oude bevolking is geweest, die thans het centrale hoogland bewoont maar oudtijds aan de Oostkust leefden. Toen kwamen andere stammen uit het oosten die het
3555 oude volk ? gedeeltelijk verdreven. Men neemt ook aan, dat er in verschillende tijden dikwijls invasies van andere rassen hebben plaats gehad, zoodat er langzamerhand een zeer gemengde bevolking is ontstaan. Het schijnt, dat vooral in den jongeren tijd belangrijke invasies hebben plaats gehad van allerlei rassen. De sporen hiervan vindt men telkens in de vormen van gebruiksvoorwerpen en ook in de taal. Deze Maleische
3560 rassen zouden op den duur de overheersende geworden zijn en vormen nu nog de zg. Hovas terwijl de rina'a in het hoogland de onderworpen vazinma's moeten zijn.

Oudtijds heerschte een koningshuis over Madagascar. De oorsprong van dit koningshuis kent men niet, maar men kent wel drie koningen en vier koninginnen uit deze dynastie. Frankrijk, dat zich al lang geleden voor het eiland heelt geïnteresseerd, kwam
3565 dikwijls in conflict met deze dynastie. Ten slotte heeft het door een bloedige expeditie de overwinning behaald, de dynastie verdreven en er een protectoraat gevestigd (1895).

Natuurreservaten.

De Franschen zijn nu bezig dit arme land op te heffen en tot bloei te brengen. Een
3570 van de dingen, die het Fransche gouvernement heelt ingevoerd, is het instellen van een dienst ter bescherming van den plantengroei, al is dit nog maar een zwakke poging om de totale verwoesting tegen te gaan. Er zijn nu een tiental natuurreservaten. Ten slotte heeft spr. na zijn dank te hebben uitgesproken voor de hulp der Fransche autoriteiten op Madagascar bij zijn onderzoekingen, een film vertoond, die een
3575 denkbeeld geeft van dit mooie eiland.

14 september 1942 **Feit en Commentaar MADAGASKAR Mei' 42 en Sept.'42**

Strijd om een invloedszône

3580 Reeds Richelieu en Colbert hebben pogingen in het werk gesteld om in het Zuidelijke deel van den Indischen Oceaan een koloniaal rijk te vestigen. Napoleon I heeft de Haai van Port Liverpool op Madagascar gekwalificeerd als "een positie van den eersten

rang in de ruimte tusschen Zanzibar en Mauritius". In den Napoleontischen tijd was Mauritius inderdaad een vast punt, dat zelfs tijdens de zeeoorlogen, waarin de Engelsche vloot de Fransche schepen uit de meeste stellingen verdreef – van
 3585 steunpunten zooals wij die thans kennen was nog geen sprake stand wist te houden en een soort zelfstandig bestaan wist te voeren. Dat was toen mogelijk, omdat het gebruik van zeilschepen aan de strategische sterkte van havens veel minder zware eischen stelde dan het gebruik van het moderne oorlogstuig ter zee. Een afspiegeling van dergelijke verhoudingen, een symbool tevens van de oude Fransche plannen tot
 3590 stichting van een "Frankrijk in het Oosten", is nog de Fransche heerschappij op de Comoren, die thans juist een eeuw geleden door de Franschen bezet werden en in handen van een actieve zeemacht de Straat van Mozambique hadden kunnen beheerschen. Zoover is het nooit gekomen, en ook de steunpunten op Madagascar, waarvan de inbezitneming indertijd met zoo groote hoopvolle verwachtingen begroet is. Diego Suarez en Tulléar
 3595 zijn noch goed uitgebouwd, noch modern geoutilleerd. Ook het nabuureiland van Mauritius, Rêunion, bezit geen goede haven. Zoo demonstreert zich in de invloedszone van Kaap de Goede Hoop het verschil tusschen den aard der Fransche kolonisatie-idealen van weleer en van de kolonisatietechniek van de zeemogendheid-bij-uitstek, Engeland. Hoe groote plannen den Franschen ook voor den geest stonden – bijv. nog de
 3600 geniale gedachte het eiland Nossi Bé tot een Malta van den Indischen Oceaan te maken – halverwege zijn zij steeds, nog temidden der propagandistische uitwerking er van, blijven steken.
 Wij zeiden het reeds, Engeland heeft anders gehandeld, getuige het voorbeeld Kopland. De Britsche politiek is daar. sedert de Kaap in 1795 (in de periode dus tint
 3605 Nederland practisch en later in feite bij Frankrijk ingelijfd was, aan de Hollanders ontnomen was, zeer consequent te werk gegaan. Toen minister-president Lord Castlereigh een algemeenen eisch formuleerde in dienzin, dat iedere positie op den weg naar Indië aan Engeland zou moeten toebehooren, legde hij daarmee eigenlijk den grondslag voor Engelands blijvenden aanspraak op de Kaap. ? vanwaar uit het Rijk,
 3610 Indië en Australië aanvankelijk verdedigd werden. "Het bezit van de Kaap kan ons de wereld in handen spelen", zoo ongeveer was ook de meening van Lord Beresford en Charles Dilke, één van de geestelijke oprichters van het Britsche imperium onderstreepte met allen nadruk de politiek-militaire beteekenis van de Tafelbaai en de Simonsbocht.
 3615 Kaapland verloor in 1869 veel van zijn beteekenis als voornaamste aanlegplaats en den weg naar Indië en Australië. De Suezkanaalzone nam deze functie op zich. Tusschen toen en heden zou men dan ook de grootste belangstelling der Britten ontmoeten voor Egypte en het Nabije Oosten, een belangstelling, die geen ander doel had dan de smalle brug tusschen het moederland, Indië en Australië te verbreedden tot een zeer
 3620 breede brug. Dit streven beheerschte de Britsche politiek in de decennia omstreeks de eeuwwisseling! Inhaerent aan de Britsche belangstelling voor Egypte vond de Fransch-Marokkaansche kwestie een oplossing, terwijl in het oude Perzië invloedsgebieden tusschen Rusland en Engeland werden afgeperkt. Een afspiegeling van dit alles vindt men heden ten dage nog door het verloop der krijgsgeschiedenissen zelfs op
 3625 geaccentueerde wijze. Andermaal concentreert zich de Britsche belangstelling op Egypte en het Nabije Oosten, El Alamein en Tonere. En door de bedreiging van deze vitale landbrug heeft de Britsche politiek van weleer een verdere afspiegeling gevonden in de hernieuwde belangstelling voor Madagascar, welk "zesde werelddeel" het eiland dankt dezen bijnaam aan zijn eigen-geaarde fauna, flora en bewoners – een
 3630 belangrijk steunpunt beteekent op den ouden weg naar Indie en Australië. Hierbij komt dan een argument, dat voor het eerst door dezen oorlog geschapen is: van Madagascar uit is het beter mogelijk controle op den Indischen Oceaan uit te oefenen en zoo de zeewegen naar de Perzische Golf en Indië te vrijwaren tegen aanvallen van Japansche vlooteenheden, dan van de Kaap uit. Diego Suarez ligt tenslotte bijna, 4000 km ten
 3635 NO. van de Kaaphavens! Bovendien verdient het voor de Anglo-Amerikanen aanbeveling de reparatiegelegenheden zoo dicht mogelijk bij de operatieterreinen der vloot te hebben. Als recreatieoord ligt het ver genoeg van de vijandelijke steunpunten verwijderd om niet onderhevig te zijn aan «en permanente bedreiging. En in Diego Suarez ligt het eenige groote dok, dat sinds het zinken van het reusachtige dok te
 3640 Singapore aan één der kusten van den Indischen Oceaan aanwezig is. Toen de Engelschen, gesteund door Amerikanen en in samenwerking met Zuid-Afrikaansche troepen, in Mei van dit jaar hun eersten aanval op Madagascar verrichtten, verklaarde Churchill in het lagerhuis, dat deze aanval drie maanden van voorbereiding gekost had. Bekende men op dat oogenblik even terug, dan moest men tot de conclusie komen,
 3645 dat het besluit tot dezen aanval genomen werd op een tijdstip, waarop de Engelsche militaire deskundigen, natuurlijk tegenstelling met wat aan het publiek werd medegedeeld, reeds moesten inzien, dat Singapore niet meer te houden zou zijn en

3650 waarop teekening kwam in de Japansche bedoelingen jegens Birma. Dat er inderdaad verband bestond tusschen de Gebeurtenissen op Madagascar en het verloop van de
 3655 krijgsverrichtingen in Birma kan men tevens afleiden uit het feit, dat de aanval op Madagascar juist werd ingezet op het oogenblik, waarop de Engelschen den strijd voor de poorten van Indië als te hunnen nadeele beslist konden beschouwen. Ook ditmaal mag men den aanval op Madagascar niet los zien van de krijgsgesbeurtenissen elders. Want
 3660 andermaal schijnt een nieuwe phase van den strijd in Voor-Indië aanstaande, en heeft zich de Britsche activiteit Madagascar ontwikkeld in aansluiting op zware gevechten om den toegangsweg van Australië: in Mei was juist de bekende slag in de Koraalzee achter den rug, thans is de slag bij de Salomonseilanden voorloopig ten einde. De nieuwe aanval op Madagascar is dus in vele opzichten congruent met dien van Mei
 3665 j.l. Zelfs zou men zoover kunnen gaan door te constateeren, dat ook dit maal wederom drie maanden van voorbereiding aan den aanval voorafgegaan moeten zijn. De berichten spreken oa. van een vloot, die "minstens even groot" was als welke indertijd tegen Diégo Suarez opereerde, alsmede over "aanzienlijke strijdmiddelen". Evenals in Mei was aan het luchtwapen een belangrijke functie bij de krijgsverrichtingen toebedeeld. De vliegtuigen hebben waarschijnlijk weer een vliegkampschip als uitgangsbasis
 3670 gebruikt of wederom parachutisten gebruikt zijn is uit de berichten nog niet gebleken.

Naar men zich herinneren zal zijn de vorige maal de gevechten op Madagascar op een dood spoor geloopt, om het letterlijker uit te drukken vastgelopen in de
 3670 dsjungelpaden. De toestand van een week geleden kwam waarschijnlijk nog ongeveer overeen met de beschrijving, die men er eind Mei in Vichy van gegeven heeft. Na de bezetting van Diégo Suarez, waren generaal Sturges' troepen niet veel meer opgeschoten. Hoogstens was het Noordelijke deel van het eiland bezet, terwijl de tamelijk belangrijke havensteden Majoenga in het Westen en Tamawva in het Oosten tot
 3675 mi toe nog niet waren aangevallen. Deze punten zouden door generaal Cuillemet, den opperbevelhebber op Madagascar, tot het uiterste worden verdedigd, volgens de orders van Vichy en van den gouverneur-generaal van Madagascar, Anney. Om op dat oogenblik de steden Majoenga en Tamatava te kunnen innemen, hadden de Engelschen in het bezit moeten zijn van het binnenland. De wegen van de hoogvlakten in het binnenland naar het Zuiden zijn niet meer dan oengel-paden, zoodat de verdediger hier een
 3680 guerillaoorlog kon voeren. Aan een dergelijke guerilla hebben de geallieerden blijkbaar geen mannen willen opofferen. Derhalve hebben zij andermaal de aanvallen van de zee uit ondernomen.

Overigens herleven met dezen nieuwen aanval alle politieke aspecten, die ook den
 3685 vorigen aanval aankleefden. Merkwaardig is, dat de Anglo-Amerikanen thans een nieuwe motiveering voor hun aanval gegeven hebben. In een verklaring van de Britsche regeering wordt nl. gezegd, dat de geallieerden gehoopt hadden, dat de gouverneur van Madagascar na de bezetting van Diego-Suarez, de inbezitneming van verdere steunpunten door de geallieerde strijdkrachten gemakkelijk zou maken. De regeering van Vichy. van wie de gouverneur instructies ontvangt, heeft het echter duidelijk gemaakt, dat zulks
 3690 niet het geval zou zijn. Om deze redenen heeft de Britsche regeering zich gedwongen gezien, aldus het communiqué, nieuwe militaire operaties in te leiden.

De Londensche pers laat hiernaast een ander geluid hooren: de Fransche regeering zou aan Japansche duikbooten op verscheidene punten van Madagascar faciliteiten verleend hebben, er zouden Duitsche agenten op het eiland aanwezig zijn of iets dergelijks. Te
 3695 Vichy wijst men al deze verwijten van de hand. Andermaal komen thans ook de Fransch-Amerikaansche betrekkingen in het gedrang. Van Engelsche zijde n.l. is meegedeeld, dat Amerika zijn toestemming heeft gegeven tot deze actie tegen Fransch grondgebied. Amerika, dat met Frankrijk, nog steeds diplomatieke betrekkingen onderhoudt, zou dus een actie dekken, waardoor de Fransche souvereiniteit wordt geschonden.

3700 Van politiek standpunt bezien lijkt deze nieuwe aanval naar het oordeel van bevoegde kringen te Berlijn nog daarom interessant, omdat Engeland er niet in geslaagd blijkt te zijn de bevolking van Madagascar ervan te overtuigen dat de geallieerde aanvallen meer vrijheid kunnen brengen. Zoowel het garnizoen als de inheemsche bevolking hebben althans ondubbelzinnig de zijde van het bevoegde Fransche gezag gekozen.

3705 5 september 1941 **VICHY, 5 Sept. (D. N. B.) De regeering heeft**

op voorstel van het ministerie van Koloniën voor de kolonie Fransch West-Afrika een crediet geopend ten bedrage van 128 millioen francs. Dit crediet dient tot
 3710 moderniseering van de haven van Dakar en de uitbreiding van de spoorlijn Dakar-Niger. Een deel van het crediet zal worden gebruikt voor den aanleg van wegen tusschen Fransch West-Afrika, Marokko, Algiers, Fransch Equatoriaal Afrika en Centraal Afrika. Voor het eiland Madagaskar is eveneens een crediet van honderd millioen francs ter beschikking gesteld, dienende tot het uitvoeren van openbare werken en proefboringen

3715 naar petroleum en ertsen. De bedragen zullen door openbare leeningen bijeengebracht worden.

7 mei 1942 **Verbitterde tegenstand op Madagascar**

Aanvallen on vlootsteunpunt en Diego Suarez afgeslagen

VER. STATEN ONDERZOEKEN FRANSCH PROTEST EN FRANSCH HOUDING

3720 Van Madagascar worden slechts weinig berichten ontvangen, zoodat men te Vichy geen volledig beeld van het beloop van den strijd heeft. De telegrafische verbinding mét het eiland is nog steeds intact doch men kan daarvan niet meer dan een uur per dag gebruik maken. Overigens weet men te Vichy, dat de Fransche troepen op Madagascar nog steeds verbitterden tegenstand bieden en tot nu toe, alle pogingen van de aanvallers
3725 zich van de zee- of van de landzijde uit meester te maken/van het vlootsteunpunt en de stad Diego Suarez met verliezen voor den vijand afgeslagen zijn. Ook Britsche berichten gewagen van heftigen Franschen tegenstand, die zelfs nog toenemende is. Woensdagochtend versterkten de Britsche strijdkrachten haar luchtaanvallen, die,
3730 zooals reeds gemeld, van een vliegtuigkampschip uit worden gedaan. Een aantal der aanvallende vliegtuigen werd, naar in een telegram van gouverneur-generaal Annet aan de Fransche regeering wordt gezegd, door de Fransche strijdkrachten neergeschoten. In hetzelfde telegram wordt verder meegedeeld, dat nog ongeveer twintig Britsche schepen, waaronder talrijke transportschepen, voor de baai van Diego Suarez kruisen, zonder tot nu toe een landingsoperatie op touw te hebben gezet. Ook Woensdagmiddag
3735 waren nog weinig nieuwe berichten over de ontwikkeling der operaties op Madagascar beschikbaar.

Aan de Courierbaai, waar de Engelsche lichte gevechtswagens aan land brengen, zou hevig worden gevochten. Op dit gedeelte van het eiland is slechts een door 200 man marineinfanterie versterkt koloniaal bataljon ter verdediging aanwezig. Het reeds
3740 door de Fransche admiraliteit bekend gemaakte tot zinken brengen van de duikboot "Deveziers" en de hulpkruiser "Bougainville" zou hebben plaats gehad in de genoemde baai.

Het Fransche opperbevel deelt mede, dat ter plaatse, behalve de twee genoemde bodems,
3745 nog de Fransche duikboot "Nero" was gestationneerd.

Een overzicht der operatie.

De aanval op Diego Suarez ontwikkelt zich naar de meening van militaire kringen te Vichy volgens een tweeledig plan: 1e een frontaanval van zee uit door de Britsche vloot, gesteund door luchteskaders: 2e. een landaanval op achterwaartsche linies van
3750 de verdediging. Deze tweede operatie was oorzaak van de landing in de Courier-baai, en de Britsche strijdkrachten, die met deze taak lijn belast beoogen klaarblijkelijk Diego Suarez van iedere verbinding met het binnenland af te snijden.

Met het lot van Madagascar hangt naar de meening van militaire kringen te Vichy ook het lot af van den Archipel, van Comoren en van Reunion. De Comoren-eilanden liggen
3755 aan den uitgang van de Golf van Mozambique tusschen Kaap d'Ambre, op de uiterste Noordelijke punt van Madagascar en Portugeesch Oost-Afrika. Tot dusver zijn met betrekking tot den huldigen toestand en ook wat betreft het eiland Reunion geen berichten ontvangen.

3760 **Communiqué over den strijd op Madagascar**

[...]

12 september 1942 **Laval over Madagascar.**

3765 VICHY, 11 Sept. (D.N.B.). - Vanmiddag heeft Laval de binnen- en buitenlandsche persvertegenwoordigers ontvangen teneinde zijn meening weer te geven omtrent den nieuwen Engelschen aanval op Madagascar.

Allereerst werden het Engelsche communiqué over de hervatting der militaire operaties tegen Madagasar en de officieele mededeeling van de Amerlkaansche regeering, waarin deze het optreden der Engelschen billijkt en moreel steunt, voorgelezen.

3770 Vervolgens las de chef der regeering een telegram van den gouverneur-generaal van Madagascar, Aney, voor, waarin gezegd wordt, dat het optreden van Engeland in het geheel niet te rechtvaardigen valt. De gouverneur-generaal wijst de Engelsche en Amerikaanse beweringen van de hand en verklaart, dat nooit buitenlandsche
3775 duikbooten hulp hebben gevonden in havens van Madagascar. Van de aanwezigheid van een wapenstilstandscommissie of van andere buiten-landlandsche controle kan geen sprake zijn. Japansche vliegtuigen of duikbooten zijn nooit op Madagascar verschenen. Laval zeide, na de voorlezing van dit telegram, dat de leugens aan de eene zijde staan tegenover de verklaringen van den gouverneur-generaal van Madagascar. De bewering, dat militaire redenen voor de Engelsche actie beslissend zijn, is niet

3780 steekhoudend. "Indien Engeland en de Ver. St. meenen", zoo zeide Laval. "aangewezen te zijn op argumenten als in hun verklaringen vervat, dan ben ik van meening, dat het antwoord van gouverneur-geneiaal Aney duidelijk en voldoende is." Op een vraag, of geen bijzondere maatregelen, van Frankrijk in het voornemen liggen, antwoordde Laval: "Voor het oogenblik niet". De vraag of men voornemens is stappen te
 3785 doen, beantwoordde Laval met "Ja". Laval verklaarde, dat de Ver. St. voor de Madagascar-zaak even verantwoordelijk zijn als Engeland. Tenslotte antwoorde Laval nog een vraag, of van Amerikaansche zijde geen algemeene garanties gegeven waren, ' zooals in het geval Martinique, dat in de beide voorgelezen communiqués van
 3790 Washington en Londen de belofte is gedaan, dat Frankrijk Madagascar later zal terugkregen. Helaas hebben Londen en Washington echter vergeten den datum daarvoor in te vullen.

15 december 1942 **De Gaulle bestuurt Madagascar**

3795 STOCKHOLM, 15 Dec. – Naar de Britse nieuwsdienst meldt, zal het burgerlijke bestuur op Madagasar aan De Gaulle worden overgedragen. Een desbetreffende overeenkomst is tussen den Engelschen minister van Buitenlandse Zaken Eden en De Gaulle, gesloten. De Gaulle heeft zich verplicht Madagascar te organiseren in het belang van de Engelse oorlogsvoering.

3800 28 maart 1955 **Vis met pootjes gevangen**

Tananarive. Madagaskar. – Bij het eiland Anjoean in de Indische Oceaan is opnieuw een coelacanth – "een vis met pootjes" – gevangen, ditmaal een vrouwelijke exemplaar dat nog meer dan 60 eitjes bij zich had. Het exemplaar, het vijfde dat tot dusverre in dit gebied is gevangen van een vissoort
 3805 die tot voor kort nog als uitgestorven werd beschouwd, is naar Tananarive gezonden. Geleerden hebben het raadsel van het opnieuw verschijnen van deze vissoort nog niet kunnen ontsluieren.

Personenregister

Cap. le Marchand.....	3
Vice-Admiraal Aylmer.....	3
Amiral Bembow.....	4
Capiteyn Warren.....	4
J. DE BUCQUOY.....	4
Brigadier, en Commandant van een Corps	4
EDWARD WES.....	5
S. J. BAALDE, M. DE BRUYN, en W. HOLTROP.....	5
Generaal Meadows.....	5
de Suffren (Sussren?).....	5
Steven van der Hagen.....	5
Jan Dirkzoon Sonneberg.....	5
de Kersaint.....	5
Poolsche Edeleman Beniowski.....	5
Kapt. C. Mulder.....	6
Kapt. Lango.....	6
Kapt. Berger.....	6
Kapt. Troche.....	6
Kapt. le Roger.....	6
W. Jones.....	6
Weduwe van den Hertog van Orleans.....	6
Hugo Gevers.....	6
Lord Macartney.....	6
ontdekker, de Portugees Mascarenhas.....	6
Mare Pohl, een beroemd Venetiaansch reiziger.....	7
Heer Geoffroy de Saint Hilaire.....	9
beroemde reizigster mevrouw Ida Pfeiffer.....	9
professor Karl Ritter.....	9
een harer zoons gevestigd is.....	9
heer P. van Rees, gewezen resident van Batavia.....	9
Engelschen gouverneur, lord Grey.....	10
rijken koopman Lambert.....	10
Koningin Ranavalo.....	10
Prins Rakonte.....	11
Prins Rakvod.....	11

heer Hubert-Delisle.....	12
lord Clarendon.....	14
Mr. William Ellis.....	14
Rakoto.....	14
heer Ratsimandiso.....	15
eersten minister Rainizokaro.....	15
koning Vinang.....	17
Na den dood haars echtgenoots.....	18
Ida Heijer werd te Weenen in 1795 geboren.....	18
Prins Bakoton.....	19
Rainivoninahitrinioni.....	19
boekhandelaar J. G. Broese, te Utrecht.....	19
Radama (naamgenoot van den vermoorden Koning).....	19
heeren François Pollen en Douwe C. van Dam.....	19
Koning Radama.....	19
Madagaskarschen Hova-prins Salama.....	21
jongen praeparateur G. van der Henst.....	22
Bohlen Halbach, Minister resident van Z. K. H. den Groothertog van Baden.....	22
FRANÇOIS PAUL LOUIS POLLEN.....	22
ERNESTINE DOROTHÉE EUGÉNIE MAAS.....	22
uitgever J. K. Steenhoff te Leyden.....	23
H. Schlegel.....	23
Prof. Miquel.....	23
P. Bleeker, J. C. Snellen van Vollenhoven, J. A. Herklots en baron Selys de Longchamps.....	23
prins Bismarck.....	23
Koningin	23
heer Mahy.....	23
Admiraal Pierre.....	23
lord Fitz-Maurice.....	23
heer J. F. W. Conrad.....	23
Firma E. J. BRILL, te Leiden.....	23
heer Lee.....	24
Darwin.....	25
koningin Victoria.....	26
Sir Tresor Lawrence te Box-hill.....	26
baron Schrader te Eghaux.....	26
graaf du Buysson.....	26
graaf de Germiny.....	26
heer Fould, te Sainte-Adresse.....	26
baron Rothschild te Ferrières.....	26
heer Bleu te Parijs.....	26
heer Godefroy-Leboeuf, van Argenteuil.....	26
vroeggestorven Martin Fuillet van Panama.....	27
Martin Fuillet.....	27
bekenden botanicus Blume.....	27
Veth.....	27
hortulanus, de heer Teysman.....	27
hortulanus, de heer Teysman.....	27
Prof. Morren te Luik.....	27
generaal Duchesne, den bevelhebber der expeditie.....	30
kapitein Humbert, ordonnans-officier van de minister van marine in Frankrijk.....	30
gouverneur van Mauritius, Robert Farquhar.....	31
heer Laborde.....	32
Napoleon III.....	32
heer De Lanessan.....	32
een der Franschen werd doodgeschoten.....	33
president Faure.....	33
Kolonel Gilon is aan de dysenterie gestorven.....	34
overlijden van een hoofdofficier, den luitenant-kolonel Barre.....	35
maarschalk Leboeuf.....	35
brigade-Vojon.....	35
berichtgever van het Berliner Tageblatt, de Heer Wolff.....	35
Rainilairivony.....	36
senator Ranc.....	36
minister van koloniën, den heer Chautemps.....	37

generaal Borgnis-Debordès.....	37
Dodds.....	37
generaal Mercier.....	38
voorzitter der begrotingscommissie uit de Fransche Kamer, de heer Lockroy.....	39
admiraal Bien-Aimé.....	39
Engelsche majoor Graves en vier of vijf anderen.....	39
Heer Laroche, oud-zee officier en prefekt te Toulouse.....	40
Engelschen zendeling Johnson en diens familie.....	40
heer Berthelot.....	41
Hare Majesteit Ranavolo Manjaka III.....	41
ministerie-Bourgeois.....	41
generaal Metzinger, gewezen onderbevelhebber der Madagascarsche expeditie.....	41
ministers Bourgeois, Cavaignac en Guieysse.....	42
Markies de Fougères.....	43
einde der regeering van Ranavalona I.....	43
systeem Dadant, Layens en Gariel.....	43
mr. N. G. Pierson.....	43
heer J. van Vollenhoven, professeur d'école coloniale, te Parijs.....	43
generaal Galieni, dien spr. vergeleek tot Daendels en van Heutsz.....	43
dr. Hendrik P. N. Muller.....	44
Mr. C. Th. van Deventer.....	44
Dr. E. B. Kielstra.....	44
Majoor Nypels.....	45
heer van Houten.....	45
dr. G. Grandidier.....	46
particulier secretaris van generaal Galliéni.....	46
prof. Lacroix - de permanente secretaris -.....	47
gouverneur-generaal, Garbit.....	47
Engelsche natuurvorschermir Alfred Russel Wallace.....	48
heer J. Mollema.....	48
Z.K.H. prins Hendrik der Nederlanden.....	48
Billiton's grootste pionier, John Loudon.....	49
Vincent, Gildemeester, baron van Tuyll van Serooskerken en den gemachtigde van prins Hendrik, den reeds genoemden John Loudon.....	49
Werf Conrad te Haarlem.....	49
architect Veyssiére.....	51
koning Andrianpoinimerina.....	52
Fransche congreslid Girard.....	53
koningin van Scheba.....	54
koning Salomo.....	54
Engelschman, een zekere Hamlin.....	54
Duitsche verzamelaar, Fostermann.....	55
Jezuïetenpater Kircher.....	55
Gouverneur-Generaal, den heer Léon Cayla.....	55
PROF. Dr H.J. LAM.....	56
Richelieu en Colbert.....	57
Napoleon I.....	57
Lord Castlereigh.....	58
Lord Beresford en Charles Dilke.....	58
generaal Sturges' troepen.....	59
generaal Cuillemet.....	59
de orders van Vichy en van den gouverneur-generaal van Madagascar, Anney.....	59